

ความรู้รุ่งโรจน์ และการเปลี่ยนแปลงของเมืองเหมืองดีบุกห้วยยอด :มองผ่านพัฒนาการของบ้านร้านค้า

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น แผน ก แบบ ก 2

ภาควิชาสถาปัตยกรรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2567

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

ความรู้โรจน์ และการเปลี่ยนแปลงของเมืองเหมืองดีบุกห้วยยอด :มองผ่านพัฒนาการของ
บ้านร้านค้า

โดย
นางสาวปภาวดี สอนัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น แผน ก แบบ ก 2

ภาควิชาสถาปัตยกรรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2567

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

RISE AND CHANGE OF HUAI YOD TIN MINE TOWN :THROUGH DEVELOPMENT
OF SHOPHOUSE

By
MISS Paphawadee SANAI

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Master of Arts Vernacular Architecture
Department of Architecture
Academic Year 2024
Copyright of Silpakorn University

หัวข้อ	ความรู้รุ่งโรจน์ และการเปลี่ยนแปลงของเมืองเหมืองดีบุกห้วยยอด : มองผ่านพัฒนาการของบ้านร้านค้า
โดย	นางสาวปภาวดี สະนัย
สาขาวิชา	สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น แผน ก แบบ ก 2
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	รองศาสตราจารย์ ดร. เกรียงไกร เกิดศิริ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

.....	คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. อภิรดี เกษมสุข)	
พิจารณาเห็นชอบโดย	
.....	ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เจนยุทธ ล่อใจ)	
.....	อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร. เกรียงไกร เกิดศิริ)	
.....	ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(ศาสตราจารย์ เกียรติคุณ อรศิริ ปาณินท์)	

630220030 : สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น แผน ก แบบ ก 2

คำสำคัญ : บ้านร้านค้า, เมืองเหมืองแร่ดีบุก, ภาคใต้

นางสาว ปภาวดี สະนัย: ความรุ่งโรจน์ และการเปลี่ยนแปลงของเมืองเหมืองดีบุกห้วยยอด : มองผ่านพัฒนาการของบ้านร้านค้า อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : รองศาสตราจารย์ ดร. เกรียง ไกร เกิดศิริ

เมืองห้วยยอดเป็นเมืองที่อยู่ตอนในแผ่นดินคาบสมุทรภาคใต้ฝั่งตะวันตกถัดมาจากแนวเทือกเขาบรรทัดที่ทอดตัวลงในแนวเหนือ-ใต้ โดยมีสินแร่สำคัญ คือ ดีบุก ทำให้เมืองห้วยยอดเป็นเมืองแห่งโอกาส ทำให้มีผู้คนหลั่งไหลเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองห้วยยอด และเริ่มวางผังเมือง และก่อสร้างสถาปัตยกรรมสำหรับการอยู่อาศัยการค้า และประกอบธุรกิจเรียกว่า “บ้านร้านค้า” ซึ่งการพัฒนาเมืองในคาบสมุทรมานแล้ว โดยเฉพาะเมืองจอร์จทาวน์ที่เกาะปีนังนั้นได้ส่งผลมายังคาบสมุทรภาคใต้ฝั่งตะวันตกซึ่งอยู่ไม่ไกลกัน และผู้คนต่างมีสายสัมพันธ์เชิงเครือญาติ และธุรกิจมาอย่างยาวนาน ดังจะเห็นได้ว่าวิถีคิดในการออกแบบทางสถาปัตยกรรมที่ฉายผ่านบ้านร้านค้าที่ก่อสร้างกันอย่างแพร่หลายในเมืองจอร์จทาวน์เกาะปีนังได้ถ่ายทอดมายังเมืองอื่นๆ อาทิ ภูเก็ต ตะกั่วป่ากันตัง รวมทั้งห้วยยอดด้วย

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบของบ้านร้านค้าในเมืองห้วยยอด และมีข้อค้นพบโดยจำแนกรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้าที่พบในเมืองห้วยยอด คือ 1) เรือนแถวแบบท้องถิ่น 2) ตึกแถวแบบสรรค์ผสมนิยมจีนตอนใต้ 3) ตึกแถวแบบสรรค์ผสมนิยมในคาบสมุทรมานแล้วและคาบสมุทรภาคใต้ของไทย 4) ตึกแถวแบบก่อนสมัยใหม่ (Pre-Modern Style) 5) ตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น 6) และตึกแถวสมัยใหม่ ซึ่งมีพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมที่สัมพันธ์กับรูปแบบบ้านร้านค้าที่พบในเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง เมืองภูเก็ต และเมืองกันตัง

ทั้งนี้ การวิจัยนี้มีข้อค้นพบว่า ในช่วงต้นของการตั้งถิ่นฐานและสร้างเมืองห้วยยอดนั้นพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้ามีความสัมพันธ์กับรูปแบบอันเป็นที่นิยมในเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง เนื่องจากมีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างใกล้ชิด ทว่าในราวต้นคริสศตวรรษที่ 20 ที่รัฐบาลส่วนกลางที่กรุงเทพมหานครได้สร้างเส้นทางรถไฟ และถนนเพชรเกษมลงไปยังภาคใต้ฝั่งตะวันตกเพื่อการพัฒนาให้เมืองกันตังทำหน้าที่เป็นเมืองท่าการค้า ก็ได้ทำให้ความใกล้ชิดของเมืองห้วยยอดกับส่วนกลางที่กรุงเทพมหานครมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น ดังแสดงออกให้เห็นผ่านรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้าที่ก่อสร้างขึ้นตั้งแต่ต้นคริสศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา

630220030 : Major Vernacular Architecture

Keyword : Shophouse, Tin Mine Town, Southern of Thailand

MISS Paphawadee SANAI : Rise and Change of Huai Yod Tin mine Town
:Through Development of Shophouse Thesis advisor : Associate Professor Kreangkrai Kirdsiri, Ph.D.

“Huai Yot Town” is a town located on the west side of the southern Thai peninsula next to the Bandat mountain range that extends in the north-south direction. The important ore is tin, making Huai Yot a town of opportunity. Causing people to flock to settle in Huai Yot town and begin urban planning and construction for residential, commercial, and business purposes. In a manner known as a shophouse, which develops the city on the Malay Peninsula. Especially the George Town on Penang Island has affected the south-western Thai peninsula, which is not far away from each other. and people have had kinship ties and business relationships for a long time. As can be seen, the architectural design ideas that are projected through the prevalent shophouses in Georgetown, Penang Island, have been transferred to other towns such as Phuket, Takua Pa, Kantang, and Huay Yot.

The study found that the typology of a shophouse in Huai Yot town can classify the architectural styles of shophouses as follows: 1) Local Style 2) Southern Chinese Eclectic Style 3) Southern Thai and Malay Eclectic Style 4) Pre-Modern Style 5) Early Modern Style and 6) Modern Style, which has an architectural development that is related to the shophouse styles found in George Town at Penang Island, Phuket Town, and Kantang Town.

At the beginning of the settlement and building of Huai Yot town The development of shophouse architecture is closely related to the popular style in Georgetown, Penang Island, as they are closely related. However, in the early 20th century, the central government in Bangkok built a railway line and Petchkasem Road down to the south-west side for the development of Kantang town to act as a trading port. has brought the proximity of Huai Yot town to the central part of Bangkok closer together. This can be seen in the architectural style of the

shophouses built since the beginning of the 20th century.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ในครั้งนี้จะสำเร็จลุลวงไม่ได้ หากปราศจากการสนับสนุนจากบุคคลหลายๆท่าน ทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้เสร็จสิ้นไปได้

ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์เกียรติคุณ อรศิริ ปานินท์ และอาจารย์เจนยุทธ ล่อใจ สำหรับคำแนะนำและข้อเสนอแนะให้ผู้วิจัยได้พัฒนาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะสำเร็จลุลวงไม่ได้หากขาดโอกาสและจุดประกายความรู้ความสนใจที่จะศึกษาหัวข้อวิทยานิพนธ์และการสนับสนุนจาก รองศาสตราจารย์ ดร. เกรียงไกร เกิดศิริ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่สนับสนุนทั้งทรัพยากรในการวิจัยอุปกรณ์ ทั้งทรัพยากรที่เป็นแนวคิดและองค์ความรู้ และคอยแนะแนวทางทั้งเรื่องการเรียนรู้ การทำงานและการใช้ชีวิตเป็นแนวทางเสมอมา ขอกราบขอบพระคุณในความเมตตาเป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณ โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต วช. ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่ให้โอกาสและทุนสนับสนุน อันเป็นประโยชน์ในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ โดยได้รับการอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ เลขที่สัญญา N41A650563

ขอขอบคุณพี่ๆ เพื่อนๆ ในสาขาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและสภาพแวดล้อมสรรค์สร้างทุกท่าน และพี่ๆ น้องๆ ในกลุ่มวิจัยสภาพแวดล้อมสรรค์สร้างพื้นถิ่นและมรดกทางวัฒนธรรมทุกคน และเพื่อนๆ นักศึกษาต่างชาติ ที่คอยเป็นกำลังใจให้วิทยานิพนธ์สำเร็จ

ขอขอบคุณ ชุมชนคนช่วยยอด กลุ่มคนรักช่วยยอด ผู้รู้หลายๆท่าน และอาจารย์ตรีชาติ เลาหนูแก้ว และ อาจารย์ดวงทิพย์ พรหมเขต ผู้แนะนำและแนะแนวทางในการลงพื้นที่ในการลงเก็บข้อมูล ทั้งติกแถวและผู้คน บอกเล่าเรื่องราวของช่วยยอดประกอบขึ้นให้วิทยานิพนธ์นี้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

และท้ายที่สุดขอขอบคุณครอบครัว พ่อ แม่ และคุณน้าผู้อยู่แดนไกล ที่คอยส่งกำลังใจและให้การสนับสนุนในทุกทาง จะนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในอนาคตต่อไป

ปภาวดี สมนัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ณ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามในการวิจัย.....	2
วัตถุประสงค์.....	2
ขอบเขตการศึกษา.....	3
วิธีการดำเนินงานวิจัย.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
คำสำคัญ (keyword).....	6
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	1
ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของเมืองห้วยยอด.....	1
กิจการเหมืองแร่ดีบุกในห้วยยอด.....	12
กลุ่มคนที่มีบทบาทต่อกิจการเหมืองแร่ดีบุก.....	20
การศึกษารูปสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้า.....	20
บทที่ 3 พื้นที่ที่ทำการศึกษา.....	28
ขอบเขตพื้นที่ในการทำการศึกษา.....	28

สถาปัตยกรรมบ้านร้านค้า (Shophouse) ที่พบในพื้นที่ที่ศึกษา.....	40
องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม.....	47
บทที่ 4 รูปแบบของสถาปัตยกรรมที่ก่อตัวจากบริบทการทำเหมือง เมืองห้วยยอด	52
1. เรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style).....	53
2. ตึกแถวแบบสรรค์ผสมจีนตอนใต้ (Southern Chinese Eclectic Style)	65
3. ตึกแถวแบบสรรค์ผสมในคาบสมุทรมลายูและคาบสมุทรมหาคีไต้ของไทย (Southern Thai and Malay Eclectic Style).....	67
4. ตึกแถวแบบก่อนสมัยใหม่ (Pre-Modern Style)	69
5. ตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น (Early Modern Style).....	74
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษา.....	84
รายการอ้างอิง.....	86
ประวัติผู้เขียน.....	92

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลจำนวนประชากรในตำบลห้วยยอด ข้อมูล ณ เดือน กรกฎาคม 2558	32
ตารางที่ 2 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) วิทยาลัยศึกษาที่ 1.....	53
ตารางที่ 3 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) วิทยาลัยศึกษาที่ 2.....	54
ตารางที่ 4 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) วิทยาลัยศึกษาที่ 3.....	55
ตารางที่ 5 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) วิทยาลัยศึกษาที่ 4.....	56
ตารางที่ 6 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) วิทยาลัยศึกษาที่ 5.....	57
ตารางที่ 7 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) วิทยาลัยศึกษาที่ 6.....	58
ตารางที่ 8 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) วิทยาลัยศึกษาที่ 7.....	59
ตารางที่ 9 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) วิทยาลัยศึกษาที่ 8.....	60
ตารางที่ 10 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) วิทยาลัยศึกษาที่ 9	61
ตารางที่ 11 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) วิทยาลัยศึกษาที่ 10.....	62
ตารางที่ 12 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) วิทยาลัยศึกษาที่ 11	63

ตารางที่ 13 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) กรณีศึกษาที่ 12.....	64
ตารางที่ 14 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบสรรค์ผสมงานนิยมจีนตอนใต้ กรณีศึกษาที่ 1	65
ตารางที่ 15 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบสรรค์ผสมงานนิยมจีนตอนใต้ กรณีศึกษาที่ 2	66
ตารางที่ 16 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวสรรค์ผสมงานนิยมในคาบสมุทรมาเลย์และคาบสมุทรภาคใต้ของไทย กรณีศึกษาที่ 1.....	67
ตารางที่ 17 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวสรรค์ผสมงานนิยมในคาบสมุทรมาเลย์และคาบสมุทรภาคใต้ของไทย กรณีศึกษาที่ 2.....	68
ตารางที่ 18 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบก่อนสมัยใหม่ กรณีศึกษาที่ 1.....	69
ตารางที่ 19 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบก่อนสมัยใหม่ กรณีศึกษาที่ 2.....	70
ตารางที่ 20 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบก่อนสมัยใหม่ กรณีศึกษาที่ 3.....	71
ตารางที่ 21 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบก่อนสมัยใหม่ กรณีศึกษาที่ 4.....	72
ตารางที่ 22 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบก่อนสมัยใหม่ กรณีศึกษาที่ 5.....	73
ตารางที่ 23 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น กรณีศึกษาที่ 1.....	74
ตารางที่ 24 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น กรณีศึกษาที่ 2.....	75
ตารางที่ 25 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น กรณีศึกษาที่ 3.....	76

ตารางที่ 26 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น กรณีศึกษาที่ 4.....	77
ตารางที่ 27 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น กรณีศึกษาที่ 5.....	78

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 ผังบริเวณย่านเมืองเก่าห้วยยอด อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง.....	3
ภาพที่ 2 ภาพถ่ายอาคารจากการลงพื้นที่ ในวันที่ 10-12 มีนาคม 2563	5
ภาพที่ 3 การทำเหมืองแร่ดีบุกในมาเลเซีย ภาพถ่ายปี 1930	5
ภาพที่ 4 แผนที่แสดงกลุ่มพื้นที่ที่ผ่านการทำเหมือง บริเวณอำเภอห้วยยอด	12
ภาพที่ 5 ลำรางกู๋แร่ ตำปากแจ่ม อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง ปี พ.ศ. 2508.....	16
ภาพที่ 6 ภาพถ่ายเก่าเมืองห้วยยอด ที่มา:ชุมชนคนห้วยยอด	18
ภาพที่ 7 แสดงรูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมบ้านร้านค้าในเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง	24
ภาพที่ 8 แสดงรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้าในเมืองท่าชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทย เปรียบเทียบกับเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง.....	26
ภาพที่ 9 แสดงพื้นที่ที่ทำการศึกษาย่านชุมชนเก่าห้วยยอด.....	28
ภาพที่ 10 แสดงภาพถ่ายทางอากาศของเมืองห้วยยอด.....	30
ภาพที่ 11 ป้ายปิดประกาศหน้าตลาดศุภผล.....	33
ภาพที่ 12 แสดงพัฒนาการเมืองห้วยยอดระยะที่ 1 : แขวงเขาขาว (พ.ศ. 2423-2450)	35
ภาพที่ 13 แสดงพัฒนาการเมืองห้วยยอดระยะที่ 2 : ป่าชี้ทราย-ตลาดใน (พ.ศ. 2451-2482).....	36
ภาพที่ 14 แสดงพัฒนาการเมืองห้วยยอด ระยะที่ 3 : ตลาดลูกเสือ - ในเหยา (พ.ศ. 2482-2525). 37	
ภาพที่ 15 แสดงพัฒนาการเมืองห้วยยอด ระยะที่ 4 : ศูนย์ราชการใหม่ - เทศบาลตำบล (พ.ศ. 2525-2540).....	38
ภาพที่ 16 แสดงพัฒนาการเมืองห้วยยอด ระยะที่ 5 : เมืองศูนย์กลางที่อยู่อาศัย (พ.ศ. 2525 - 2549).....	39
ภาพที่ 17 แสดงภาพลำดับพัฒนาการของเมืองห้วยยอด.....	40
ภาพที่ 18 ตัวอย่างรูปแบบ 3 มิติ ภาพถ่าย และตำแหน่งของตึกแถวแบบสรรค์ผสม.....	42
ภาพที่ 19 ตัวอย่างรูปแบบ 3 มิติ ภาพถ่าย และตำแหน่งของตึกแถวแบบสรรค์ผสม.....	43

ภาพที่ 20	ตัวอย่างรูปแบบ 3 มิติ ภาพถ่าย และตำแหน่งของตึกแถวก่อนสมัยใหม่	44
ภาพที่ 21	ตัวอย่างรูปแบบ 3 มิติ ภาพถ่าย และตำแหน่งของตึกแถวสมัยใหม่ระยะต้น	45
ภาพที่ 22	ตัวอย่างรูปแบบ 3 มิติ ภาพถ่าย และตำแหน่งของตึกแถวสมัยใหม่	46
ภาพที่ 23	แสดงภาพถ่ายโครงสร้าง ผนังรับรับน้ำหนัก และผนังปูนหล่อ	47
ภาพที่ 24	แสดงภาพถ่ายวัสดุผนังหลังคา	48
ภาพที่ 25	แสดงภาพช่องลมและช่องแสง	48
ภาพที่ 26	แสดงภาพถ่ายประตูและหน้าต่าง	49
ภาพที่ 27	แสดงภาพถ่ายระเบียง-ค้ำยัน	49
ภาพที่ 28	แสดงภาพถ่ายบ่อน้ำภายในบ้าน	50
ภาพที่ 29	แสดงภาพถ่ายทางเท้าได้หลังคา	51

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ความสนใจทางวิชาการเกี่ยวกับเมืองเก่าต่างๆในประเทศไทยได้เกิดขึ้นมากในราวทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้อาคารบ้านเรือนในพื้นที่เมืองเก่าที่เคยถูกทิ้งร้าง หรือทรุดโทรมได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของสินค้า และแหล่งท่องเที่ยว ภายใต้กระแสการโหยหาอดีต (Nostalgia) ซึ่งก็ได้ทำให้วงวิชาการได้เป็นส่วนหนึ่งของการย้อนกลับมาศึกษาย่านเก่าและเมืองเก่ากันมากขึ้น

ทั้งนี้ จากการทบทวนสถานภาพความรู้พบว่า ความสนใจเรื่องเมืองเก่า และย่านเก่านั้นเกิดมากขึ้นในแถบภาคใต้ โดยมีเมืองเก่าภูเก็ตเป็นเมืองแรกๆ ที่มีกลไกดังกล่าวเกิดขึ้น ความสนใจของผู้คนที่เข้ามาท่องเที่ยวทำให้เกิดความพยายามที่จะสร้างและอธิบายความหมายของย่านเมืองเก่าตามมาด้วยเมืองเก่าสงขลา เมืองเก่าปัตตานี และเมืองเก่าทับเที่ยง จังหวัดตรัง

ดังจะเห็นได้ว่า มีการศึกษาเรือนแถวบริเวณย่านการค้าเก่าในเมืองท่าชายฝั่งทะเลตะวันออกของคาบสมุทรภาคใต้ประเทศไทย ในการศึกษาเรือนแถวในพื้นที่เมืองเก่านั้นถูกกล่าวถึงในบริบทการเป็นเมืองท่า และหากมอง ซึ่งที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริบทแวดล้อม เมืองเก่ามีความหลากหลาย ผู้วิจัยมีความสนใจในประเด็นของ เมืองที่ก่อรูปจากบริบทการทำเหมือง เมืองเก่าห้วยยอด ในจังหวัดตรัง มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นบ้านร้านค้า และมีบริบทการก่อรูปเมืองจากการทำเหมืองแร่ดีบุก

ซึ่งการศึกษานี้มุ่งถอดรหัสปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษา โดยมองผ่าน “สถาปัตยกรรมประเภทห้องแถว” เพื่อให้ทราบถึงการก่อรูปของสถาปัตยกรรมในมิติต่างๆ อาทิ “รูปทรง (Form)” “วัสดุ (Material)” “โครงสร้าง (Structure)” “พื้นที่ (Spatial)” “เทคนิควิธีการ และทักษะฝีมือ (Technique and Skill)” “สัญลักษณ์และการประดับตกแต่ง (Symbolism and Decoration) ที่ปรากฏอยู่ในเมืองห้วยยอดว่ามี “ความเหมือน” หรือ “ความแตกต่าง” กันอย่างไร กับเมืองเก่าทับเที่ยงและเมืองเก่ากันตรัง ที่มีบริบทแวดล้อมที่แตกต่างกันในด้านภูมิศาสตร์ และการบริบทของเมือง โดยมุ่งหมายไปสู่การวิเคราะห์ให้ทราบถึง รูปแบบของเรือนแถวที่ก่อรูปขึ้นจากบริบทการทำเหมือง

อันมีจุดมุ่งหมายการศึกษาเพื่อเติมเต็มองค์ความรู้ในเรื่องเรือนแถวในเมืองเก่าให้เต็มแล้ว ผู้วิจัยคิดว่า การศึกษาในครั้งนี้จะช่วยอธิบายความน่าสนใจของเมืองที่ก่อรูปขึ้นจากการทำเหมือง ที่ยังไม่ถูก

กล่าวถึง และยังจะช่วยหลายภาพจำ ของเมืองเก่าที่มีบ้านร้านค้าซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนามของเมืองท่า ให้เกิดการศึกษาบริบทของเมืองเหมือนมากยิ่งขึ้น

คำถามในการวิจัย

4.1 รูปแบบและพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมเรือนแถว-เรือนแถวในพื้นที่เมืองห้วยยอดเป็นอย่างไร

4.2 มีความเหมือนหรือแตกต่างกับเมืองที่ก่อรูปขึ้นจากบริบทที่แตกต่างกันในเมืองเก่าตรังอย่างไร

วัตถุประสงค์

5.1 เพื่อศึกษารูปแบบและพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมเรือนแถว-ตึกแถวในพื้นที่เมืองห้วยยอด

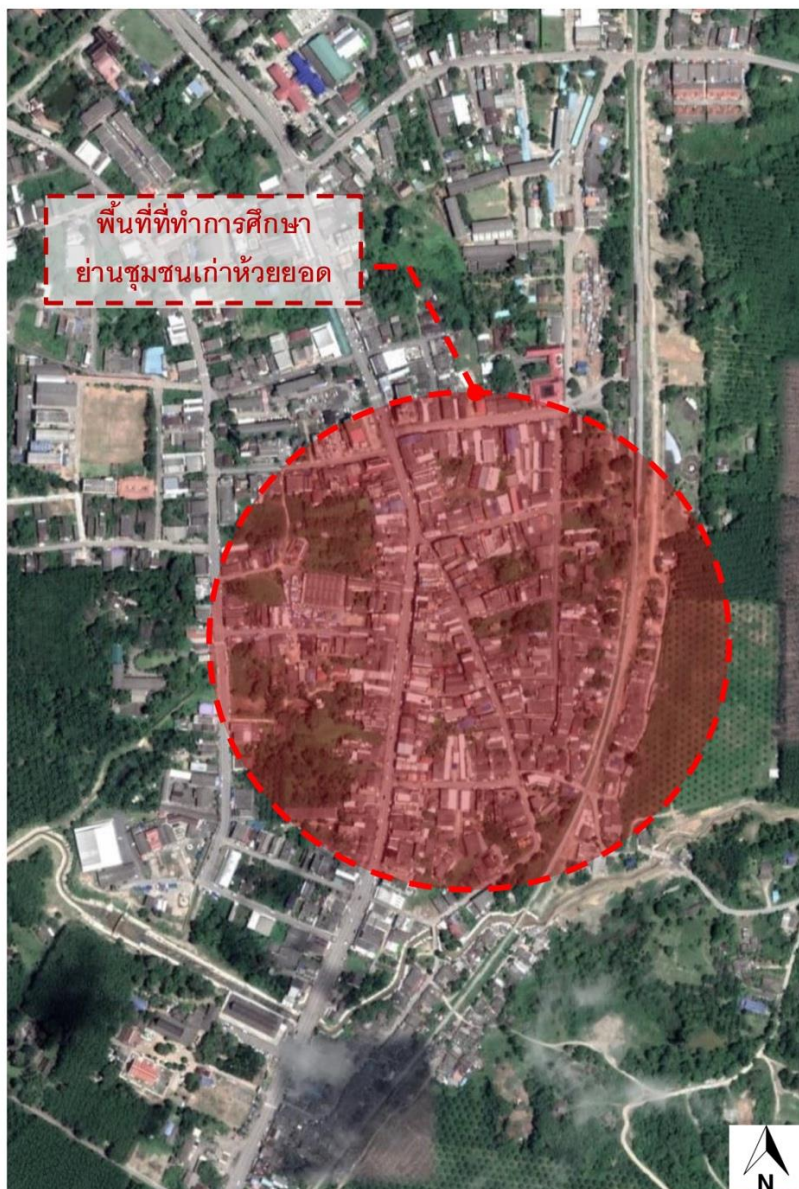
5.2 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบสถาปัตยกรรม เรือนแถว-ตึกแถว ในเมืองเก่าตรัง คือ ทับเที่ยง และกันตัง

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านพื้นที่

ย่านเมืองเก่าห้วยยอด ซึ่งมีถนนเพชรเกษม และถนนรัชชูปการเป็นถนนสายหลักของพื้นที่ และซอยที่เชื่อมระหว่างถนนทั้งสองเส้น ในเขตเทศบาลเมืองห้วยยอด อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง

ภาพที่ 1 ผังบริเวณย่านเมืองเก่าห้วยยอด อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้ มุ่งทำความเข้าใจพัฒนาการของเมืองเก่าห้วยยอด และรูปแบบบ้านร้านค้า (Shophouse) ในเมืองห้วยยอดที่ก่อรูปขึ้นจากบริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการทำเหมืองแร่ดีบุกในพื้นที่เมืองห้วยยอด ซึ่งเป็นแหล่งแร่ดีบุกที่สำคัญในภาคใต้ของประเทศไทย ทั้งในบริบทสังคม วัฒนธรรม ชชาติพันธุ์ และเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นแวดล้อมในการก่อรูปขึ้นของบ้านร้านค้า (Shophouse) ตั้งแต่อดีตที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการ และความเปลี่ยนแปลง

- ศึกษาบ้านร้านค้า (Shophouse) หรือบางครั้งนิยมเรียกกันว่า “ห้องแถว (Row House) ซึ่งหากพิจารณาตาม พรบ. ควบคุมอาคารจัดเป็นสถาปัตยกรรมประเภทอาคารพาณิชย์ สำหรับพักอาศัย สำหรับการพาณิชย์ และกึ่งพักอาศัย กึ่งพาณิชย์
- ศึกษาสถาปัตยกรรมประเภทเรือนแถวปลายศตวรรษที่ 19 – กลางศตวรรษที่ 20
- ศึกษาประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานวิถีชีวิตและรูปแบบสถาปัตยกรรม
- ศึกษาลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรมประเภทเรือนแถว
 - ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน
 - รูปแบบและรูปทรงของอาคาร
 - โครงสร้างและวัสดุการก่อสร้าง
 - รายละเอียดองค์ประกอบสถาปัตยกรรม
- ศึกษาบริบทแวดล้อมในการก่อรูป และพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม ที่ส่งผลต่อการพัฒนาการของรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

วิธีการดำเนินงานวิจัย

วิธีการศึกษา

1) การทบทวนวรรณกรรมและสารสนเทศ

ในการศึกษาข้อมูลภาคเอกสารและการทบทวนวรรณกรรมนั้น จะแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ

- การทบทวนวรรณกรรม หลักฐานเอกสารชั้นต้นที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของพื้นที่และคนในพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจการก่อตัวของสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมในประเด็นต่างๆ

- การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องที่ดำเนินการศึกษาในพื้นที่กรณีศึกษา
- การศึกษา ภาพรวมของเมืองผ่านการสำรวจโดยเร็วด้วย Google Street view และการวางแผนการศึกษาภาคสนามเพื่อดูศักยภาพของพื้นที่ในการกำหนดเป็นโจทย์วิจัย และการสร้างเครือข่ายกับผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญในท้องถิ่น เมื่อวันที่ 9-12 มีนาคม พ.ศ.2564

2) การสำรวจภาคสนาม

เป็นการศึกษาสำรวจ เพื่อเก็บข้อมูลในพื้นที่ศึกษา โดยการศึกษาทางกายภาพ เน้นการสำรวจภาคสนามเพื่อศึกษาแผนผัง, และการสำรวจรังวัดสถาปัตยกรรมประเภทเรือนแถว ด้วยวิธีการบันทึกภาพนิ่ง, การสังเกตการณ์, การสัมภาษณ์ การใช้สอยพื้นที่ และกิจกรรมในการดำเนินชีวิต, การสำรวจรังวัด, การจัดทำแผนที่, การบันทึกพิกัดทางภูมิศาสตร์ และการเขียนแบบสถาปัตยกรรม

ภาพที่ 2 ภาพถ่ายอาคารจากการลงพื้นที่ ในวันที่ 10-12 มีนาคม 2563

ที่มา : โดยผู้วิจัย

3) การวิเคราะห์ และเปรียบเทียบข้อมูล

เพื่อสรุปข้อมูลรูปแบบและพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมเรือนแถว-เรือนแถว ในพื้นที่เมืองห้วย

ยอด

4) การสังเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการศึกษา

เพื่อสรุปพัฒนาการรูปแบบเรือนแถว-เรือนแถวห้วยยอดในพื้นที่เมืองห้วยยอด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และการเปรียบเทียบรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเรือนแถว-ตึกแถวของเมืองเก่าในจังหวัดตรัง คือ ทับเที่ยงและกันตัง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. องค์กรความรู้ด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมเมืองที่ก่อรูปขึ้นจากบริบทการทำเหมืองแร่ดีบุก เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับชุมชนในการใช้ประโยชน์ด้านต่างๆ
2. จำแนกและจัดรูปแบบสถาปัตยกรรมเมืองที่ก่อรูปขึ้นจากบริบทการทำเหมืองดีบุกกับเมืองที่มีบริบทเป็นเมืองท่า เพื่อใช้ในการวิเคราะห์เป็นฐานข้อมูลด้านสถาปัตยกรรม
3. ช่วยบ่งบอกถึงคุณค่าของตัวสถาปัตยกรรม หากในอนาคตท้องถิ่นต้องการที่จะอนุรักษ์สถาปัตยกรรม

คำสำคัญ (keyword)

บ้านร้านค้า (Shophouse)

เมืองเหมืองดีบุก (Tin Mine Town)

ภาคใต้ (Sothern of Thailand)

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของเมืองห้วยยอด

อำเภอห้วยยอด เป็นอำเภอเก่าแก่อำเภอหนึ่งในจังหวัดตรัง ที่มีชื่อเรียกว่า "ห้วยยอด" เนื่องมาจากภูมิประเทศของอำเภอห้วยยอด โดยคำว่า "ห้วย" หมายถึง ลำห้วยต่าง ๆ ซึ่งเป็นสาขาของแม่น้ำตรัง อันเป็นแม่น้ำสายหลักของจังหวัดที่พาดผ่านพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของอำเภอ ส่วนคำว่า "ยอด" หมายถึง ยอดเขาที่เรียงรายตลอดแนวทางด้านทิศตะวันออกของอำเภอ ซึ่งเรียกว่า ภูเขาบรรทัด โดยพื้นที่ห้วยน้ำและยอดเขาสลับกันไปมา จึงได้เรียกว่าห้วยยอดมาจนปัจจุบัน จากข้อมูลที่ค้นพบตั้งแต่ปี พ.ศ. 2355 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พื้นที่ ปกครองของอำเภอห้วยยอดถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน โดยพื้นที่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำตรัง ได้แก่ บ้านเขาปินะ บ้านบางกุ้ง บ้านท่าประดู่ บ้านควน บ้านหนองหงษ์ บ้านเขาขาด บ้านหนองไม้แก่น บ้านหนองแค และพื้นที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำตรังบางส่วน ได้แก่ บ้านโนเตา ขึ้นอยู่กับเมืองนครศรีธรรมราช ส่วนพื้นที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำตรังส่วนใหญ่ ขึ้นอยู่กับเมืองตรัง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์เสด็จประพาสเมืองตรัง ปรากฏว่ามี กรรมกรจีนจำนวนมากจากเกาะปีนังเข้ามาทำเหมืองแร่ดีบุกที่บ้านท่ามะปราง ทำให้ชุมชนบริเวณนั้นเจริญมากขึ้น และเกิดตลาดแห่งแรกที่บ้านท่ามะปราง ต่อมาเมื่อเรือขุดแร่ของฝรั่งมาทำการขุดแร่แถวหน้าวัดห้วยยอด จึงทำให้ชุมชนบริเวณอำเภอห้วยยอดเจริญขึ้นตั้งแต่นั้นมาต่อมา พ.ศ. 2423 ทางราชการได้โอนเมืองตรังไปขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ จึงได้โอนพื้นที่ทางฝั่ง ตะวันตกของแม่น้ำตรังมาขึ้นกับเมืองตรังด้วย ทำให้เกิดแขวงขึ้น 4 แขวง คือ แขวงบางกุ้ง แขวงบ้านนา แขวงปากคม แขวงเขาขาว จนกระทั่งปี พ.ศ. 2430 จึงได้รวมท้องที่บางส่วนของเมืองนครศรีธรรมราชทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำตรังเป็น อำเภอเขาขาว ขึ้น โดยตั้งที่ว่าการอำเภอที่ตำบลเขาขาว ต่อมาจึงได้ย้ายที่ทำการอำเภอมาตั้งอยู่ที่ตำบลน้ำพราย ซึ่งเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอในปัจจุบันนี้ แต่ยังเป็นชื่ออำเภอเขาขาว ต่อมาได้แยกพื้นที่ตำบลน้ำพรายบริเวณที่ตั้งที่ว่าการอำเภอออกมาตั้งเป็นตำบลใหม่ ให้ชื่อว่า "ตำบลห้วยยอด" ดังนั้นในปี พ.ศ. 2455 จึงเปลี่ยนชื่ออำเภอเป็นอำเภอห้วยยอด เพื่อให้ตรงกับชื่อตำบลที่ตั้งที่ว่าการอำเภอ ในปี พ.ศ. 2460 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอเขาขาวอีกครั้งและในปี พ.ศ.2482 จึงได้เปลี่ยนมาเป็นอำเภอห้วยยอดจนกระทั่งปัจจุบันเดิมเขตการปกครองในจังหวัดตรังมีเพียง 6 อำเภอและอำเภอห้วยยอดเป็นอำเภอเดียวที่ไม่มีพื้นที่ติดทะเล พื้นฐานเศรษฐกิจของอำเภอห้วยยอดมาจากการทำเหมืองแร่ดีบุก เมื่อจำนวนประชากรมากขึ้น จึงได้

มีการแยกส่วนการปกครองของจังหวัดเพิ่มขึ้น และเมื่อ วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2534 ได้แยกส่วนหนึ่งของอำเภอห้วยยอด ได้แก่ ตำบลควนเมา ตำบลคลองปาง ตำบลหนองบัว ตำบลหนองปรือ และตำบลเขาไพรออกไปเป็นอำเภอรัชฎา ตามประกาศของกระทรวงมหาดไทย สภาทางภูมิศาสตร์

ที่มาของชื่อห้วยยอด “ห้วยยอด” เป็นชื่อที่ประชาชนเพิ่งเรียกในระยะหลัง เมื่อมีคนมาอาศัยก่อนยังเป็นป่าดงไม่มีผู้อยู่อาศัย จึงไม่มีหลักฐานว่าจะมีชื่ออย่างไรมาก่อน แต่หลังจากที่ผู้คนได้เข้ามาประกอบกิจการเหมืองแร่ดีบุก ที่บริเวณสถานีรถไฟกับวัดห้วยยอด คลุมพื้นที่หมู่บ้านป่าชี้ทรายทั้งหมด ซึ่งเดิมบริเวณนี้เป็นที่รวมของน้ำที่ไหลลงมาจากภูเขาและเนินรอบๆ เป็นเหตุให้เกิดธารน้ำขึ้น 3 สายคือ

1. ห้วยใสถั่ว ตั้งอยู่ด้านหลังที่ว่าการอำเภอห้วยยอดทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือหมดสภาพความเป็นห้วย ทางราชการจึงออก น.ศ.3 ให้ราษฎรเข้าครอบครอง
2. ห้วยหลักแก้ว ซึ่งชื่อเดิมปรากฏว่าชื่อปลัดแก้ว ก่อนเพี้ยนมาเป็นหลักแก้ว อยู่ทางทิศใต้และทางทิศตะวันตกของที่ว่าการอำเภอห้วยยอด
3. ห้วยยอด ห้วยสายนี้ผ่านเข้าระหว่ศาลเจ้าพระ 109 กับวัดห้วยยอดตัดกับถนนเกษม

ห้วยทั้งสามสายที่กล่าวมานี้เกิดจากสถานที่เดียวกัน (บริเวณป่าชี้ทราย) จุดที่เกิดสายธารเช่นนี้ภาษาท้องถิ่นเรียกว่า ยอดห้วย (ยอดของห้วย) จากชื่อนามผสมกันทั้งสองชื่อ

ห้วยยอดหลัง พุทธศักราช 2310 ในระยะเวลาที่บ้านลำภูราในเขตอำเภอห้วยยอดได้สถาปนาขึ้นเป็นเมืองนั้น ปรากฏตามหลักฐานโบราณสถานแสดงว่า มีผู้คนเข้าอยู่อาศัยที่บ้านลำภูรา บ้านหนองชี้เสียด บ้านพรุบัว บ้านริมภูเขาน้ำพรายมีหลักฐานการขุดแร่ และร้อนชี้ค้างคาว จึงน่าจะคิดว่าเป็นการเข้าอยู่เพื่อการทำแร่และการร้อนชี้ค้างคาวเป็นระยะชั่วคราว ตามที่จดหมายเหตุในรัชกาลที่ 3 กล่าวถึงใน พ.ศ. 2391 หลังจากที่พระยาตรังภูมาภิบาล (พระยาตรังสีไห่น) ขอพระบรมราชานุญาตต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 แห่ง กรุงรัตนโกสินทร์ ขอยุบเมืองตรังภูราเข้าร่วมด้วยเมืองตรัง ที่ทุ่งทับเรือแล้ว คนที่ถูกเกณฑ์มาทำงานจากเมืองนครฯ ก็กลับภูมิลำเนา ยังคงเหลือแต่คนในท้องที่ซึ่ง 10 ปี ต่อมา พ.ศ. 2355 พระอุภัยราชธานี (ม่วง)

รวมบ้านในท้องที่อำเภอห้วยยอดทั้งหมดมี 84 ครอบครั้ว บ้านเขาวิเศษ คนต่างถิ่นที่อพยพเข้ามาตั้งแหล่งทำมาหากินในท้องที่อำเภอห้วยยอดตามความเล้าว่าเข้ามาครั้งละ 2 ครอบครั้ว ส่วนใหญ่จากเมืองพัทลุง คนที่อพยพเข้ามามักจะเป็น

ความเปลี่ยนแปลงของแขวงเขาขาว เนื่องจากนายทุนมาลงทุนทำอุตสาหกรรมเหมืองแร่ดีบุกที่บ้านท่ามะพร้าว กรรมกรเหมืองแร่ส่วนใหญ่เป็นพวกจีนโพ้นทะเลมาจากเกาะปีนัง ที่บ้านท่ามะพร้าว ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งกิจการใหญ่เหมืองแร่ เกิดเป็นชุมชนท่ามะพร้าวขึ้นมา

ต่อมาพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) จัดสร้างถนนสายตรง-ห้วยยอด จากสายห้วยยอด-ทุ่งสง ทุ่งสง ต่อมาปี พ.ศ. 2456 การทางรถไฟจัดการเดินรถสายกันตัง จึงมีการสร้างสถานีรับส่งขึ้นที่ห้วยยอด พร้อมๆกันนั้นก็เกิดชุมชนขึ้นที่ตลาดห้วยยอด ที่อยู่ในท้องที่ชุมชนที่กล่าวมาทางแขวงเขาขาวปกครองรับผิดชอบ เพื่อความสะดวกในการปกครอง หลวงรักษ์บริพันธ์ (ฉั่ว) นายแขวงเขาขาวในเวลานั้นจึงย้ายสถานที่ทำงานการแขวงเขาขาว จากบ้านเขาขาวมาตั้งที่ชุมชนห้วยยอด ซึ่งปัจจุบันคือบริเวณสามแยกเข้าตลาดเช้า เป็นการชั่วคราว ต่อมาหลวงอินทร์ยา (สุข ตูลย สุข) มารับหน้าที่นายแขวงเห็นว่าสถานที่ทำงานแขวงไม่เหมาะสม จึงย้ายมาตั้งที่สถานที่ตรงข้ามตลาดนัดลูกเสือ

ต่อมาปี พ.ศ. 2440 เมื่อใช้ระบบการปกครองตามระบอบใหม่ ชุมชนห้วยยอดสถานที่ตั้งทำงานแขวงในระยะนั้น ถูกยกระดับขึ้นเป็นตำบลน้ำพราย แขวงเขาขาวก็เปลี่ยนมาเป็นอำเภอเขาขาว ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลน้ำพราย บ้านห้วยยอด ถัดมาในปี พ.ศ. 2455 มีการเปลี่ยนชื่ออำเภอให้สอดคล้องกัน จากอำเภอเขาขาวซึ่งอยู่ในท้องที่บ้านห้วยยอด จึงมีการพิจารณาให้อำเภอห้วยยอด

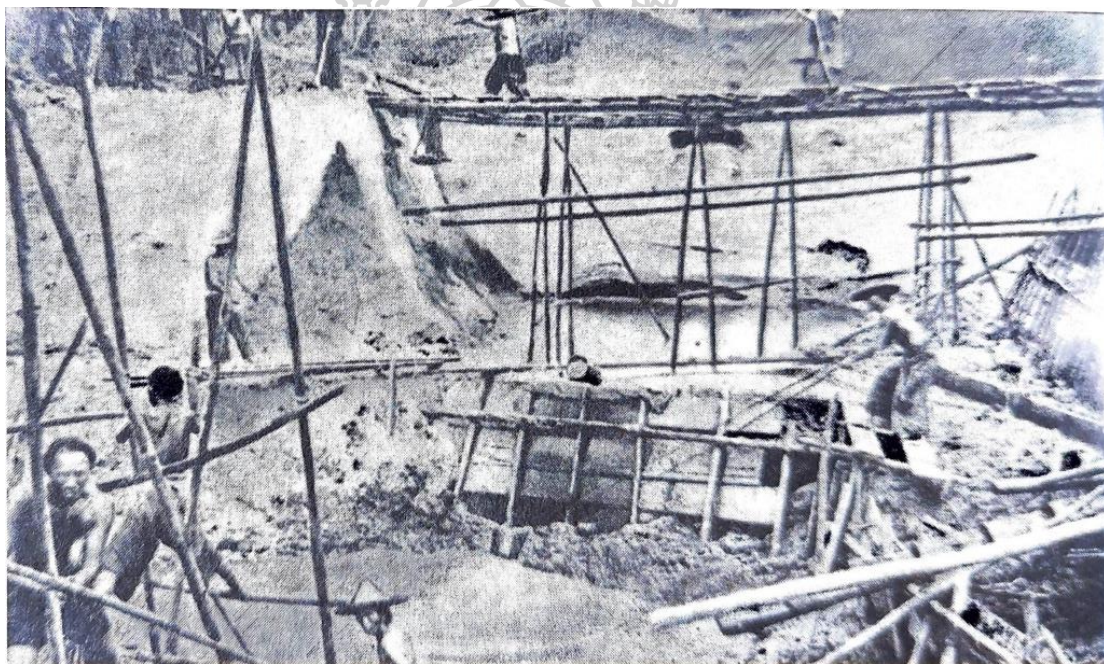
จากงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จากทุนทางวัฒนธรรมอุตสาหกรรมเหมืองดีบุกในกลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งทะเลอันดามัน” โดย สมาคมนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนจากหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (บพข) ได้แบ่งยุคสมัยของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จากทุนทางวัฒนธรรมอุตสาหกรรมเหมืองดีบุกในประเทศไทยไว้ 5 ยุคด้วยกัน คือ 1.เหมืองดีบุกยุคแรกสมัยก่อนประวัติศาสตร์ 1,500 ปีมาแล้ว 2.เหมืองดีบุกยุคการค้าในคาบสมุทรภาคใต้และอยุธยา 3.เหมืองดีบุกยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม การเข้ามาของแรงงานจีนและตะวันตกยุคสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1-4 4.เหมืองดีบุกยุคก่อตั้งกรมราชโลหกิจสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงยุคหลัง สงครามโลกครั้งที่สอง และ 5.ยุคสุดท้ายของการทำเหมืองสู่การเปลี่ยนพื้นที่เพื่อเป็นเมืองท่องเที่ยว

จากการศึกษาของนักโบราณคดีพบว่า ชายฝั่งทะเลตะวันตกของภาคใต้มีมนุษย์อยู่อาศัยกันมาเป็นเวลานานมาแล้ว ดังเช่นการขุดค้นที่ถ้ำหลังโรงเรียน อ.เมือง จ.กระบี่ พบร่องรอยที่เก่าแก่ถึงสมัยไพลสโตซีนตอนปลาย (Upper Pleistocene) ราว 27,000-37,000 ปีมาแล้ว และในช่วง 3,000 ปีมาแล้วมีหลักฐานการอยู่อาศัยของมนุษย์ที่กระจายตัวอยู่ในเขตอ่าวพังงาและอ่าวลึกของ จ.กระบี่เป็นจำนวนมาก สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ (ประมาณ 2,500-1,500 ปีมาแล้ว) เมื่อราว 2,000 ปีมาแล้ว กลุ่มโบราณวัตถุจากวัฒนธรรม

ส่วนหลักฐานสำคัญที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมตีบุกในยุคแรกเริ่มนั้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญอีกชิ้นซึ่งแสดงการเดินทางติดต่อกับภายนอกในสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ คือ แหล่งเรือจมปากคลองกล้วยกำหนดค่าอายุทางวิทยาศาสตร์ได้ราว 2,120 และ 2,140 ปีมาแล้ว ซึ่งนับว่าเป็นเรือโบราณที่มีความเก่าแก่มากลำหนึ่งที่พบในประเทศไทย และแสดงถึงการติดต่อกับโลกภายนอก รศ.ดร.ประภัสสร ชูวิเชียร สันนิษฐานว่า คงเป็นการเข้ามาเพื่อแสวงหาทรัพยากรที่สำคัญ เช่น ทองป่าและแร่ดีบุก เนื่องจากดีบุกเป็นโลหะที่ไม่มีในอินเดีย และความต้องการเพื่อผลิตโลหะผสม (Alloy) ดังเช่นสำริดที่เริ่มแพร่หลายมากขึ้นในระยะนั้น อาจดึงดูดให้ผู้คนจากทางตะวันตกเข้ามายังคาบสมุทรมลายูได้ เราจึงพบแหล่งโบราณคดีที่แสดงถึงการก้าวกระโดดจากยุคก่อนประวัติศาสตร์ เข้าสู่สมัยแรกเริ่มของประวัติศาสตร์ โดยไม่มียุคโลหะเข้ามาคั่นและที่สำคัญคือการใช้เส้นทางข้ามคาบสมุทรมลายู เพื่อติดต่อค้าขายระหว่างโลกตะวันตก (อินเดีย-อาหรับ) กับโลกตะวันออก (จีน)

ในยุคที่กรุงศรีอยุธยาเรืองอำนาจ เมืองต่างๆ ในภาคใต้ตอนบนต้องส่งส่วยแก่นครศรีธรรมราช ซึ่งก็จะถูกส่งต่อไปยังกรุงศรีอยุธยาอีกทีหนึ่ง ในที่นี้หัวเมืองทางฝั่งทะเลอันดามันซึ่งมีแร่ดีบุกเป็นทรัพยากรสำคัญย่อมจะถูกควบคุมอยู่ด้วยเป็นสำคัญ เอกสารชาวโปรตุเกส เช่น โทเม ปิเรส (Tome Pires) ในกลางพุทธศตวรรษที่ 21 กล่าวว่า เมืองในคาบสมุทรมลายูฝั่งตะวันตกตั้งแต่ไทรบุรีไปจนถึงมะละกาและหมู่เกาะมีการค้าดีบุก และเชื่อว่าการค้าดีบุกเป็นต้นเหตุความขัดแย้งระหว่างกรุงศรีอยุธยากับมะละกาด้วย ถึงสมัยอยุธยาตอนปลาย

ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ หัวเมืองปักษ์ใต้ที่สำคัญซึ่งเป็นแหล่งแร่ดีบุกมาก่อนในสมัยอยุธยาคือ นครศรีธรรมราช ได้ลดความสำคัญลง ในขณะที่ชาวตะวันตกกลุ่มใหม่คือชาตอังกฤษ หันมาสนใจเมือง กลาง ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางการค้าดีบุก เพราะอยู่ในแหล่งที่เป็นสายแร่โดยตรง โดยมีการเข้ามา สํารวจของบริษัท British East India นำโดย ฟรานซิส ไลท์ (Francis Light) หรือพระยาราชกปิตัน (ผู้ส่งอาวุธปืนให้แก่รัชกาลที่ 1 ในสงครามกับพม่าเมื่อต้นกรุงรัตนโกสินทร์) ได้มีปฏิสัมพันธ์อันดีกับ คุณหญิงจัน ซึ่งเป็นภริยาเจ้าเมืองกลาง มีหลักฐานจากเอกสารการส่งจดหมายโต้ตอบกัน และส่วน หนึ่งคงเพื่อการติดต่อค้าขายและเข้ามาทำเหมืองดีบุกในเขตทุ่งคา-กลาง ในที่สุดฟรานซิส ไลท์ ก็ได้ขอ เช่าเกาะหมาก หรือเกาะปឹង (และยึดไปในที่สุด) เพื่อสร้างเป็นสถานีการค้าให้แก่อังกฤษในปี พ.ศ. 2329 มีเมืองจอร์จทาวน์ (George Town) ที่จะเป็ศูนย์กลางสำคัญในการค้าดีบุกในช่วงเวลาต่อมา

ภาพที่ 3 การทำเหมืองแร่ดีบุกในมาเลเซีย ภาพถ่ายปี 1930

ที่มา : อาณัติ อานันตภาค. 2557, ประวัติศาสตร์มาเลเซีย บรูไน สิงคโปร์

ช่วงสงครามเก้าทัพ (พ.ศ.2328) และสงครามที่พม่าโจมตีกลางใน พ.ศ.2352 ทำให้เมืองกลางร้างไปอยู่คราวหนึ่ง ราษฎรที่ประกอบอาชีพทำแร่ต่างหลบหนีภัยสงครามไปค้นพบแหล่งแร่ใหม่ๆ เช่น พังงา ตะกั่วป่าและระนอง มีผลให้การทำเหมืองดีบุกที่เคยกระจุกตัวอยู่ที่ทุ่งคา-ภูเก็ต ได้กระจายออกไปยังหัวเมืองอื่นๆ ด้วยในคราวนั้น ซึ่งในภายหลังต่อมาก็คจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปิดเหมืองแร่ดีบุกขึ้นทั่วไปในปักษ์ใต้เมื่อแร่ดีบุกมีราคาขึ้น

การเคลื่อนย้ายแรงงานในอุตสาหกรรมดีบุกสู่การเพิ่มประชากรในภาคใต้ การทำเหมืองดีบุกมีความต้องการในการใช้แรงงานมาก แต่ละเหมืองต้องใช้คนงานกว่าพันคน นอกจากนั้นยังมีองค์ประกอบอื่นๆ เช่น การใช้ถ่านเป็นพลังงานขับเคลื่อนเครื่องจักร หรือการถลุงก่อนจะมีการใช้น้ำมันหรือก๊าซ ผู้คนที่เข้ามาค้าขายสินค้าให้กับชาวเหมือง ธุรกิจการคมนาคมขนส่งทั้งอาหาร วัสดุต่างๆ และผู้คนโดยสาร ทั้งหมดนี้เป็นผลพวงมาจากการทำอุตสาหกรรมการทำเหมืองแร่ ทำให้ผู้คนหลังไหลมาตั้งถิ่นฐานในเขตอุตสาหกรรมเหล่านี้ มีตัวอย่างที่ตั้งถิ่นฐานเอง หรือได้รับการบริจาคที่ดินจากเจ้าของสัมปทาน หรือบริษัทยกที่ดินให้กับพนักงาน จนเกิดเป็นชุมชน หมู่บ้าน และเมืองในที่สุด

วิธีการทำเหมืองแร่ดีบุกของประเทศไทยในอดีต มีหลายวิธี ยกตัวอย่าง วิธีเหมืองปล่อง เหมืองคล้ำ เหมืองแล่น เหมืองหาบ เหมืองสูบ เหมืองฉืด และเหมืองเรือขุด ซึ่งการเข้ามาของชาวจีนในช่วงนี้ได้เข้ามามีส่วนพัฒนาเทคนิควิธีการทำเหมืองดีบุกทางภาคใต้ไทยให้เจริญ นอกเหนือไปจากการร่อนแร่เพียงอย่างเดียวของคนท้องถิ่น คนจีนทำเหมืองขนาดใหญ่ เช่น เหมืองหาบและเหมืองปล่อง ต้องใช้ทักษะความชำนาญสูงรวมทั้งแรงงานและเงินทุนจำนวนมาก นอกจากนั้นยังใช้ความสัมพันธ์กับชาวเหมืองที่หัวเมืองมลายู โดยนายเหมืองของมณฑลภูเก็ตต่างก็เคยทำเหมืองในหัวเมืองมลายูมาก่อน วิทยาการการทำเหมืองของชาวจีนที่มีประสิทธิภาพมากกว่าชาวสยาม และความต้องการดีบุกที่เพิ่มมากขึ้นในโลกทำให้แรงงานชาวจีนหลังไหลเข้ามาในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ซึ่งเป็นแหล่งผลิตดีบุกที่สำคัญ ในยุคแรกที่เริ่มเปลี่ยนเป็นระบบอุตสาหกรรม หลวงรัตนเศรษฐี (คอซู้เจียง ณะระนอง) เป็นหนึ่งในชาวจีนที่มีบทบาทสูงในด้านการทำเหมืองดีบุกและการเมืองการปกครองของหัวเมืองชายฝั่งทะเลอันดามัน เป็นเจ้าเมืองระนองในปลายสมัยรัชกาลที่ 3 และต่อมาได้รับความไว้วางใจจากราชสำนักกรุงเทพฯจนยกขึ้นเป็น พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี ในที่สุด โดยเริ่มจากการรับเป็นเจ้าภาษีนายอากร เก็บภาษีให้กับรัฐบาลสยาม ทำการเก็บส่วยภาษีซึ่งในขณะนั้นเป็นระบบเหมือง

คือผู้ที่เก็บภาษีจะประเมินว่าจะสามารถเก็บภาษีส่งให้ทางส่วนกลางได้ปีละเท่าไร และทำการประมวล รายได้ภายหลังคชชุยจึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองระนอง ในปี พ.ศ.2397 พระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงกล่าวถึงคชชุยจึงว่า “เป็นบุคคลที่เปลี่ยนปรารถนาให้เป็นเงินทอง”

แรงงานในภาคใต้ของไทยและคาบสมุทรมลายูที่เข้ามาทำเหมืองดีบุกเหล่านี้มีด้วยกันหลาย เชื้อชาติด้วยกัน ทั้งชาวจีนและอินเดีย แรงงานจีนที่เข้ามานั้นมีด้วยกันหลายสาเหตุ ทั้งสงครามความ ยากจนและมาเพื่อทำงานเหมืองโดยเฉพาะ คนจีนจากฝูเจี้ยนรู้วิธีทำเหมืองด้วยมือเข้ามายังคาบสมุท รมลายู วาริงตัน สไมท์ บันทึกว่า ในช่วงปี พ.ศ.2313 สมัยกรุงธนบุรี มีแรงงานจีนเข้ามาหกพันคน มีคน จัดการเป็นกงสี แรงงานส่วนใหญ่นำเทคนิควิธีการทำเหมืองมาด้วย ทั้งเหมืองและการถลุงแร่ ประชากรจีนที่เข้ามานั้น ต่อมาในปี พ.ศ.2441 มีประชากรจีนสี่ถึงห้าหมื่นคน ทั้งถนนและเมืองกลาด เคลื่อนไปด้วยแรงงานเหล่านี้ในเกาะภูเก็ต

จึงน่าจะเป็นเหตุที่สามารถอธิบายได้ว่า เหตุใดชาวฮกเกี้ยนและฮากกาจึงได้อยู่ในแถบภาคใต้ ของไทยมากกว่าที่อื่นๆ อีกทั้งการแต่งงานเพื่อเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างตระกูลใหญ่ของปักษ์ใต้และภาคใต้ ของไทย ทั้งตระกูลตัน ลิม โหย่ว เจียง คู คอ แยก พู กัน โกะ ชุง ลี และอ่อง ทำให้เกิดความสัมพันธ์ เชิงเครือญาติช่วยเหลือการทำธุรกิจเข้มแข็งยิ่งขึ้น ในเมืองที่มีการทำอุตสาหกรรมดีบุกนั้นก็ได้รับเงินจาก ดีบุกเหล่านี้มาสร้างสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เช่น ระนอง ตะกั่วป่า และภูเก็ต อีกทั้งแรงงานชาว เหมืองเหล่านี้ได้แบกสัมภาระทางวัฒนธรรม (Cultural Baggage) ติดตัวมาด้วย ไม่ว่าจะเป็นมรดก ทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) เช่น สถาปัตยกรรมที่มีการดัดแปลงให้เข้า กับสภาพภูมิประเทศ เช่น บ้านหรืออาคารแฉกแบบชิโน ยูโรเปียน และมรดกทางภูมิปัญญา (Intangible Cultural Heritage) อาหาร ความรู้ในการก่อสร้าง ความรู้เรื่องการทำเหมือง ทำภาษี เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ก่อให้เกิดมรดกทางวัฒนธรรมในแบบต่างๆ นำวัฒนธรรมของตนที่มีรากเหง้ามา แต่เดิม เข้ามาปรับกับวิถีชีวิตในดินแดนแห่งใหม่ โดยปรับกับวัตถุดิบพื้นถิ่น ภูมิปัญญาด้านต่างๆ เกิด เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นในที่สุด

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์ เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ จากหนังสือศาสนสมเด็จถึงบทบาทของชาวจีนและชาวตะวันตกต่อ

กิจการเหมืองแร่ดีบุกของมณฑลภูเก็ต ในศตวรรษที่ 18 ระบุว่า ได้มีชาวยุโรปเดินทางเข้ามายังประเทศไทยหลายคนและได้เขียนบันทึกรายงานถึงความสมบูรณ์ของแหล่งแร่ดีบุกไว้ อย่างไรก็ตามหลักฐานยืนยันว่า ได้มีการขุดแร่ดีบุกทางแถบภาคเหนือของประเทศไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ด้วยการทำเหมืองแร่ดีบุกตั้งแต่เริ่มแรกจรดถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ตกอยู่ในมือของชาวต่างด้าว (ส่วนใหญ่ได้แก่ชาวจีน) โดยใช้วิธีการผลิตแบบง่ายๆ ที่ใช้แรงงานคนแทบทั้งสิ้น วิธีการทำเหมืองในขณะนั้นมี 3 วิธี อันได้แก่ "เหมืองเล่น" "เหมืองคล้ำ" และ "เหมืองใหญ่" และเนื่องจากราษฎรในภาคใต้มีน้อย นายเหมืองต้องไปจ้างเงินใหม่ที่เมืองปีนังเอามาเป็นกรรมกร(กุลี) และได้กล่าวถึงลักษณะงานของเหมืองสูบไว้ว่า ในเหมืองสูบแรงงานที่ต้องการส่วนใหญ่เป็นคนงานที่ไม่มีฝีมืออนกนั้นเป็นคนที่มีความรู้เกี่ยวกับเครื่องจักรเป็นส่วนน้อย ในเหมืองสูบขนาด 8 นิ้ว กำลังงานทั้งหมดประกอบด้วย ตัวแทนนายเหมือง 1 คน ผู้จัดการเหมือง 1คน รองผู้จัดการเหมือง 1 คน หัวหน้าช่างเครื่อง 1 คน สมุห์บัญชี 1คน รองหัวหน้าช่างเครื่อง 1 คน ช่างเครื่อง 6 คน เสมียนทั่วไป 1 คน เสมียนพัสดุ 1 คน นักการ 3 คน คนหุงข้าว 1 คน งานฉีดยาปราบรังแร้ง งานเฝ้าปั๊มสูบ ฯลฯ ส่วนงานที่ไม่ใช้ฝีมือในเหมืองสูบประกอบไปด้วย งานกุลี งานเก็บหินและงานเศษไม้ในขุมเหมือง งานแบกหาม งานถือกระบอกลัด งานโกยทรายทิ้ง งานเก็บแร่และยกแร่ งานฉีดยาปราบรังแร้ง งานเฝ้าปั๊มสูบ ฯลฯ

ความเจริญเติบโตของกิจการการผลิตดีบุก

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง คือเปลี่ยนจากเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเองเป็นการผลิตเพื่อส่งออก รัฐบาลจึงพยายามส่งเสริมสินค้าประเภทเกษตรกรรมออกขายต่างประเทศ เช่น ข้าว ไม้สัก ยาง และเริ่มมองเห็นความสำคัญของการทำเหมืองแร่โดยเฉพาะดีบุกมากขึ้นและเด่นชัดมากยิ่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5

การขยายตัวของเหมืองแร่ดีบุกในภาคใต้ของไทย โดยเฉพาะหัวเมืองมลายู ประเทศราชของไทยได้เพิ่มปริมาณมากขึ้น เมื่ออังกฤษได้ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรี (Laissez faire) ในเขต Steait Settlements ใน พ.ศ. 2369 จึงเป็นเหตุให้ชาวจีนในบังคับอังกฤษเข้ามาลงทุนขุดหาแร่ดีบุกเป็นจำนวนมาก ในหัวเมืองมลายู และหลังจากปี พ.ศ. 2403 อุตสาหกรรมเครื่องกระป๋องในยุโรปต้องการใช้แร่ดีบุกฉาบด้านในกระป๋องเพื่อบรรจุอาหารมากขึ้น จึงเป็นเหตุให้ชาวจีนเข้ามาเป็นกรรมกรทำเหมืองแร่กันมากในดินแดนมลายู โดยเฉพาะเมืองเปรัก ลารูต (Larut) ซึ่งมีศูนย์กลางการ

ผลิตแร่ดีบุกอยู่ที่กวาละลังสา (Kuala-Rasak) ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นแหล่งที่ผลิตแร่ดีบุกเป็นครั้งแรกในจำนวนดีบุกที่ผลิตในโลก เมืองเปรักสามารถผลิตแร่ดีบุกส่งออกได้ 1/4 (หนึ่งส่วนสี่) ของแร่ดีบุกที่ผลิตได้ในโลก เมื่ออังกฤษเข้าครอบครองมลายูได้ ชาวจีนที่เข้ามาเป็นกรรมกรเหมืองแร่ก็ต้องกลายเป็นคนในบังคับอังกฤษโดยปริยาย และได้มีบริษัทอังกฤษเข้ามาเปิดตลาดรับซื้อแร่ดีบุกที่ปีนังและสิงคโปร์ ทำให้มีการขุดหาแร่ หรือการเปิดเหมืองแร่ในที่ใหม่ๆ เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นผลให้หัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตกหัวเมืองปักษ์ใต้ ตลอดจนหัวเมืองมลายูประเทศราชของไทยซึ่งอยู่ใกล้ชิดกันได้มีการเปลี่ยนแปลงในการทำเหมืองแร่ดีบุกมากขึ้นด้วย (การทำเหมืองแร่ หน้า 471)

เมื่ออังกฤษเข้าครอบครองมลายูแล้วเศรษฐกิจของมลายูก็ได้รับการพัฒนาให้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะในด้านการผลิตดีบุกและยางพารา โดยการทำเหมืองแร่ดีบุกนั้นแต่เดิมมีชาวจีนเป็นผู้เข้ามาทำเหมืองโดยใช้วิธีแบบเก่าและล้าสมัย ขณะที่ดีบุกกลายเป็นสินค้าที่ยุโรปต้องการเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ต่อมา ค.ศ. 1896 (พ.ศ. 2439) พ่อค้าจากยุโรปนำบริษัทเข้ามาดำเนินการ กระทั่งในที่สุดอังกฤษก็ตัดสินใจนำเครื่องจักร ทันสมัยเข้ามาทำการขุดส่งผลให้ชาวยุโรปเข้ามาควบคุมอุตสาหกรรมดีบุกแทนชาวจีนมานับแต่นั้น (อนันตภาค., 2557 หน้า26)

การบุกเบิกเพื่อทำเหมืองดีบุกและทำสวนยางนี้ จำเป็นต้องใช้แรงงานคนจำนวนมาก ขณะที่ชาวมท้องถิ่นนั้นไม่นิยมที่จะไปสมัครทำงานกรรมกร ดังนั้นผู้ประกอบการจึงจำเป็นต้องแสวงหาแรงงานจากที่อื่น ชาวจีนนั้นในระยะแรกเข้ามาเป็นกรรมกร แต่ต่อมาก็เริ่มมีการตั้งร้านค้า และขยับฐานะเป็นพ่อค่านายทุน และในที่สุดชาวจีนก็สามารถเข้าผูกขาดการค้าพื้นฐาน

ดีบุกกลายเป็นสินค้าขายดีในตลาดโลกหลัง ค.ศ. 1810 เมื่อพ่อค้าชาวอังกฤษจัดลิจิบัติรกระป้องกันเคลือบดีบุก ซึ่งสามารถถนอมอาหารสำหรับการขนส่ง จากนั้น บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษจึงเริ่มจัดหาดีบุกจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดีบุกที่ผลิตเกือบทั้งหมดในโลกตั้งแต่ ค.ศ. 1800 มาจากสายแร่ความยาวกว่า 2,800 กิโลเมตรที่ทอดจากจีน ผ่านเมียนมาและไทย ลงไปถึงมาเลเซียและอินโดนีเซีย ดีบุกประมาณ 54% ของโลกอยู่ในสายแร่ (รังสิมา, 2565)

อุตสาหกรรมเหมืองแร่ของสยามก้าวเข้าสู่ยุคใหม่เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระบรมราชโองการตั้งกรมราชโลหกิจและภูมิวิทยา ในระหว่างการเสด็จประพาสยุโรป กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งตามเสด็จด้วยในขณะนั้น ได้คัดเลือกโบสถ์กรมของวิศวกรชาวอังกฤษ และได้ว่าจ้างวิศวกรชาวอังกฤษหนุ่มชื่อ H.G. Scott เข้ารับราชการ (รังสิมา,

2565) ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้ากรมราชโลหกิจและภูมิวิทยา อยู่ในราชการเป็นเวลา 8 ปี และลาออกจากราชการเพื่อจัดตั้งบริษัททำเหมืองแร่แร่ธาตุดีบุกขึ้นในสยาม ดั้งนั้นสยามในยุคของรัชกาลที่ 5 ก็มีความสามารถเท่าเทียมกับชาวยุโรปในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมที่เดียวดีบุกในประเทศไทย พบมากในชายฝั่งตะวันตกของไทยตั้งแต่ระนอง พังงา ภูเก็ต และตรัง ต่อมาไปจนถึงรัฐเปรัค สลังงอร์ และเนกรี เซ็มปรันในประเทศมาเลเซีย ปิยดา, 2562

เมื่อดีบุกเป็นที่ต้องการของต่างประเทศทั้งในเอเชียและยุโรปจากกระแสการค้าโลกในคริสต์ศตวรรษที่ 17 และ 18 คนจีนเขามาบุกเบิกทำเหมืองต่อและเข้ามาเป็นแรงงานจำนวนมากในปลายศตวรรษ 1970 หลังจากที่บรรจุภัณฑ์ที่ทำจากดีบุกถูกแทนที่ด้วยพลาสติก คงไม่เกินเลยหากจะกล่าวหาชุมชนจีนในภาคใต้และส่วนใหญ่ของชายสมุทรหลายที่ก่อตัวขึ้นได้ทุกวันนี้เริ่มจากแรงงานในเหมืองแร่ดีบุก งานส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องอุตสาหกรรมเหมืองแร่ในบริติชมาลายา (Wong L, 1914)

งานที่เกี่ยวกับอุตสาหกรรมเหมืองแร่ในไทย หากมีก็เป็นงานที่ศึกษาฝั่งตะวันตกอย่างระนอง ภูเก็ต และ ตรัง และเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจของเมืองท่าอันดามันและคาบสมุทรหลายขยายตัวอันเนื่องมาจาก การปฏิวัติอุตสาหกรรมในตะวันตก ในปี ค.ศ. 1809 (พ.ศ. 2352) เมื่อ ปีเตอร์ ดูรองด์ (Peter Durang) นักวิทยาศาสตร์ชาวอังกฤษค้นพบวิธีเก็บรักษาอาหารภายในบรรจุภัณฑ์กระป๋องป้องกันอากาศ “Tin Plate” คือ เหล็กชุบด้วยดีบุกเพื่อกันสนิม ส่งผลให้อุตสาหกรรมอาหารกระป๋องก้าวหน้าในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 อย่างรวดเร็ว พ่อค้ายุโรปเข้ามาเปิดตลาดรับซื้อแร่ดีบุกที่เกาะปีนังและสิงคโปร์ โดยราคาดีบุกในตลาดสิงคโปร์ขึ้นลงตามราคาตลาดโลกที่กรุงลอนดอนและตลาดโลกที่นิวยอร์ก ซึ่งการขยายตัวของกิจการเหมืองในหัวเมืองมลายู ส่งผลกระทบต่อหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกในช่วงหลังคริสต์ศตวรรษที่ 19 ด้วย ซึ่งก่อนการขยายตัวทางเศรษฐกิจของเมืองท่าอันดามันและคาบสมุทรหลายนั้น สภาพสังคมยังล้าหลังมาก กลุ่มคนท้องถิ่นค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่จำเป็นกับชีวิต ไม่ค่อยนิยมใช้ระบบเงินตรา การเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตเมืองท่าต่าง ๆ ของชาวจีนโพ้นทะเลเหล่านี้มีความเป็นอยู่ทางสังคมแตกต่างจากสังคมพื้นเมืองเดิม ยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมในเมืองท่าอันดามันและคาบสมุทรหลายในระยะต่อมา

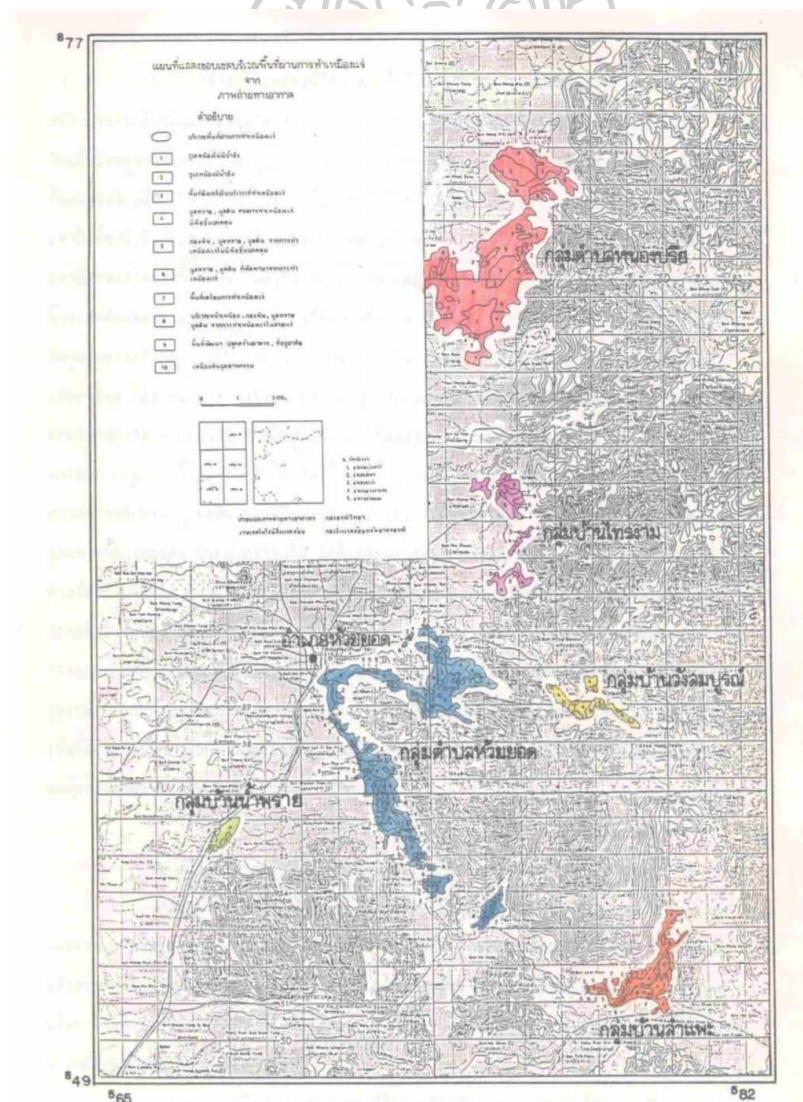
งานที่เกี่ยวกับอุตสาหกรรมเหมืองแร่ในไทย ตั้งแต่เหนือลงไปถึงทางใต้ อันเป็นแกนของของคาบสมุทรภาคใต้ คือ ตลอดทิวเขาตะนาวศรี ทิวเขาภูเก็ต และทิวเขานครศรีธรรม ต่อไปจนถึงแหลมมลายู ดังนั้น จึงมีการทำเหมืองแร่ดีบุกในบริเวณดังกล่าวทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือและทางตะวันตก ได้แก่ จังหวัด เชียงใหม่ ลำปาง แม่ฮ่องสอน ตาก กาญจนบุรี เพชรบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ส่วนทางภาคใต้เป็นแหล่งแร่ดีบุกที่สำคัญของไทยมาช้านานแล้ว คือ ตั้งแต่จังหวัดชุมพร นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ระนอง พังงา ภูเก็ต ตรัง สงขลา ยะลา นราธิวาสและปัตตานี แม้แต่ในทะเลใกล้ชายฝั่งด้านตะวันตกยังอุดมไปด้วยแร่ดีบุกซึ่งมีการทำเหมืองแร่ในทะเลอยู่ขณะนี้ จากการสำรวจปริมาณแร่ดีบุกของโลกตามตัวเลขของธรณีวิทยาแห่งสหรัฐอเมริกาใน พ.ศ. 2516

ปรากฏว่าประเทศไทยมีปริมาณแร่ดีบุกสำรองอยู่แน่นอนแล้วถึงประมาณ 1,2217,000 ตัน ดังนั้นจึงคาดว่าดีบุกจะยังคงเป็นแร่สำคัญของไทยต่อไป ถึงแม้จะมีการสำรวจค้นพบแร่ใหม่ๆ และการทำการผลิตบ้าง เช่น ทองแดง ตะกั่ว แต่ก็ทำไม่ได้ผลดีนักเพราะแร่เหล่านี้เกิดในหินต้องขุดใช้ระเบิดตำ แยกแร่ ผิดกับดีบุกที่ถูกธรรมชาติแยกออกจากแหล่งกำเนิดมารวมกันอยู่ในลานแร่ทำให้การทำเหมืองแร่ดีบุกทำได้ง่ายและเสี่ยงต่อการลงทุนน้อยกว่าแร่อย่างอื่น

ในปลายปี 2482 สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม จัดตั้งองค์การเหมืองแร่ ขึ้นเป็นครั้งแรกตามนโยบายชาตินิยม โดยมีเป้าหมายที่จะเข้าควบคุมและปลดแอกการผูกขาดอุตสาหกรรมจากชาวต่างชาติ (ภูวดล ทรงประเสริฐ, 2535) บริเวณชายฝั่งตะวันตกนี้เป็นแหล่งทรัพยากรแร่ธาตุสำคัญ เหตุจากอยู่ใกล้เทือกเขา พื้นธรณีส่วนมากมีหินอยู่เบื้องล่าง จึงเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มุ่งการทำอุตสาหกรรมเหมืองแร่มาตั้งแต่โบราณ [(กมลทิพย์ ธรรมกิริณี, 2560): 1-3] ซึ่งสอดคล้องกับศรีศักร วัลลิโภดม [(คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542, 2544c): 27-28] ได้ให้ข้อสังเกตไว้ในสัมมนาประวัติศาสตร์กลาง พ.ศ. 2527 ตอนหนึ่งว่า ชุมชนที่อยู่ชายฝั่งทะเลตะวันตกของแหลมไทย ไม่ได้พัฒนาขึ้นจากสังคมที่เป็นเกษตรกรรมดังเช่นพื้นที่อื่น แต่กลับเป็นชุมชนที่พัฒนาขึ้นจาก “อุตสาหกรรมถลุงแร่” เพราะฉะนั้นจึงเป็นลักษณะพิเศษของชุมชนที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนี้ ไม่เหมือนใคร ในการศึกษาไม่สามารถมองเพียงจุดใดจุดหนึ่งได้ จะต้องมองในองค์รวมทั้งชายฝั่งทะเลตะวันตก และเมื่อพิจารณาในตำแหน่งภูมิศาสตร์ สิ่งที่ต้องเกี่ยวข้องด้วยก็คือ “เส้นทางค้าขาย”

กิจการเหมืองแร่ดีบุกในห้วยยอด

ห้วยยอดเป็นอำเภอเก่าแก่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดตรัง ถือเป็นอำเภอที่มีลักษณะเด่นทางภูมิศาสตร์ และมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการทำเหมืองแร่มาตั้งแต่อดีต แตกต่างไปจากพื้นที่บริเวณอื่นๆ ของตรังที่ส่วนใหญ่นิยมทำเกษตรกรรม พื้นที่ของอำเภอห้วยยอดติดกับกับเทือกเขาบรรทัด จึงเป็นที่ตอนลาดจากเทือกเขาบรรทัดทั้งจากทิศตะวันออก ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และทิศเหนือ ลักษณะทำเลของห้วยยอดจึงพบแหล่งแร่ดีบุกซึ่งเป็นแหล่งเดียวในจังหวัดตรัง จากการค้นเอกสารพบเอกสารการสำรวจพื้นที่ทำเหมืองแร่ในห้วยยอด โดยกองสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรณี และกองธรณีวิทยา กรมทรัพยากรธรณีวิทยา โดยกรมทรัพยากรธรณี ซึ่งไม่ระบุปี ในแผนที่จะแสดงกลุ่มพื้นที่ที่ผ่านการทำเหมือง บริเวณอำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง สามารถระบุได้ว่าในอำเภอห้วยยอดและบริเวณใกล้เคียงนี้เอง พบการทำเหมืองแร่มาก่อน

ภาพที่ 4 แผนที่แสดงกลุ่มพื้นที่ที่ผ่านการทำเหมือง บริเวณอำเภอห้วยยอด

ที่มา : กองสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรณีและกองธรณีวิทยา กรมทรัพยากรธรณีวิทยา

พระเจ้าบรมวงศ์เธอสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายการทำเหมืองแร่ ในหนังสือ สาส์นสมเด็จว่า “... มี 3 ประเภทแรกได้แก่ เหมืองแล่น คือทำโดยไม่ต้องอาศัยทุนรอนอะไร เพียงแต่ ทำในที่อาศัยน้ำฝนให้ไหลลงมาล้างแร่ออกจากดินทราย ประเภทที่สอง ได้แก่ เหมืองคล้ำ ทำโดย อาศัยน้ำในลำธารช่วยล้างแร่ ออก ประเภทที่สามได้แก่เหมืองใหญ่ ต้องใช้ทุนขุดคุ้ยน้ำจากธารน้ำ มา ล้างแร่ เมื่อมีการทำเหมืองที่บ้านท่าปรางและมีกรรมกรอยู่มาก จึงเกิดตลาดขึ้นที่ บ้านท่าปรางเป็น แห่งแรก”

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์เสด็จประพาสเมืองตรัง ปรากฏว่ามี กรรมกรเงินจำนวนมากจากเกาะปีนัง เข้ามาทำเหมืองแร่ดีบุกที่บ้านท่ามะปราง ทำให้ชุมชนบริเวณนั้น เจริญมากขึ้น และเกิดตลาดแห่งแรกที่บ้านท่ามะปราง ต่อมาเมื่อเรือขุดแร่ของฝรั่งมาทำการขุดแร่แถว หน้าวัดห้วยยอด จึงทำให้ชุมชนบริเวณอำเภอห้วยยอดเจริญขึ้นตั้งแต่นั้นมา

ในปี พ.ศ. 2355 แผ่นดินสมเด็จพระพุทธเลิศล้านภลัย ท้องที่อำเภอนี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน กล่าวคือ พื้นที่ทางฝั่งตะวันตกของลำน้ำตรังขึ้นกับเมืองตรัง และพื้นที่ฝั่งตะวันออกขึ้นกับเมือง นครศรีธรรมราช การคมนาคมติดต่อกับเมืองตรัง สมัยที่เมืองยังตั้งที่ตำบลควนธานีนั้น ได้มีการสัญจร ทางเรือไปตามลำน้ำตรัง ดังที่ปรากฏใน บันทึกของ หม่อมเอ็ดดน่า ต่อมาในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ได้มีการทำเหมืองแร่กันมากในแหลมมลายู

ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จมาที่เมืองตรัง จึง ปรากฏว่ามีการทำเหมืองแร่ดีบุกที่บ้านท่ามะปรางแล้ว ความเจริญของอำเภอห้วยยอดในขณะนั้นมา จากการทำเหมืองแร่เป็นสำคัญ เพราะมีกรรมกรเงินเข้ามาอยู่มาก และราษฎรในท้องที่ก็ได้อาศัยการ นำสิ่งของมาขาย ตามประวัติการทำเหมืองแร่ในแหลมมลายู กล่าวว่า เมื่อเปิดการทำเหมืองขึ้นมาก นั้น ราษฎรในท้องที่มีน้อยไม่พอแก่การจัดหากรรมกร จึงเกิดมีนายหน้าที่เกาะปีนัง จัดหากรรมกรจาก เมืองจีนมาให้แก่นายเหมือง และคนจีนที่เข้ามาอยู่ในเมืองตรังก็ล้วนแต่มาจากเกาะปีนัง พวกที่เข้ามา นี้บางพวกก็ไปเป็นกรรมกรตามเหมือง บางพวกก็มาเห็นแผ่นดินเมืองตรังเป็นดินดียิ่งกว่าที่ตนเคยเห็น มาในเมืองจีนหรือในแหลมมลายูซึ่งเหมาะแก่การเพาะปลูก จึงหันเข้ามาบุกเบิกที่ดินทำเป็นสวน พริกไทย จนกระทั่งเป็นสินค้าที่สำคัญในครั้งนั้น ก่อนที่จะย้ายเมืองตรังจากควนธานีไปตำบลกันตัง

ปรากฏว่าที่ตำบลทับเที่ยงมีคนจีนอยู่มาก มีร้านรวงบ้านช่องหนาแน่นกว่าควนธานี อนึ่งพวกจีนที่เข้ามาเป็นกรรมกรเหมืองแร่ นั้นเป็นพวกจีนแค และตรงมาที่บ้านท่าปรางแห่งเดียว เพราะที่เมืองตรังไม่มีที่ใดมีแร่ดีบุกนอกจากท้องที่อำเภอห้วยยอด การทำเหมืองสมัยโบราณ พระเจ้าบรมวงศ์เธอสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบาย ในหนังสือสาส์นสมเด็จพระเจ้า 3 ประเภท

ประเภทแรก ได้แก่ เหมืองแร่ คือการทำโดยไม่ต้องอาศัยทุนรอนอะไร เพียงแต่ทำในที่อาศัยน้ำฝนไหลมาล้างแร่ ออกจากดินทราย

ประเภทที่สอง ได้แก่ เหมืองคล้ำ ทำโดยการอาศัยน้ำในลำธารช่วยล้างแร่ออก

ประเภทที่สาม ได้แก่ เหมืองใหญ่ ต้องใช้ทุนขุดคุ้ยน้ำจากลำธารมาล้างแร่

เมื่อมีการทำเหมืองที่บ้านท่าปรางและมีกรรมกรอยู่มาก จึงได้เกิดตลาดขึ้นที่บ้านท่าปรางเป็นแห่งแรก ต่อมาเมื่อพระยารัฐานุประดิษฐ์มุนีศรีภักดี มาเป็นผู้ว่าราชการเมืองตรังได้ตัดถนนจากบ้านห้วยยอดไปยังบ้านท่าปราง จึงทำให้เกิดตลาดห้วยยอดเพิ่มอีกแห่ง

ซึ่งการทำเหมืองแร่ดีบุกในพื้นที่ของอำเภอห้วยยอดเริ่มเป็นที่รู้จักมาตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 พระยาดำรง ผู้เป็นกวีได้เขียนเพลงยาวเมื่อครั้งมาวางตราเป็นเจ้าเมืองตรังว่า “ท่ามะปรางเป็น ท่าร้อนแร่ดีบุก” ซึ่งท่ามะปรางในช่วงเวลานั้น คือศูนย์กลางการทำเหมืองแร่ของอำเภอห้วยยอด ต่อมาการทำเหมืองแร่ดีบุกที่ท่ามะปรางขยายตัว เกิดความต้องการกรรมกรเพิ่มมากขึ้น นายเหมืองจึงอาศัยนายหน้าที่เปิดบริการจัดหากรรมกรที่ป็นิ่ง ทำหน้าที่จัดหากรรมกรจากประเทศจีนมาส่งให้กับนายเหมือง ในระยะแรกนั้น กรรมกรจะเป็นชาวจีนแคเดินทางเข้ามาก่อน ต่อมาจะเป็นชาวจีนฮกเกี้ยนติดตามเข้ามา จนมีจำนวนมากว่า

ซึ่งในปี ค.ศ. 1890 มีกรรมกรชาวจีนจำนวนมากอพยพเข้ามาทำเหมืองแร่ที่ท่ามะปราง จึงเกิดตลาดแห่งแรกของอำเภอห้วยยอดขึ้นที่นี่ กิจการเหมืองแร่ดีบุกในอำเภอห้วยยอดรวมถึงในพื้นที่อื่นๆ ของภาคใต้ฝั่งตะวันตกขยายตัว มากขึ้นในทศวรรษ 1910 เป็นต้นมา ในพื้นที่จังหวัดตรังมีการตั้งหน่วยงานที่ชื่อราชโลหกิจจังหวัดตรัง ขึ้นในปี 1912 ทำหน้าที่ในการพิจารณาอนุญาตสำรวจและประทานบัตร พื้นที่ทำเหมืองแร่ทั้งหมด ในช่วงปลายทศวรรษ 1910 เกิดการขยายตัวของทางรถไฟจากกรุงเทพฯ เชื่อมจังหวัดภาคใต้เอื้อต่อการขยายโอกาสการลงทุนในกิจการเหมืองแร่ดีบุก(ดวงทิพย์ พรหมเขต,2560)

ภาพที่ 5 (บน) สภาพโดยรอบพื้นที่ทำเหมือง (ล่าง) บ้านพักกรรมกรชาวจีนในเมืองแร่
ที่มา: พิพิธภัณฑ์เหมืองแร่ดีบุกห้วยยอด

ภาพที่ 5 ลำรางกู้แร่ ตำปากแจ่ม อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง ปี พ.ศ. 2508

ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองแร่ดีบุกห้วยยอด

ห้วยยอดเป็นเมืองที่อุดมไปด้วยเหมืองแร่ดีบุก ซึ่งมีการขุดพบสายแร่ดีบุกในหลายๆพื้นที่ของห้วยยอด ได้แก่ ตำบลห้วยยอด ตำบลปากคม ตำบลท่าจิว ตำบลเขาขาว ตำบลเขาปูน ตำบลหนองปรือ ตำบลลำแพะ เป็นต้น กินเนื้อที่ มากกว่า 3,000 ไร่ ด้วยเหตุนี้ เมืองห้วยยอดจึงกลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดตรัง

บทบาทการเป็นศูนย์กลางของการทำเหมืองแร่อำเภอห้วยยอด เริ่มต้นตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ดังปรากฏในส่วนของเพลงยาวนมัสการพระบรมธาตุ นิราศเมืองตรัง ของพระยาตรังภูมิบาล ตอนหนึ่งว่า

“...ท่ามะปรางเป็นท่าร้อนแร่ดีบุก	ปลุกอาลัยให้ไหวหวาดหวั่นหวั่นขวัญ
เขาริบร้อนรางแร่เริ่มรีบรัน	จวนกระศัลย์รอร้องรุ่มริงทรวง
เห็นศาลเจ้าเทพารักษ์ศักดิ์สิทธิ์สถิต	ที่ทิศเหนือเชิงเนินเชิญเชื้อทรวง
ให้บุญแทนสังเวทเสวยดอกไม้พวง	ดวงเสาวรัตน์ฉัตรจรงค์ธงรูปเทียน...”

ในช่วงแรกของการทำเหมืองแร่ในเขตท้องที่อำเภอห้วยยอด ระหว่าง พ.ศ.2434-2449 มีชาวจีนซึ่งอพยพมาจากจีนแผ่นดินใหญ่ อ้อมแหลมมลายูมาขึ้นเรือที่ทำเรือกันดั่งและล่องเรือต่อมาที่บ้านท่าโด (บ้านท่าประตู) เพื่อมาขุดแร่ตะกั่วบริเวณผิวดิน จนกระทั่ง พ.ศ. 2558 มีชาวจีนฮกเกี้ยน ได้แก่ นายจันปีตุ่ง ศุภผล นายโฮ่เซ่ง จันทร่ประทีป ได้เข้ามาขอประทานบัตรทำเหมืองแร่ในพื้นที่อำเภอห้วยยอด รวมทั้งสิ้นกว่า 3,000 ไร่ และได้มีการพัฒนาการทำเหมืองแร่ให้มีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น มีทั้งเหมืองรู เหมืองแล่น เหมืองเรือขุด และเหมืองฉีต ทำให้ชุมชนชาวจีนในอำเภอห้วยยอดขยายตัวมากยิ่งขึ้น (ตรีชาติ เลาหนูแก้ว,2550)

ต่อมาในช่วง พ.ศ. 2467 (รัชกาลที่7) มีบริษัทข้ามชาติจากประเทศออสเตรเลีย เข้ามาขอประทานบัตรในการทำเหมืองแร่ในอำเภอห้วยยอด โดยพัฒนาการทำเหมืองโดยใช้เรือขุดและเหมืองฉีต ได้แก่ บริษัทไซมิทเทนต์ เซนติเกรท ซึ่งตั้งสำนักงานของบริษัทตรงข้ามสามคมห้วยยอดการกุศล ในปัจจุบัน บริษัทห้วยยอด ทิน เดรีดจี้กิ้ง จำกัด บริษัทแลมบี สยาม ทิน ไมน์ จำกัด และบริษัทโทโม ทิน จำกัด และขยายพื้นที่ทำเหมืองแร่ ครอบคลุมตำบลลำแพ ตำบลเขาสูง ตำบลท่าจิว ตำบลเขาปูน และบ้านวังอด(วังสมบูรณ์) (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. 2542)

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 บริษัทฝรั่งได้เลิกกิจการการทำเหมืองแร่ และมีนักธุรกิจชาวจีนจากจังหวัดภูเก็ตและตัวเมืองตรังได้เข้าไปดำเนินกิจกรรมทำเหมืองฉีตในประทานบัตรของฝรั่งในพื้นที่ตำบลท่าจิว ตำบลลำแพ ตำบลเขาปูน ตำบลห้วยยอด และตำบลปากจ่ม จำนวน 30 แห่ง ตลอดระยะเวลา 20 ปี ของอุตสาหกรรมเหมืองแร่ดีบุก ทำให้เศรษฐกิจของอำเภอห้วยยอดขยายตัวอย่างรวดเร็วเป็นอันดับ 1 ของจังหวัดตรัง และด้วยการขยายพื้นที่ทำเหมืองแร่และวิทยาการของอุตสาหกรรมเหมืองแร่ที่พัฒนาอย่างรวดเร็วทำให้แร่ดีบุกลดลงประกอบกับราคาดีบุกตกต่ำ จึงทำให้กิจการเหมืองแร่ดีบุกในเมืองห้วยยอดต้องยุติลง

ภาพที่ 6 ภาพถ่ายเก่าเมืองห้วยยอด ที่มา:ชุมชนคนห้วยยอด

ในภาคใต้ของไทยโดยเฉพาะแถบหัวเมืองชายทะเลฝั่งตะวันตก อุดมไปด้วยทรัพยากรแร่ดีบุกมาก ตั้งแต่ ระนอง พังงา กระบี่ ภูเก็ต รวมถึงห้วยยอดจังหวัดตรังด้วย คุณภาพของดีบุกเมืองไทย จัดเป็นแร่ที่สะอาดบริสุทธิ์ดีไม่แพ้ดีบุกที่พบในคอร์นวอลล์ (Cornwall) ประเทศอังกฤษ (วรรณชสิทธิ์ บุญมี, 2520)

ความสำคัญของดีบุก ในสมัยอยุธยาถือเป็นสินค้าต้องห้ามประเภทหนึ่ง และเป็นสินค้าออกที่ทำรายได้ให้กับประเทศเป็นอันดับ 1 และราษฎรจะต้องจัดทามาให้ทางการในรูป ของส่วย ที่เรียกว่าพวกไพร่ส่วยดีบุก แต่แล้วเมื่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ทรงมีพระราชดำริว่า ส่วยดีบุกไม่ทำผลประโยชน์ให้แก่แผ่นดินเท่าที่ควร จึงได้ทรง ดำเนินการเปลี่ยนวิธีใหม่ให้มีเจ้าภาษีอากรรับผูกขาดอากรดีบุก คือจัดการบำรุงการขุดแร่ และมีอำนาจที่จะซื้อแร่และเก็บส่วยดีบุกส่งถึงรัฐบาลกลาง ดีบุกสมัยนั้นคิดเป็นภารา (1 ภารา - 350 ชั่ง) ดังนั้นดีบุกไทยเริ่มมีบทบาททางเศรษฐกิจในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นรัชกาลที่ 3 นี้ และได้มีการส่งดีบุกออกจำหน่ายยังต่างประเทศเป็นกอบเป็นกำมากขึ้น ทั้งการเก็บภาษี อากรดีบุกก็ได้มากขึ้นตามไปด้วย (วรรณชสิทธิ์ บุญมี, 2520) ในปลายรัชกาลที่ 3 ถึงต้นรัชกาลที่ 4 แร่ดีบุกเป็นแร่ที่ตลาดในยุโรปกำลังต้องการ มาก เนื่องจากได้ค้นพบว่าเอาดีบุกไปฉาบเหล็กจะได้เหล็กที่ไม่เป็นสนิมใช้ทำกระป๋องใส่อาหาร ได้ไม่บูดเร็ว ดังนั้นจึงทำให้มีการขุดแร่ในเขตหัวเมืองฝั่งทะเลตะวันตก และหัวเมืองมลายู หัวเมืองปักษ์ใต้มีปริมาณมากขึ้นไปด้วย (วรรณชสิทธิ์ บุญมี, 2520)

การหาแร่ดีบุก เนื่องจากแร่ดีบุกที่มีอยู่แถบหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตกนั้น มักอยู่ตามผิวดิน เป็น ส่วนใหญ่ จึงทำให้ราษฎรในสมัยนั้นเที่ยวหาแร่ ชุดแร่ เก็บร่อนเอาได้ตามแม่น้ำลำธารหรือ ตาม ผิวดินได้โดยง่าย ซึ่งเสียค่าใช้จ่ายน้อยมาก เครื่องมือที่ใช้ร่อนแร่ในสมัยแรก ก็คงใช้ถาด หรือชามหรือ กะลาตามแต่จะหาได้ วิธีหาแร่ก็ทำแบบพวกที่ร่อนหาของตกน้ำตามคลอง หรือในบ่อนั่นเอง ต่อมาคง จะได้พัฒนาขึ้น และมองเห็นว่าภาชนะตามปกติเหล่านั้นคงไม่เหมาะ แก่การจับถือ หรือเหมาะกับการ ทำงาน จึงคิดทำภาชนะสำหรับร่อนแร่ชนิดหนึ่ง เรียกว่า “เลียง” มีลักษณะคล้ายกะทะไม่มีหู มีขนาด พอจับถือได้ถนัด และโดยมากมักทำด้วยไม้ไผ่ ที่ทำด้วยเหล็กก็มี ซึ่งปัจจุบันก็ยังใช้อยู่โดยเฉพาะในหมู่ ราษฎรที่ไม่มีทุนจะทำเหมืองแร่

หากประชาชนผู้ต้องการหาแร่เลียงชีพเป็นรายได้เสริม เรียกว่าการร่อนแร่ ซึ่งผู้ที่จะทำการนี้ ได้จะต้องได้รับอนุญาตจากทางการก่อน กล่าวคือจะต้องมีใบขออนุญาติการร่อนแร่ที่ออกโดยราชการ ในท้องที่ จึงจะทำการร่อนแร่ได้

กลุ่มคนที่มีบทบาทต่อกิจการเหมืองแร่ดีบุก

อุตสาหกรรมเหมืองแร่ดีบุก ช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจภาคใต้ของไทย จะขาดกลุ่มคนที่เข้ามาเป็นแรงงาน และทำกิจกรรมการเหมืองแร่ดีบุก จากงานวิจัยเกี่ยวกับการทำเหมืองแร่ มีการศึกษาบทบาทของคนจีนที่เข้ามาทำเหมืองในเปรูและลารูตในศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นช่วงที่อุตสาหกรรมเหมืองยังอยู่ในมือของคนจีนและความเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 20 เมื่ออุตสาหกรรมเหมืองเปลี่ยนไปอยู่ในมือของนายทุนชาติตะวันตกซึ่งนำเครื่องจักรขนาดใหญ่เข้ามาช่วยในการหาและถลุงแร่ กลุ่มคนที่มีบทบาทต่อกิจการเหมืองแร่ดีบุกที่สำคัญคือ กลุ่มของชาวจีนนอกรเข้ามาของกลุ่มคนจีน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นมากขึ้น ก่อนที่กรรมกรจีนจะเข้ามาทำเหมืองแร่ กลุ่มคนจีนได้เข้ามาอาศัยทางภาคใต้อยู่ก่อนแล้ว ตั้งแต่สมัยอยุธยา การเข้ามาของกลุ่มคนจีนได้เปลี่ยนแปลง เนื่องจาก

จีนแต่จีวอพยพเข้ามาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อเป็นแรงงานในกิจการเหมืองแร่ปิ้งของอังกฤษกลายเป็นประตูลำดับสำคัญสำหรับการอพยพของจีนไปยังช่องแคบตอนเหนือของมะละกา ตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา เป็นเวลาประมาณหนึ่งศตวรรษ ตระกูลและครอบครัวชาวจีนจำนวนหนึ่งในเมืองปิ้งได้จัดหาเมืองหลวง แรงงานและทักษะผู้ประกอบการเพื่อการพัฒนาสยามภาคใต้ ผลที่ตามมา, ใจกลางเมืองภูเก็ต ตรัง และระนองในยุคแรกๆ มีห้องแถวเป็นแถว ส่วนใหญ่ได้รับการพัฒนาโดยพ่อค้าและคนงานเหมืองชาวจีน และมีความคล้ายคลึงกันอย่างมาก สู่ทิศน์ท้องถิ่นของจอร์จทาวน์ ภาษาจีนที่พูดกันในเมืองเหล่านั้นคือ ปิ้งฮกเกี้ยน ซึ่งเป็นภาษาถิ่นของภาษาผู้เขียนตอนใต้จีนฮกเกี้ยน ต้นศตวรรษที่ 19

การศึกษารูปสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้า

เมืองห้วยยอด” เป็นเมืองสำคัญของภาคใต้ฝั่งตะวันตก และเคยมีบทบาทสูงมากในห้วงเวลาหนึ่งเช่นเดียวกับเมืองอื่นๆ อาทิ เมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง มาเลเซีย, เมืองทับเที่ยง, เมืองกันตัง ในปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดตรัง และเมืองภูเก็ต ทว่าเมืองห้วยยอดได้ลดบทบาทลงจนราวกับว่าได้หายไปจากความทรงจำของผู้คน

สำหรับการทบทวนสถานภาพองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ ได้พบประเด็นที่สำคัญ คือ หากมีการกล่าวถึงเมืองหรือชุมชนในภาคใต้ที่มีบทบาทในประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับการเข้าสู่การเป็นสมัยใหม่ ซึ่งก่อรูปลักษณะทางกายภาพเป็นย่านเก่าที่เต็มไปด้วยอาคารห้องแถว และเมื่อพบเมืองหรือชุมชนในลักษณะดังกล่าวในภาคใต้มักจะถูกเรียกว่าเป็น “เมืองท่า (Port Town)” เกือบทั้งสิ้น ซึ่งในความเป็นจริงแล้วบริบทที่ก่อรูปของขึ้นของเมืองในช่วงสมัยใหม่ระยะต้นในภาคใต้ของไทยนั้น ไม่ได้เป็นเมืองท่าเสมอไป ในที่นี้ จึงเป็นประเด็นสำคัญในการศึกษา “เมืองห้วยยอด” ในฐานะการเป็นเมืองที่ก่อรูปทางกายภาพขึ้นมาภายใต้บริบทของการค้าแร่ดีบุก หรือในที่นี้ เรียกว่า “เมืองเหมือง”

นอกจากนี้ ในการกล่าวถึง “เรือนแถว” หรือ “ตึกแถว” ในภาคใต้นั้นมักจะถูกเรียกกันติดปากว่าเป็นแบบ “ซิโนโปรตุกีส” ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้ เกรียงไกร เกิดศิริ ได้เสนอว่า คำว่า “ซิโนโปรตุกีส” ที่ใช้เรียกสถาปัตยกรรมที่ก่อรูปขึ้นภายใต้บริบทการต่อรองกันระหว่าง “ความเป็นจีน” และ “ความเป็นโปรตุเกส” ที่เกิดขึ้นในมาเก๊า ได้กลายมาเป็น “คำยืม” ที่ถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลายเพื่อเรียกสถาปัตยกรรมเรือนแถวหรือตึกแถวที่ก่อสร้างขึ้นในภาคใต้ และดูเหมือนว่าจะกระจายไปเรียกสถาปัตยกรรมเรือนแถวหรือตึกแถว ซึ่งประเด็นดังกล่าวได้เป็นปัญหาที่สร้างความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนต่อบริบทการก่อรูปของสถาปัตยกรรมเรือนแถวและตึกแถวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศไทย

ในการทบทวนสถานภาพความรู้ในการศึกษานี้ จึงเกี่ยวข้องกับการสร้างคำอธิบายใน 2 ประเด็นหลักที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจรูปแบบทางสถาปัตยกรรมอันเป็นผลมาจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองเหมืองห้วยยอด

ทั้งนี้ การศึกษาเกี่ยวกับเมืองห้วยยอดในมิติทางประวัติศาสตร์อยู่จำนวนหนึ่ง คือ งานของดวงทิพย์ พรหมเขต ว่าด้วย “เครือข่ายการค้าปีนัง-ภูเก็ต-ตรัง เหมืองแร่ และชาวจีนโพ้นทะเล (ทศวรรษ 1910 ถึงทศวรรษ 1980)” โดยประเด็นที่ดวงทิพย์เสนอ คือ เครือข่ายการค้าของเมืองห้วยยอดที่เชื่อมโยงกับเมืองอื่นๆ ในชายฝั่งทะเลตะวันตกด้วยกิจการเหมืองแร่ การส่งออกดีบุก และการพาณิชย์อื่นๆ โดยการศึกษาดังกล่าวทำให้ได้ข้อมูลการ การเข้ามาทำกิจการเหมืองแร่ดีบุกในห้วยยอดเป็นกลุ่มพ่อค้า ผลงานอีกชิ้นที่เกี่ยวกับเมืองห้วยยอด คือของตรีชาติ เล่าแก้วหนู (2550) โดยตรีชาติได้เล็งเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ย่านประวัติศาสตร์เพื่อรักษาคุณค่า และเอกลักษณ์ที่โดดเด่นที่

สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม เมื่อเมืองมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทของการเป็นเมืองพาณิชย์กรรมกลายเป็นเมืองที่อยู่อาศัยประกอบกับการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดการเสื่อมถอยในคุณค่าและเอกลักษณ์ของเมือง และงานศึกษานี้ ยังจำแนกตัวอย่างรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าของเมือง หากแต่ยังเป็นการจำแนกเบื้องต้น และเป็นการดำเนินการศึกษาในช่วงเวลาเริ่มต้นที่สถานภาพการศึกษาเรื่องบ้านร้านค้ายังไม่ก้าวหน้ามากนัก ในการจำแนกหมวดหมู่ทางสถาปัตยกรรมบ้านร้านค้าจึงใช้กรอบความคิดที่มีอยู่เดิม

ทว่าในเวลาต่อมาแนวความคิด และข้อถกเถียงเรื่องบ้านร้านค้าถูกศึกษาทั้งทางกว้างและทางลึก ทั้งนี้ ข้อเสนอสำคัญเกี่ยวกับบ้านร้านค้าที่เปรียบเป็นหลักการสำคัญที่การศึกษาในระดับสากลให้การยอมรับคืองานของ Paul Oliver ในสารานุกรมสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นโลก (Encyclopedia of Vernacular Architecture) ได้ให้ข้อเสนอเกี่ยวกับอาคารที่มีลักษณะทางกายภาพแบบเรือนที่เรียกว่า “บ้านแถว (Row House)” ทว่าลักษณะการใช้สอยอาคารนั้นได้ตอบโจทยทั้งการค้าขาย การทำธุรกิจ โกดังเก็บสินค้าและเครื่องของ และการอยู่อาศัยอยู่ภายในอาคาร และศัพท์บัญญัติเรียกบ้านเรือนเหล่านี้ว่า “บ้านร้านค้า (Shophouse)” ซึ่งได้จัดหมวดหมู่มีรายละเอียดของการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในส่วนที่ว่าด้วยบ้านร้านค้าให้อยู่ในหัวข้อ “การใช้สอย และหน้าที่ (Used and Function)” กล่าวคือ “สถาปัตยกรรมบ้านร้านค้ามีหน้าที่รองรับการพักอาศัย และการพาณิชย์ในอาคารหลังเดียวกัน โดยปลูกสร้างอยู่ริมถนน ทั้งนี้จะเห็นว่าเจ้าของบ้านจะทำการค้าหรือธุรกิจอยู่ในพื้นที่ ชั้นล่างตัวอาคารด้านหน้าในขณะที่ครอบครัวจะอยู่อาศัยในตัวอาคารด้านหลัง และพื้นที่ชั้นสอง”

ทั้งนี้ การก่อตัวของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมบ้านร้านค้าเป็นผลมาจากสัมภาระทางวัฒนธรรมของชาวจีนที่ได้อพยพย้ายถิ่นไปตั้งถิ่นฐานที่อื่น ๆ ซึ่งสารานุกรมสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นโลกได้เสนอว่า บ้านร้านค้าได้ก่อตัวภายใต้อิทธิพลจีนที่สร้างขึ้นในพื้นที่คาบสมุทรมาลาญ และมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องจนเป็นเอกลักษณ์ยิ่งโดยเฉพาะที่เมืองท่าต่าง ๆ ที่รุ่งเรืองจากการเป็นสถานีการค้า เป็นแหล่งรวบรวมและแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้า ทั้งสินค้าอุปโภคและบริโภคที่จำเป็นสำหรับการเดินทาง โดยเฉพาะการเข้ามามีอิทธิพลของดัตช์ อังกฤษ และฝรั่งเศส ที่มีเหนือเมืองท่าต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รุ่งเรืองมากขึ้น และกลไกในการพัฒนาเมือง ด้วยการก่อสร้างบ้านร้านค้าเพื่อการอยู่อาศัย การค้าขายหรือการเป็นพื้นที่ทำงานอยู่ภายในอาคารหลังเดียวกันทั้งนี้พบที่เมืองต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ พม่า รวมถึงประเทศไทย ซึ่งเริ่มต้นมีปลูก

สร้างตึกแถวควบคู่กับการพัฒนาเมืองมาตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา สถาปัตยกรรม บ้านร้านค้ามีหน้าที่รองรับการพักอาศัย และการพาณิชย์ในอาคารหลังเดียวกัน โดยปลูกสร้างอยู่ริม ถนน

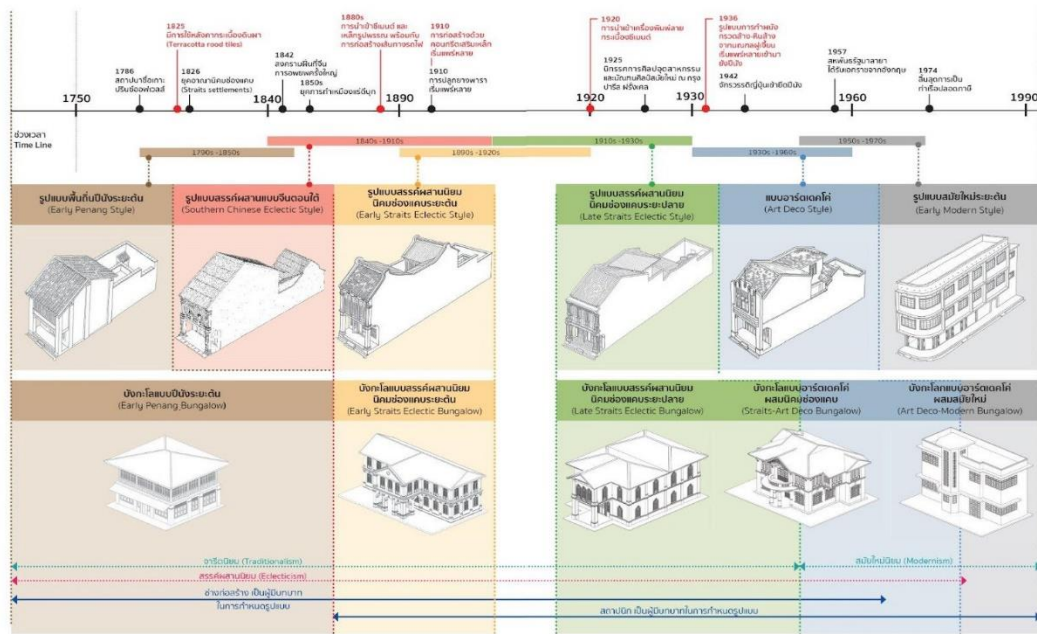
ทั้งนี้ ในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรือนแถว และตึกแถวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และภาคใต้ของไทยมีงานชิ้นสำคัญหลายชิ้นที่พยายามจำแนกรูปแบบและอธิบายถึงความสัมพันธ์กับ บริบทของยุคสมัยที่มีการก่อสร้าง คือ งานของเกรียงไกร เกิดศิริ และคณะ เรื่อง “จอร์จทาวน์ เกาะ ปีนัง จากเมืองท่าประวัติศาสตร์สู่เมืองมรดกโลก” ซึ่งได้เสนอบริบทของการก่อรูปของเมืองจอร์จ ทาวน์ในฐานะเมืองท่าสำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของบริษัทบริติชอินเดีย ซึ่งได้ประยุกต์นำ รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบอาณานิคมและสถาปัตยกรรมใหม่ที่ออกแบบให้สอดคล้องกับบริบท แวดล้อมของภูมิอากาศร้อนและฝนชุกของเมืองชายทะเลในเอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มา ประยุกต์เป็นสถาปัตยกรรมใหม่ที่เน้นให้เกิดสภาวะน่าสบายสำหรับการอยู่อาศัย และใช้ฐานของวัสดุ ก่อสร้างและภูมิปัญญาในการก่อสร้างของชุมชนท้องถิ่น และเมื่อมีการเคลื่อนย้ายของชาวจีนโพ้น ทะเลเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ได้มีการก่อรูปของอาคารเรือนแถวและตึกแถวอันเป็นส่วนหนึ่งของ กระบวนการพัฒนาของเมืองจอร์จทาวน์

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับตึกแถวในภาคใต้ฝั่งตะวันตกนั้น งานหลายชิ้นเป็นการศึกษาโดย ปัทม วงศ์ประดิษฐ์ และคณะ อาทิ ปีพ.ศ. 2557 “การศึกษาพัฒนาการรูปแบบของตึกแถวจังหวัดตรัง ปีพ.ศ. 2558 “บริบทแวดล้อมที่ส่งผลต่อการก่อตัว และการพัฒนาของตึกแถวในภูมิทัศน์ย่าน ประวัติศาสตร์ทับเที่ยง จังหวัดตรัง” ซึ่งได้ศึกษาเรือนแถวและตึกแถวในย่านเมืองเก่าทับเที่ยงซึ่งเป็ฯ เมืองที่ดินและเติบโตขึ้นจากการเป็นเมืองในดินแดนตอนในแผ่นดินที่การเกษตรกรรม และมีการก่อสร้าง สถานีรถไฟ ซึ่งการศึกษาของปัทม ได้เริ่มมีการจัดจำแนกรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนแถวและ ตึกแถวที่พบในพื้นที่กรณีศึกษา ทว่าการศึกษานี้ทั้ง 2 ชิ้นนี้ยังอยู่ภายใต้กรอบความคิดของการจัด จำแนกรูปแบบแบบเดิม ยังไม่ได้ใช้การเทียบเคียงกับการศึกษาอื่นๆในระดับนานาชาติอื่นๆ เทียบเคียง

ในเวลาต่อมาปัทม ได้ต่อยอดการศึกษาโดยขยายพื้นที่ศึกษาออกไปยังเมืองท่าอื่นๆ ใน คาบสมุทรมหาภาคใต้ฝั่งตะวันตกของประเทศไทย อาทิ เมืองกันตัง เมืองภูเก็ต และเมืองตะกั่วป่า ดัง

การศึกษาเรื่อง “Shophouse façade designs in the port towns of the Andaman Sea and Malay Peninsula” และงานของปัทม์ขึ้นนี้ได้สนทนากับงานชิ้นสำคัญของ Tan Yeow Wooi (2015). เรื่อง “Penang Shophouses : A handbook of Features and Materials” ซึ่งเป็นการศึกษาตึกแถวบ้านร้านค้าในเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง อย่างเป็นระบบเป็นครั้งแรกเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการจัดทำแผนการบริหารจัดการและการอนุรักษ์เมืองจอร์จทาวน์ในฐานะเป็นมรดกโลก

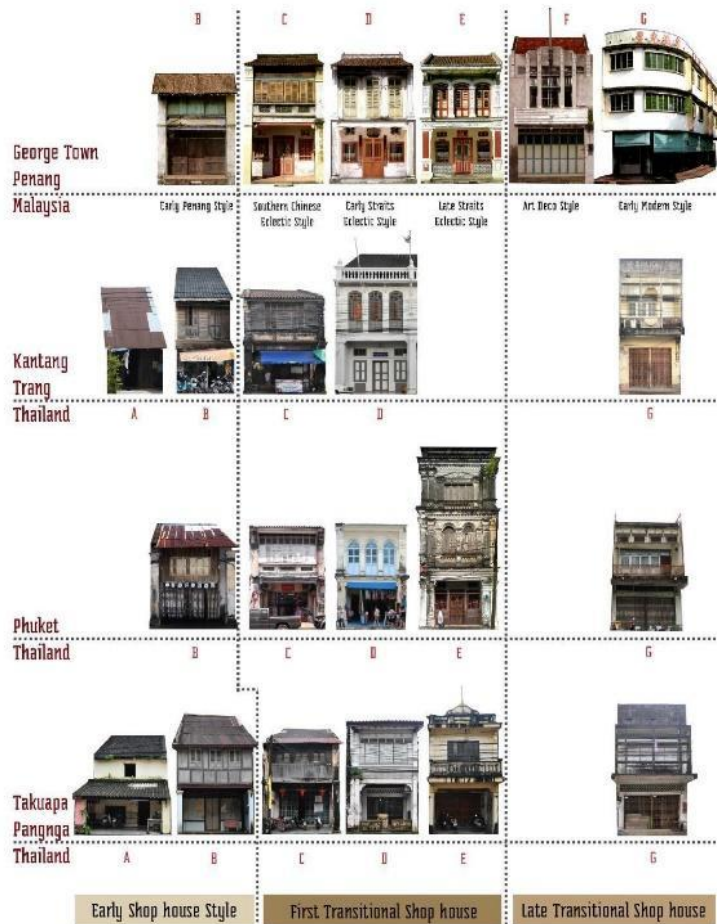
ทั้งนี้ จากการข้อเสนอของ Wooi ได้จัดจำแนกพัฒนาการของบ้านร้านค้าในเมืองจอร์จทาวน์ ออกเป็น 6 ประเภท คือ 1) แบบปีนังระยะต้น (Early Penang Style), 2) แบบสรรค์ผสมานิยมจีนตอนใต้ (Southern Chinese Eclectic Style), 3) แบบสรรค์ผสมานิยมนิคมช่องแคบระยะต้น (Early Straits Eclectic Style), 4) แบบสรรค์ผสมานิยมนิคมช่องแคบระยะปลาย (Late Straits Eclectic Style), 5) แบบอาร์ตเดโค (Art Deco Style) และ 6) แบบสมัยใหม่ระยะต้น (Early Modern Style)

ภาพที่ 7 แสดงรูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมบ้านร้านค้าในเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง
 ที่มา: เกรียงไกร เกิดศิริ, ปัทม์ วงศ์ประดิษฐ์, อิศรชัย บูรณะอรจรณ์ และกิตติคุณ จันทร์แย้ม. (2564).
 จอร์จทาวน์ เกาะปีนัง จากเมืองท่าประวัติศาสตร์สู่เมืองมรดกโลก. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรม
 ศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

การจัดจำแนกประเภทของ Tan Yeow Wooi (2015) ดังกล่าวมาข้างต้นเป็นฐานความคิดสำคัญให้ปัทม์ ได้นำมาใช้เทียบเคียงในการศึกษาตึกแถวในเมืองท่า คือ เมืองภูเก็ต เมืองกันตัง และเมืองตะกั่วป่า และนำมาทับกับบริบทแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของแต่ละเมือง ดังมีข้อค้นพบ คือ “เมืองกันตัง” พบมีบ้านร้านค้า 4 รูปแบบ โดยไม่พบบ้านร้านค้าแบบสรรค์ผสมานนิยมนิคมชองแคบระยะปลาย (Late Straits Eclectic Style), แบบอาร์ตเดโค (Art Deco Style) “เมืองภูเก็ต” พบมีบ้านร้านค้า 5 รูปแบบ โดยไม่พบบ้านร้านค้าแบบอาร์ตเดโค (Art Deco Style) และ “เมืองตะกั่วป่า” พบมีบ้านร้านค้า 5 รูปแบบ โดยไม่พบบ้านร้านค้าแบบอาร์ตเดโค (Art Deco Style) เช่นเดียวกันกับเมืองเก่าภูเก็ต ในที่นี้ แสดงให้เห็นว่าในช่วงเวลาที่มีความนิยมในการสร้างบ้านร้านค้าแบบอาร์ตเดโคในปิ่นัง คือ ในราว ค.ศ. 1930s-1960s | พ .ศ. 2473-2503 ซึ่งรูปแบบของศิลปะสถาปัตยกรรมแบบอาร์ตเดโคเพิ่งเริ่มต้นเป็นที่รู้จักเป็นครั้งแรกที่ฝรั่งเศส จากนั้นได้ส่งอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองท่าเชียงใหม่ที่มีการก่อสร้างอาคารแบบอาณัติเดโคเป็นจำนวนมาก และส่งผลต่อเนื่องมายังเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง ในขณะที่ปัทม์ได้ศึกษาในเมืองท่าทั้ง 3 เมืองของประเทศไทยนั้น ในห้วงเวลานั้นไม่ได้มีความสัมพันธ์ทางธุรกิจกับจีนโดยตรงแล้ว ประกอบกับมีความชบเซาทางเศรษฐกิจหรือด้วยรูปแบบตึกแถวแบบอาร์ตเดโคซึ่งเป็นรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมแบบใหม่เพิ่งเริ่มต้นแพร่หลายเป็นที่รู้จัก และด้วยการลดทอนรายละเอียดลงจากแบบที่นิยมก่อสร้างกันมากจึงอาจไม่ถูกกับความนิยมกับผู้คนในเมืองท่าทั้ง 3 แห่ง จึงไม่ปรากฏมีการใช้รูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมแบบอาร์ตเดโคเลยในทั้ง 3 เมืองท่า

Typology of Shop House in Andaman Sea-Malay Peninsula Port Town

ภาพที่ 8 แสดงรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้าในเมืองท่าชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทย เปรียบเทียบกับเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปิ้ง
 ที่มา: Pat Wongpradit, Kreangkrai Kirdsiri and William Chapman. "Shophouse façade designs in the port towns of the Andaman Sea and Malay Peninsula" HASSS. Volume 22, Number 2 (May-August), 2022. pp. 452-465.

ในที่นี้จากข้อค้นพบของปัทม์ได้สร้างกรอบแนวทางในการศึกษาอันแสดงให้เห็นว่าหากมีการศึกษาบ้านร้านค้าในเมืองอย่างเป็นระบบจะช่วยเป็นเครื่องบ่งชี้หน้าประวัติศาสตร์พัฒนาการของเมืองซึ่งสะท้อนมาจากประวัติศาสตร์สังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจในช่วงเวลาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ดี ช่องว่างของการศึกษาที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาต่อ คือ จากการกรอบความคิดและการคัดสรรครุภัณฑ์ศึกษาของปัทม์ ได้คัดเลือกพื้นที่กรณีศึกษาที่เป็น “เมืองท่า” ทว่าเมืองบางเมืองในภาคใต้ที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อันทำให้ปรากฏมีการก่อสร้างบ้านร้านค้าเช่นเดียวกับการเกิดขึ้นที่เมืองท่าแต่ยังไม่มีผู้ใดทำการศึกษาอย่างเป็นระบบ คือ “เมืองเหมือง (Mine Town)” โดยเฉพาะ “เหมืองแร่ดีบุก (Tin Mine)” ที่ได้สร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจแก่ภาคใต้ของไทยตลอดจนเมืองต่างๆ ในคาบสมุทรมลายูเป็นอย่างยิ่งในช่วงก่อนการเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ และก่อนการเข้ามามีบทบาทของยางพาราที่ได้เข้ามาแทนที่เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่แทนที่การทำเหมืองดีบุก

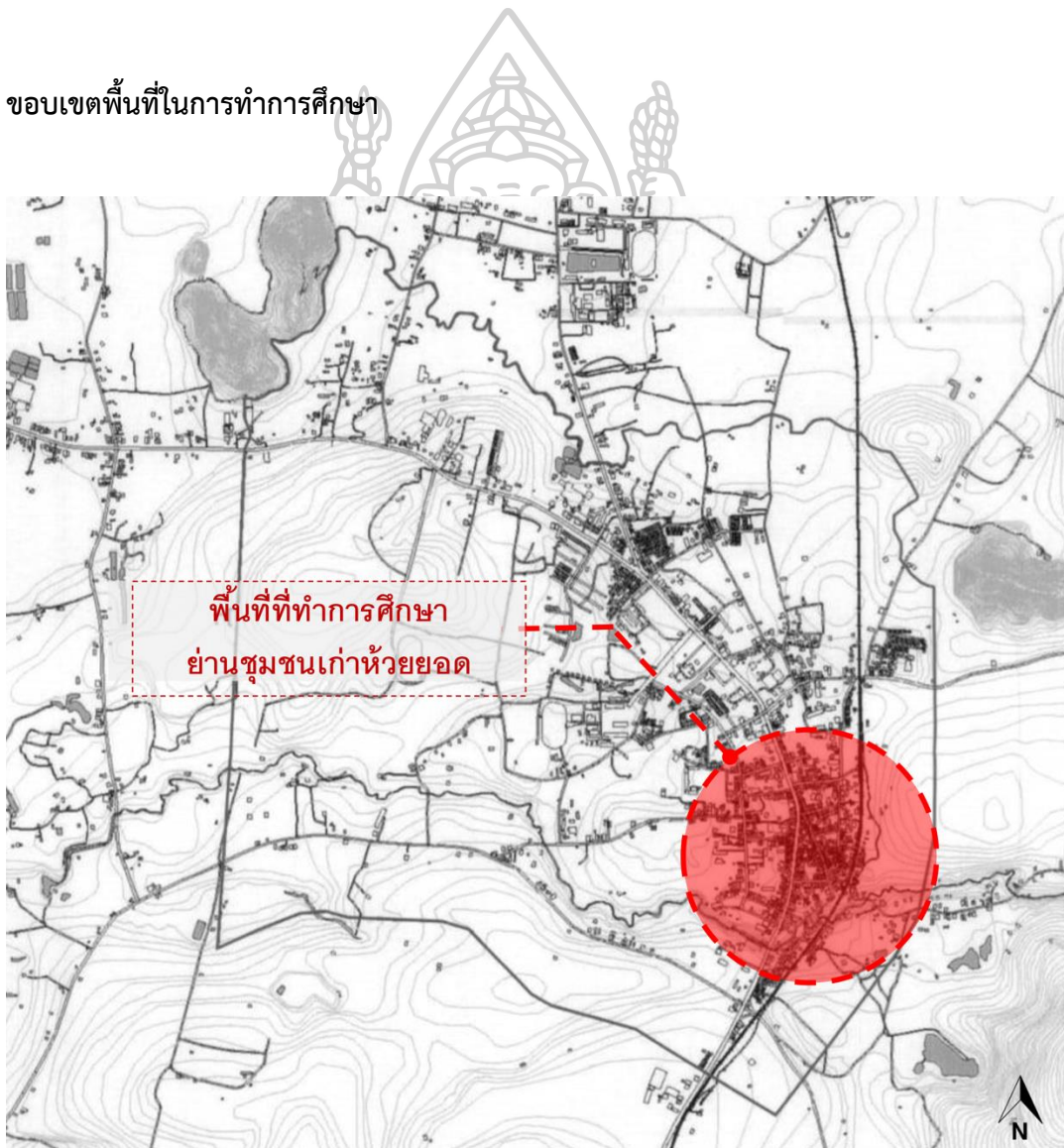

บทที่ 3

พื้นที่ที่ทำการศึกษา

สำหรับพื้นที่ศึกษาวิจัยนี้ คือ “ย่านประวัติศาสตร์เมืองเก่าห้วยยอด” โดยเลือกศึกษาลักษณะทางกายภาพ ผ่านการสำรวจจริงวัดสถาปัตยกรรม บนถนนสายสำคัญที่ตัดผ่านย่านประวัติศาสตร์เมืองห้วยยอด ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยของพื้นที่ในการพัฒนาของเมือง เพื่อวิเคราะห์หาพัฒนาการที่ปรากฏผ่านรูปแบบสถาปัตยกรรม วัสดุก่อสร้างและองค์ประกอบของอาคาร

ขอบเขตพื้นที่ในการทำการศึกษา

ภาพที่ 9 แสดงพื้นที่ที่ทำการศึกษาย่านชุมชนเก่าห้วยยอด

สภาพทางภูมิศาสตร์

1.ที่ตั้งและอาณาเขต อำเภอย้ายยอดอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดตรัง ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 28 กิโลเมตร ตั้งอยู่ที่ตำบลห้วยยอดในเขตเทศบาลตำบลห้วยยอด ตัวอำเภอมีพื้นที่ประมาณ 747.274 ตารางกิโลเมตรมีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้ -ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอบางขัน จังหวัดนครศรีธรรมราช และอำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง -ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอทุ่งสง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช อำเภอป่าพะยอม และอำเภอศรีบรรพต จังหวัดพัทลุง -ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง -ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง

อำเภอย้ายยอดอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดตรัง ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 28 กิโลเมตร ตั้งอยู่ที่ตำบลห้วยยอดในเขตเทศบาลตำบลห้วยยอด มีพื้นที่ประมาณ 762.63 ตารางกิโลเมตร

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอบางขัน จังหวัดนครศรีธรรมราช และอำเภอรัษฎา จังหวัดตรัง

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง และอำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง

2.ภูมิประเทศ สภาพพื้นที่โดยส่วนใหญ่เป็นที่ดอนลาดจากเทือกเขาบรรทัดทางทิศตะวันออก ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และทิศเหนือภูเขา เป็นภูเขาจากทิวเขาบรรทัด ส่วนใหญ่อยู่ในตำบลในตา ตำบลท่าจั่ว ตำบลเขาปูน และตำบลปากแจ่มแม่น้ำ ได้แก่ แม่น้ำตรัง ซึ่งต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาบรรทัด ในเขตของจังหวัดนครศรีธรรมราช ไหลผ่านตำบลต่าง ๆ ของอำเภอย้ายยอด หลายตำบล ผ่านอำเภอเมืองตรังและอำเภอกันตังออกทะเลด้านมหาสมุทรอินเดีย ราษฎรสามารถใช้ในเกษตรกรรม และในฤดูฝนเมื่อฝนตกหนักทำให้น้ำหลากผ่านแม่น้ำตรัง ทำให้เกิดอุทกภัยในตำบลต่าง ๆ ของอำเภอ 3.ภูมิอากาศ อำเภอย้ายยอด ได้รับอิทธิพลลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ฝนจะเริ่มตก ประมาณเดือนพฤษภาคม และจะมีฝนตกระหว่างเดือนสิงหาคมถึงเดือนธันวาคม เป็นการเข้าสู่ฤดูฝน ตั้งแต่ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ จะย่างเข้าสู่ฤดูร้อนไปจนถึงเดือนเมษายน

สภาพพื้นที่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ดอนลาดจากเทือกเขาบรรทัดทางทิศตะวันออก ทิศตะวันออกเฉียงเหนือและทิศเหนือซึ่งติดต่อกับอำเภอป่าพะยอม จังหวัดตรัง และอำเภอบางขัน จังหวัดนครศรีธรรมราช

ภูเขา เป็นภูเขาจากเทือกเขาบรรทัด ส่วนใหญ่อยู่ในตำบลในเตา ตำบลท่าจิว ตำบลเขาปูน และตำบลปากแจ่ม

แม่น้ำ ได้แก่ แม่น้ำตรัง ซึ่งต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาบรรทัด ในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช ไหลผ่านตำบลต่าง ๆ ของอำเภอห้วยยอด หลายตำบล ผ่านอำเภอเมืองตรังและอำเภอกันตังออกทะเลด้านมหาสมุทรอินเดีย ราษฎรสามารถใช้ในเกษตรกรรม และในฤดูฝนเมื่อฝนตกหนักทำให้น้ำหลากผ่านแม่น้ำตรังทำให้เกิดอุทกภัยในตำบลต่าง ๆ ของอำเภอห้วยยอดเกือบทุกปี

ภาพที่ 10 แสดงภาพถ่ายทางอากาศของเมืองห้วยยอด
ที่มา : โดยผู้วิจัย

ทางบก

การคมนาคมทางบกที่สำคัญ คือทางหลวงแผ่นดิน มีด้วยกัน 3 สายดังนี้

1. ถนนสายตรง – ห้วยยอด ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของถนนเพชรเกษม ระยะทาง 28 กิโลเมตร เริ่มกิโลเมตรที่ 0 ที่ทับเที่ยง ในเขตอำเภอเมืองลาตยางมะตอย เฉพาะที่ตลาดลำภูรา น้ำพรายและตลาดห้วยยอดเท่านั้น ทางสายนี้ติดต่อได้ถึง พัทลุง หาดใหญ่ สงขลา

2. ถนนสายห้วยยอด - กระบี่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของถนนเพชรเกษม ระยะทาง 106 กิโลเมตร เริ่มกิโลเมตร 0 ที่ห้วยยอด ลาตยางมะตอยจนถึงหน้าวัดเขากอบ อีกตอนหนึ่งที่ตลาดนาวง ทางสายนี้ติดต่อพังงา ภูเก็ต และต่อไปได้จนกรุงเทพฯ

3. ถนนห้วยยอด - ท่งสง ระยะทาง 43.882 กิโลเมตร เริ่มกิโลเมตร 0 ที่ท่งสงมาจนถึงหัวถนนตำบลเขากอบทางสายนี้ติดต่อไปนครศรีธรรมราช ปากพนัง

ทางบกที่มีความสำคัญรองลงมาคือ ถนนสายตำบลของห้วยยอด ซึ่งในเขตสุขาภิบาล มีถนนสามัคคี ถนนรัชชูปการ ถนนชลชนูปถัมภ์ ถนนนิคมประศาสน์ ถนนนครกิจบำรุง ถนนจันทร์ประทีป ถนนพิศาลสีมารักษ์ ถนนเพียรพร้อม ถนนสุขาภิบาล ๑ ถนนสุขาภิบาล ๒ ถนนหลังอำเภอ ถนนข้างอำเภอ และถนนข้างสถานีตำรวจ และยังมีถนนที่สามารถแยกไปที่ตำบลต่างๆ ได้อีก คือ

ถนนเทศารัชฎา เป็นถนนสายเก่าแก่ที่สุดจากอำเภอห้วยยอดไปอำเภอท่งสง สร้างโดยพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เริ่มจากหน้าโรงเรียนกัลยาณวิद्याคารผ่านตำบลเขาขาว ตำบลหนองช้างแล่น ตำบลท่าจั่ว ตำบลหนองปรือ ตำบลควนเมา ตำบลคลองปาง ซึ่งถนนสายนี้ได้ถูกปล่อยให้ชำรุดทรุดโทรมมาหลายปี ทางอำเภอจึงได้มีการบูรณะเมื่อปี พ.ศ. 2501 ได้ทำการลงหินลูกรังถึงหน้าวัดกาญจนบุรีรักษ์ และทำสะพานถึงหลังวัดศรีรัตนาราม

ถนนกัลป์ประศาสน์ เริ่มจากข้างวัดห้วยยอด ไปจนถึงบ้านทุ่งวาน ตำบลปากคม เป็นถนนงานดินและมีสะพานตลอด

ถนนอรรถวิบูลย์ เริ่มจากหน้าหมู่บ้านนายรุ่น ไวยวุฒิ ไปจนถึงบ้านลำแพะ ตำบลปากแจ่ม แล้วไปต่อถนนตรง – บ้านลำแพะของอำเภอเมืองตรัง ถนนสายนี้เหมืองลุ่นแสงและเหมืองลำแพะช่วยกันบำรุงรักษา

ถนนผดุงเขาปูนราษฎร์ เริ่มจากหลังสถานีห้วยยอด ผ่านตำบลเขาปูนไปจนถึงตำบลท่าจั่ว มีสะพานหลายแห่ง

การคมนาคม มีเส้นทางคมนาคมติดต่อทั้งภายนอกและภายในอำเภอได้สะดวก การติดต่อภายนอก มีทางรถไฟสาย กรุงเทพฯ ฯ - ตรัง ผ่านในท้องที่ตำบลลำภูรา ตำบลปากคม ตำบลห้วยยอด ตำบลหนองช้างแล่น มีทางรถยนต์เป็นถนนลาดยาง ๒ สาย คือถนนเพชรเกษม และถนนประชาธิปไตย ส่วนการติดต่อภายในอำเภอ ก็มีลาดยางแล้วหลายสายที่สะดวกแก่การคมนาคม

ประชากรและอาชีพ

อำเภอห้วยยอด มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 90,931 คน ชาย จำนวน 45,487 คน หญิงจำนวน 45,444 คน ความหนาแน่นของประชากร 121.69 คน/ตารางกิโลเมตร (สำรวจเมื่อเดือนธันวาคม 2548)

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ การทำสวนยางพารา ทำสวนปาล์ม ทำนา และ ทำอาชีพเสริม ได้แก่ ทำไร่ ทำสวนผลไม้

การปกครอง

พื้นที่การปกครองในเขตตำบลห้วยยอด มีทั้งหมด 5 หมู่บ้าน

หมู่ที่ 1 บ้านตลาดห้วยยอด

หมู่ที่ 2 บ้านยอดเคียน

หมู่ที่ 3 บ้านควนหนังช้าง

หมู่ที่ 4 บ้านในเหยา

หมู่ที่ 5 บ้านท่ามะปราง

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลจำนวนประชากรในตำบลห้วยยอด ข้อมูล ณ เดือน กรกฎาคม 2558

ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน
บ้านตลาดห้วยยอด	95
บ้านยอดเคียน	246
บ้านควนหนังช้าง	34
บ้านในเหยา	228
บ้านท่ามะปราง	358
รวม	966

ที่มา : สำนักงานทะเบียนอำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง

พื้นที่การปกครองในเขตตำบลห้วยยอด มีทั้งหมด 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านตลาดห้วยยอด บ้านยอดเคียน, บ้านควนหนังชำ, บ้านโนนเหยา และบ้านท่ามะปราง มีประชากรจำนวนทั้งสิ้น 2,398 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 96 คน/ตารางกิโลเมตร จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 966 ครัวเรือน (สำนักงานทะเบียนอำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง, 2558) จากการลงพื้นที่สำรวจ พบว่าคนในชุมชนตลาดยังประกอบอาชีพค้าขายอยู่

วัฒนธรรม ประเพณี

อำเภอห้วยยอด ได้จัดงานประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม ซึ่งเป็นงาน ที่จัดกันเป็นประจำ ดังต่อไปนี้

ประเพณีงานศพ สำหรับอำเภอห้วยยอด เมื่อสมาชิกในครอบครัวถึงแก่กรรม เจ้าภาพจะพิมพ์ใบประกาศระบุชื่อผู้ตาย สาเหตุ สถานที่ตั้งศพ กำหนดการวันจัดงาน วันฌาปนกิจ และรายชื่อเจ้าภาพ ฯลฯ ปิดไว้ตามสถานที่ชุมชนทั่วไป ถือเป็นงานเชิงบุญ จะมีการจัดเลี้ยงอย่างมากมายโดยเฉพาะคืนวันสุดท้ายหรือวันที่เคลื่อนศพไปเผาหรือฝัง ซึ่งจะเรียกวินนี้ว่า “วันเข้าการ” หรือ “คืนเข้าการ”

ภาพที่ 11 ป้ายปิดประกาศหน้าตลาดศุภผล

ที่มา : ผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2566

ประเพณีลากพระ ตรงกับวันออกพรรษา แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑ ชาวบ้านกับวัดจะร่วมกันจัดให้มีการลากพระ โดยสมมุติว่าได้ไปต้อนรับพระพุทธเจ้าซึ่งเสด็จกลับจากดาวดึงส์ ประทับบุษบกแห่ไปในขบวนไปยังสถานที่ ต่างๆ ปัจจุบันการลากพระ จะตกแต่งรถอย่างสวยงาม เรียกว่า เรือพระ

ประเพณีวันสารท ตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 ผู้คนจะพากันไปวัด โดยจัดเตรียมขนม พอง ลา ขนมบ้า ดีซำ พร้อมข้าวปลาอาหารไปรับเปรตที่วัด เพราะเชื่อกันว่าบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วยังมีบาป เป็นเปรตอยู่จะถูกปล่อยให้มาเมืองมนุษย์ 15 วัน จากวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งเรียกว่า “วันสารทเล็ก” หรือ “วันรับเปรต” จนถึงวัน 15 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งเรียกว่า “วันสารทใหญ่” หรือ “วันส่งเปรต”

ประเพณีกินเจ ตรงกับวันขึ้น 1 ค่ำ ถึง 9 ค่ำ เดือน 11 จัดขึ้นพร้อมกันหมดตามโรงเรียนในศาล เจ้าต่างๆ จะมีพิธีอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาเป็นพยานในการประกอบพิธีกินเจ มีการอัญเชิญเทพเจ้ามา ประทับทรง และออกเยี่ยมลูกหลานตามบ้านเรือน ซึ่งจะจัดเตรียมโต๊ะเครื่องเช่นไหว้ไว้รับประเพณีกินเจของชาวตรังยังคงถือปฏิบัติเคร่งครัดตามแบบอย่างโบราณมากกว่า 100 ปี

ประเพณีลอยกระทง ตรงกับวันเพ็ญเดือน 12 ของทุกปี เป็นช่วงน้ำหลาก ชาวบ้านทั่วไป จัดทำกระทงและอธิษฐานสะเดาะเคราะห์ลอยไปกับกระทง ในเขตเทศบาล เทศบาลตำบลห้วยยอด จะรับเป็นเจ้าภาพ สำหรับ อบต. ก็จะเป็นเจ้าภาพจัดทำกันนอกเขต เพราะคนส่วนใหญ่จะมีความเชื่อว่าเมื่อได้อธิษฐานสะเดาะเคราะห์ให้ลอย ไปกับกระทงแล้วจะทำให้เคราะห์ในตัวลดลงไปได้ กิจกรรมในงานลอยกระทงในอำเภอห้วยยอดจะมีการประกวดนางนพมาศ หนูน้อยนพมาศ การจำหน่ายสินค้า แข่งขันประกวดวาดภาพ และการประกวดกระทง

พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของเมืองห้วยยอดสู่การเป็นเมืองเหมืองดีบุก

การแบ่งพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของเมืองห้วยยอด โดยใช้หลักเกณฑ์ของช่วงสมัย และ บทบาทที่เด่นชัดของเมือง เป็นเกณฑ์ในการแบ่งช่วงพัฒนาการของเมือง เป็น 6 ช่วงด้วยกัน

ระยะที่ 1 : แขวงเขาวัว (พ.ศ. 2423-2450)

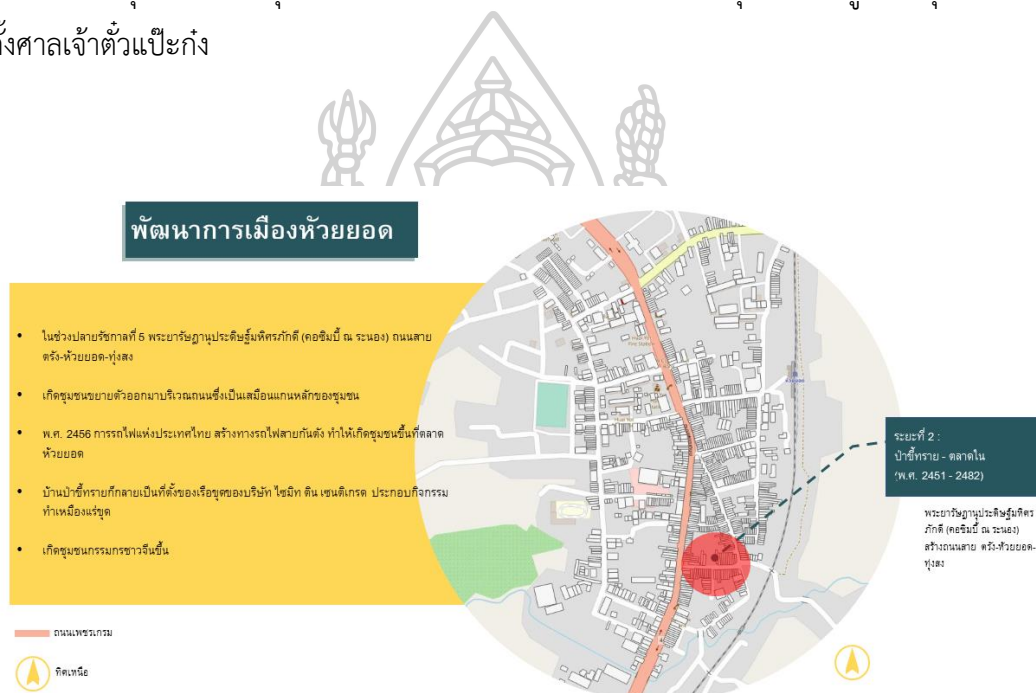
ใน พ.ศ. 2423 เมืองตรังถูกโอนให้ขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานคร อุตสาหกรรมเหมืองแร่ดีบุก บริเวณท่ามะปรางเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก ทำให้มีการอพยพชาวจีนโพ้นทะเลจากเกาะปีนังมาลงที่ ท่าเรือกันตังและล่องเรือผ่านแม่น้ำตรังมาขึ้นเรือที่ท่าประคู้ (ท่าโค) เพื่อมาเป็นกรรมกรเหมืองแร่ ที่ บ้านท่ามะปราง ทำให้ชุมชนบริเวณนั้นมีความเจริญและขยายตัวมากขึ้น และเพิ่มการขยายตัวออกมา จนถึงบริเวณหน้าวัดห้วยยอด และเกิดเป็นตลาดอีกแห่งหนึ่ง

ภาพที่ 12 แสดงพัฒนาการเมืองห้วยยอดระยะที่ 1 : แขวงเขาวัว (พ.ศ. 2423-2450)

ระยะที่ 2 : ป่าชี้ทราย-ตลาดใน (พ.ศ. 2451-2482)

ในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ดำเนินการจัดสร้างถนนสาย ตรัง-ห้วยยอด-ทุ่งสง ทำให้ชุมชนขยายตัวออกมาบริเวณถนนซึ่งเป็นเสมือนแกนหลักของชุมชน ต่อมา พ.ศ. 2456 การรถไฟแห่งประเทศไทยดำเนินการจัดการรถไฟสายกันดั้ง ทำให้เกิดชุมชนขึ้นที่ตลาดห้วยยอด ซึ่งในขณะนั้นชุมชนเมืองห้วยยอดทั้งหมดอยู่ในพื้นที่ปกครองของอำเภอเขาขาว ในช่วงเดียวกัน บริเวณบ้านควนกลิ้ง และบ้านป่าชี้ทรายก็กลายเป็นที่ตั้งของเรือชุดของบริษัท ไซมิท ดิน เซนติเกรด ประกอบกิจการทำเหมืองแร่ชุด ทำให้เกิดชุมชนกรรมกรชาวจีนขึ้นมาแน่น บริเวณชุมชนกวนอูในปัจจุบัน และมีการตั้งศาลเจ้าตัวแปะกั๋ง

ภาพที่ 13 แสดงพัฒนาการเมืองห้วยยอดระยะที่ 2 : ป่าชี้ทราย-ตลาดใน (พ.ศ. 2451-2482)

ระยะที่ 3 : ตลาดลูกเสื่อ - ในเหย้า (พ.ศ. 2482-2525)

ในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ อานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8) ต่อเนื่องถึงรัชกาลปัจจุบัน เมืองห้วยยอดยังคงมีบทบาทสำคัญในฐานะศูนย์กลางด้านเศรษฐกิจของจังหวัดตรัง ใน พ.ศ.2482 ได้เปลี่ยนชื่อจากอำเภอเขาขาวเป็น อำเภอห้วยยอด ในขณะเดียวกันอุตสาหกรรมเหมืองแร่ดีบุกขนาดใหญ่ เริ่มลดบทบาทลงและย้ายฐานการผลิตไปยังพื้นที่อื่นๆ โดยรอบเทศบาลตำบลห้วยยอด ได้แก่ บ้านลำพะยะ บ้านวังตอ(วังสมบูรณ์) ตำบลท่าจั่วและตำบลเขาปูน ทำให้การตั้งถิ่นฐานของชุมชนกระจายออกไปในพื้นที่ชนบทมากขึ้น ไม่กระจุกตัวอยู่เพียงในพื้นที่ตลาดอีกต่อไป โดยสรุปในช่วงระยะเวลานี้ศูนย์กลางการเมืองการปกครองและศูนย์กลางพาณิชย์กรรม ยังคงรวมตัวกัน

อย่างเหนียวแน่น เนื่องด้วยฐานเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาอาศัยอุตสาหกรรมเหมืองแร่ ถึงแม้จะมีขนาดเล็กลง แต่ก็ไม่ส่งผลให้เกิดการย้ายศูนย์กลางเมือง ในขณะที่ศูนย์กลางของชุมชนพักอาศัยเริ่มมีการกระจายตัวออกไปนอกเมืองมากขึ้น เกิดเป็นชุมชนใหม่บริเวณด้านเหนือของเมือง แต่ปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่พักอาศัยก็ยังคงเป็นปัจจัยด้านเศรษฐกิจของเมือง คือ อุตสาหกรรมเหมืองแร่

ภาพที่ 14 แสดงพัฒนาการเมืองห้วยยอด ระยะที่ 3 : ตลาดลูกเสือ - ในหยา (พ.ศ. 2482-2525)

ระยะที่ 4 : ศูนย์ราชการใหม่ - เทศบาลตำบล (พ.ศ. 2525-2540)

ในช่วง พ.ศ. 2525-2540 มีการดำเนินการจัดสร้างศูนย์ราชการแห่งใหม่ และใน พ.ศ. 2528 ศูนย์ราชการระดับภูมิภาคทั้งหมด ได้ย้ายไปตั้งอยู่ที่ศูนย์ราชการแห่งใหม่ ซึ่งเป็นที่ตั้งของที่ว่าราชการของอำเภอห้วยยอดในปัจจุบัน และในพ.ศ. 2530 สุขาภิบาลห้วยยอดได้ยกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลตำบลห้วยยอด ในช่วงระยะเวลาเดียวกันนี้ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 บริษัทฝรั่งได้เลิกกิจการการทำเหมืองแร่ และมีนักธุรกิจชาวจีนจากจังหวัดภูเก็ตและจังหวัดตรัง ได้เข้าร่วมการทำเหมืองแร่ในการประทานบัตรของบริษัทฝรั่งในพื้นที่ตำบลท่าจิว บ้านลำแพะ ตำบลเขาปูน ตำบลห้วยยอด และตำบลปากแจ่ม จนกระทั่งสายเหมืองแร่ดีบุกเริ่มหมดไป ประกอบกับราคาแร่ดีบุกในตลาดโลกตกต่ำทำให้อุตสาหกรรมเหมืองแร่ดีบุกในพื้นที่อำเภอห้วยยอดต้องปิดฉากลงอย่างถาวร ประกอบกับการขยายตัวของชุมชนและลธุรกิจการค้าในช่วงที่อุตสาหกรรมเหมืองแร่เฟื่องฟูถึงขีดสุด ทำให้ภาคพาณิชย์กรรม

ของเมือง ทำให้ภาคพาณิชย์กรรมของเมืองเติบโตอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้เศรษฐกิจของเมืองจึงค่อยๆ เปลี่ยนถ่ายจากภาคอุตสาหกรรมเมืองแร่ มาเป็นภาคพาณิชย์กรรม

ภาพที่ 15 แสดงพัฒนาการเมืองห้วยยอด ระยะที่ 4 : ศูนย์ราชการใหม่ - เทศบาลตำบล (พ.ศ. 2525-2540)

ระยะที่ 5 : เมืองศูนย์กลางที่อยู่อาศัย (พ.ศ. 2525 - 2549)

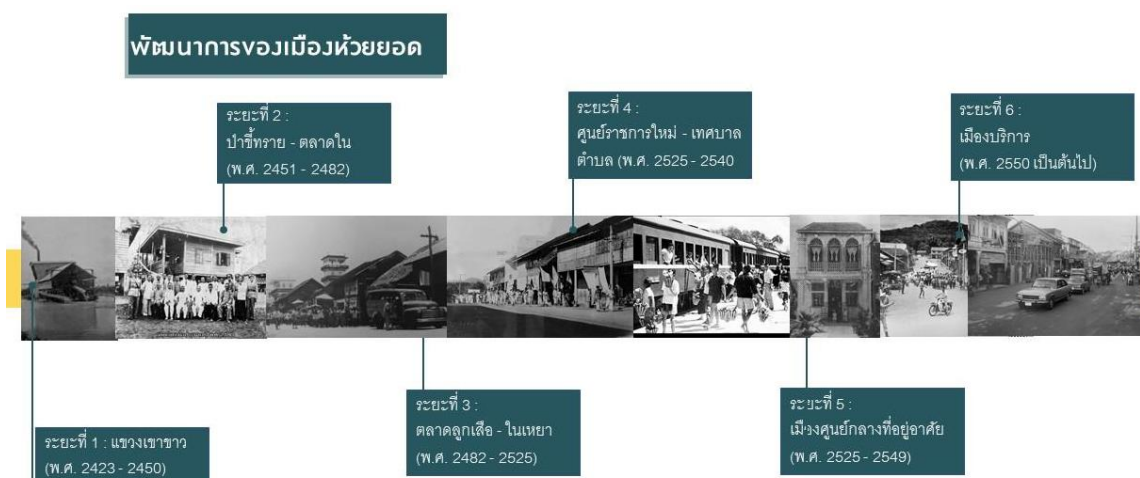
ในช่วง พ.ศ. 2543-2546 รัฐบาลมีความพยายามในการพัฒนาเครือข่ายความเชื่อมโยงของหัวเมืองต่างๆ อย่างครบวงจร โดยจะเห็นได้จากการตัดถนนเลี้ยวเมือง เพื่อให้การเดินทางและการขนส่งสินค้ามีความสะดวกสบายมากขึ้น ซึ่งเป็นผลดีกับเศรษฐกิจระดับมหภาค แต่กลับทำลายรากฐานของเศรษฐกิจระดับจุลภาคโดยสิ้นเชิง เมืองห้วยยอดที่เคยเป็นศูนย์กลางพาณิชย์กรรม ในฐานะทางผ่านของหัวเมืองใหญ่ๆ ของภาคใต้ ได้รับผลกระทบเช่นกัน เนื่องจากถนนเพชรเกษมและถนนสายตรง - ห้วยยอด - พังสง ซึ่งก่อนเคยคึกคักไปด้วยผู้คนที่เดินทางผ่าน กลับซบเซาเพราะผู้คนหันไปใช้เส้นทางเลี้ยวเมืองแทน เมืองห้วยยอดจึงค่อยๆ เปลี่ยนบทบาทอีกครั้งจากศูนย์กลางเมืองพาณิชย์กรรมระดับภูมิภาค กลายเป็นศูนย์กลางชุมชนที่พักออาศัย

ภาพที่ 16 แสดงพัฒนาการเมืองห้วยยอด ระยะที่ 5 : เมืองศูนย์กลางที่อยู่อาศัย (พ.ศ. 2525 - 2549)

ระยะที่ 6 : เมืองบริการ (พ.ศ. 2550 จนกระทั่งปัจจุบัน)

ราวปี พ.ศ. 2550 มีนโยบายของหน่วยงานราชการที่จะพัฒนาเมืองห้วยยอดให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาในระดับอุดมศึกษา โดยดำเนินการจัดสร้างสถาบันราชภัฏสวนดุสิต วิทยาเขตตรัง ขึ้นที่บ้านหนองยูง ซึ่งเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกับเทศบาลตำบลห้วยยอดด้านทิศเหนือ ประกอบกับการส่งเสริมประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเทศบาลตำบลห้วยยอด ทำให้เมืองห้วยยอดกลายเป็นเมืองบริการด้านการศึกษาและการท่องเที่ยว มีการลดบทบาทของหน่วยงานราชการส่วนภูมิภาคลง และให้ความสำคัญกับการปกครองส่วนท้องถิ่น ศูนย์กลางชุมชนที่พิกาศาศัยขยายตัวออกสู่ชนบท ตามแนวถนนสายหลักด้านทิศเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่โดยรอบสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในช่วงนี้ไม่ใช่การพัฒนาปรับคมนาคมขนส่ง แต่กลับเป็นแรงขับเคลื่อนนโยบายของรัฐด้านอื่นๆ

ภาพที่ 17 แสดงภาพลำดับพัฒนาการของเมืองห้วยยอด

ที่มาของรูปแบบสถาปัตยกรรม บ้านร้านค้า (Shophouse)

การศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้าในเมืองห้วยยอดได้ใช้กรอบแนวทางจากเอกสารสำคัญ 2 เรื่อง คือ “Penang Shophouses: A handbook of Features and Materials” (Tan Yeow Wooi., 2015) ซึ่งได้จำแนกรูปแบบบ้านร้านค้าในเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง ไว้อย่างเป็นระบบรวมทั้งช่วงเวลาทีรูปแบบแต่ละแบบได้ก่อกำเนิด และเอกสารชิ้นที่ 2 “Shophouse facade designs in the port towns of the Andaman Sea and Malay Peninsula” (Wongpradit P., Kirdsiri K. and Chapman W., 2022: 452-465) ซึ่งได้นำกรอบแนวทางการจำแนกรูปแบบจากข้อเสนอของ Tan Yeow Wooi

สถาปัตยกรรมบ้านร้านค้า (Shophouse) ที่พบในพื้นที่ที่ศึกษา

เมืองห้วยยอดมีความเชื่อ ทางศาสนาและศรัทธาต่อเทพเจ้า ประชากรส่วนใหญ่ของชาวห้วยยอด มีเชื้อสายจีน ซึ่งหลากหลายชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็น จีนกวางตุ้ง จีนแต้จิ๋ว จีนไหหลำ และจีนแคะ (ฮากกา) และชาวไทยพุทธ ที่นับถือพระพุทธศาสนา และชาวไทยคริสต์ เอกลักษณ์ที่โดดเด่นเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวไทยเชื้อสายจีนคือการให้ความเคารพต่อเทพเจ้า เห็นได้จากกการมีโต๊ะหรือแท่นบูชาเจ้าที่เจ้าทาง โดยเชื่อว่าจะช่วยปกป้องคุ้มครองคนในบ้าน และช่วยให้กิจการการค้าขาย

เจริญรุ่งเรือง และอีกความเชื่อหนึ่งคือ ความเชื่อเรื่องการตั้งถิ่นฐาน การเลือกทำเลที่ตั้ง และการสร้างบ้านเรือนของชาวจีนตามหลัก “ฮวงจุ้ย” ซึ่งสามารถเห็นได้ตั้งแต่การเลือกทำเลที่ตั้งของเมือง ซึ่งด้านหน้าเป็นคลองและด้านหลังเป็นภูเขาจนกระทั่งองค์ประกอบของบ้านเช่น บ่อน้ำกลางบ้านซึ่งตรงกับช่องเปิดแสงระหว่างอาคารด้านหน้าและอาคารด้านหลัง ทั้งนี้เพื่อรับความสุขและพรอันเป็นมงคลจากสวรรค์ ความเชื่อเรื่องหลักฮวงจุ้ยนี้คงคงมีอิทธิพลต่อการเลือกทำเลที่ตั้งของบ้านเรือนของชาวห้วยยอดอยู่ในปัจจุบัน

จากการศึกษาสภาพทางกายภาพของ “เรือนแถว” และ “ตึกแถว” ในชุมชนตลาดห้วยยอด จากการสำรวจภาคสนามในพื้นที่ที่ทำการศึกษาระดับภูมิภาคหลัก คือ ถนนเพชรเกษม พบรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สำคัญ โดยพบว่ามีตัวอาคารที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่แตกต่างกัน ดังนั้นเกณฑ์แรกที่ผู้ศึกษาใช้เริ่มต้นในการสำรวจคือการศึกษาวัฒนศาสตร์และพัฒนาการของเมืองที่เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยเริ่มจากการก่อรูปของชุมชนตลาดของพื้นที่ท่าเหมือง ไปสู่การเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมแร่ดีบุก ซึ่งในช่วงนี้จะเป็นช่วงที่เฟื่องฟูมากที่สุด คือช่วงระหว่าง พ.ศ. 2451-2482 เกิดการตัดถนนสายใหม่ คือถนนสาย ตรัง-ห้วยยอด-ทุ่งสง เกิดตลาดห้วยยอดมีการตัดสร้างทางรถไฟสายกันตั้งทำให้เกิดสถานีรถไฟห้วยยอดขึ้นบริเวณถนนรัชชูปการ หรือชุมชนตลาดในทำให้เกิดตลาดขนาดใหญ่ขึ้นบริเวณนี้โดยปัจจุบันยังทิ้งร่องรอยของอาคารบ้านเรือน ซึ่งมีรูปแบบสถาปัตยกรรมป็นิ่งหลงเหลืออยู่ สามารถจำแนกรูปแบบ “เรือนแถว” และ “ตึกแถว” ได้เป็น 5 ประเภทด้วยกัน คือ

1) เรือนแถวแบบห้องถื่น

ช่วงเวลานี้เป็นช่วงของการตั้งถิ่นฐานและการสร้างบ้านแปงเมืองห้วยยอด กล่าวคือ เป็นการก่อสร้างอาคารบ้านร้านค้าที่ก่อสร้างขึ้นมาในช่วงแรกจึงมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ระบบโครงสร้าง ตลอดจนวิธีการก่อสร้างที่เรียบง่ายเพื่อให้สอดคล้องกับข้อจำกัดด้านต่าง ๆ โดยการออกแบบนั้นกำหนดเพียงให้สอดคล้องกับภูมิประเทศ และความสอดคล้องกับภูมิอากาศที่มีความชื้นสัมพัทธ์ในอากาศสูง และใช้วัสดุก่อสร้างที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้าในช่วงนี้บ้านเรือนจึงมีขนาดเล็กและความสูงไม่มากนัก มีทั้งแบบเป็นอาคารชั้นเดียว และสองชั้น รูปแบบทางสถาปัตยกรรมได้รับอิทธิพลจากจีน แต่ลดทอนรายละเอียดให้เรียบง่าย รูปทรงโดยรวมค่อนข้างเตี้ย ในการปลูกสร้างพบทั้งแบบโครงสร้างไม้ทั้งหลังและไม่ผสมผนังก่ออิฐรับน้ำหนัก

ภาพที่ 18 ตัวอย่างรูปแบบ 3 มิติ ภาพถ่าย และตำแหน่งของตึกแถวแบบสรรค์ผสม

2) ตึกแถวแบบสรรค์ผสม

คำว่า “สรรค์ผสมนิยม (Eclecticism)” ซึ่งคำนี้มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกโบราณว่า “Ektektikos” หมายความว่า “เลือกสรรสิ่งที่ดีที่สุด” ซึ่งในแนวคิดของการสร้างสรรค์นั้น คือ “แนวทางการสร้างสรรค์ผลงานที่มีได้ยึดมั่นในปรัชญาแบบใดแบบหนึ่ง หรือรูปแบบ หรือแนวทางอย่างใดอย่างหนึ่ง” ในการสร้างสรรค์งานแต่ละชิ้น หากแต่จะหยิบยกเอาบางสิ่งบางอย่างมาจากทฤษฎี ลักษณะ หรือความคิดต่าง ๆ รวมทั้งองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะจำเพาะ หรือว่าบ่งชี้ได้ว่าเป็นของยุคสมัยใดมาเพื่อสร้างสรรค์เป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมใหม่”เช่นนี้แล้วจะพบเห็นการที่อาคารจะมีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ใช้ในการประดับแต่งเป็นของเป็นเอกลักษณ์แต่ละยุคแต่ละสมัยปรากฏพบในอาคารหลังเดียวกัน

ภาพที่ 19 ตัวอย่างรูปแบบ 3 มิติ ภาพถ่าย และตำแหน่งของตึกแถวแบบสรรค์ผสม

3) ตึกแถวก่อนสมัยใหม่

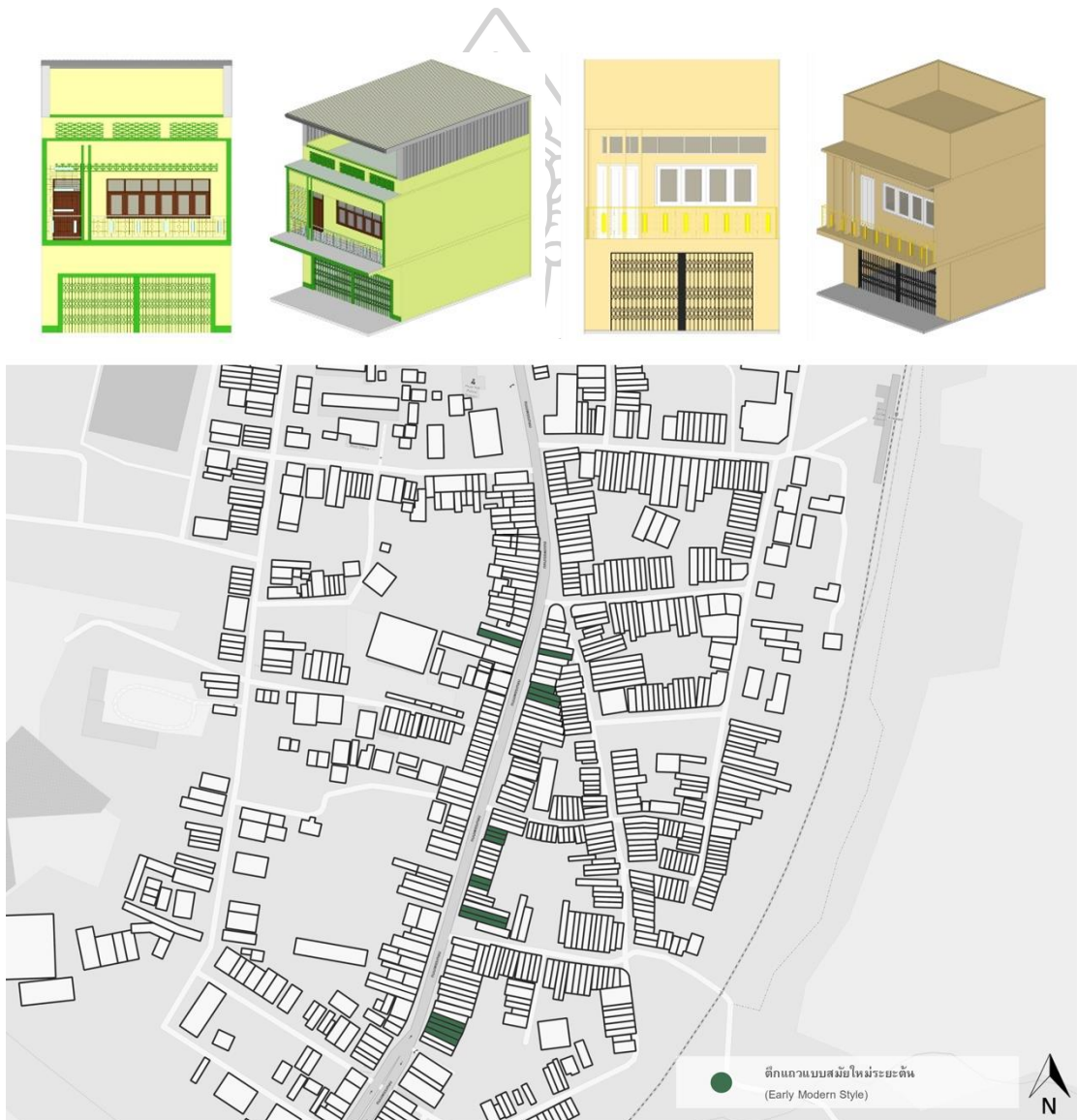
รูปแบบตึกแถวมีลักษณะที่เรียบเกลี้ยงขึ้น สูง 2-3 ชั้น ไม่เน้นการประดับตกแต่งด้วยปูนปั้นหรือซุ้มโค้งรูปครึ่งวงกลม คงเหลือการตกแต่งเฉพาะองค์ประกอบที่จำเป็น เช่น ช่องลมและช่องแสงชนิดถอดพิมพ์ เน้นการเพิ่มพื้นที่ใช้สอยโดยยื่นระเบียงด้านหน้าอาคาร และตกแต่งด้วยค้ำยัน หลังคาทรงจั่ว ส่วนประตูชั้นล่างยังคงเป็นประตูไม้บานเฟี้ยมเปิดตลอด ความกว้างคูหา โครงสร้างอาคารเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก (ผ่าหล่อ)

ภาพที่ 20 ตัวอย่างรูปแบบ 3 มิติ ภาพถ่าย และตำแหน่งของตึกแถวก่อนสมัยใหม่

4) ตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น

ตึกแถวรูปแบบนี้เป็นสถาปัตยกรรมแบบสมัยใหม่ระยะต้นหรือโมเดิร์น นิยมสร้างมาตั้งแต่ช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475-2599 ตึกรูปแบบนี้มีองค์ประกอบและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เน้นความเรียบง่าย มีหน้ากว้าง 4-6 เมตร โครงสร้างหลักก่ออิฐฉาบปูนและแบบคอนกรีตเสริมเหล็กมีเสาเล็กและใหญ่ รูปทรงหลังคาทรงจั่ว , ทรงเพิงหมาแหงน , หลังคาราบ (Slab) คอนกรีตเสริมเหล็ก กระจับปี่ลอนคู่ , กระจับปี่หลังคาซีเมนต์ และหลังคาสังกะสี มีการตกแต่งตัวเปลือกแก้วหรือบล็อกช่องลมลวดลายต่างๆ หน้าต่ามีทั้งบานเกล็ด มีช่องแสงบนหน้าต่าง มีระเบียง 2 ชั้น มีชายคา

ภาพที่ 21 ตัวอย่างรูปแบบ 3 มิติ ภาพถ่าย และตำแหน่งของตึกแถวสมัยใหม่ระยะต้น

5) ตึกแถวแบบสมัยใหม่

ตึกแถวสมัยใหม่ที่มีทั้งการต่อเติมปรับเปลี่ยนอาคารหรือสร้างขึ้นใหม่แทนที่อาคารเก่าในพื้นที่เมืองห้วยยอด มีการหิบบิบบรูปแบบ หรือองค์ประกอบต่างๆของตึกแถวในพื้นที่ที่กล่าวมาข้างต้นนำมาปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยให้ได้ตามความต้องการ โดยการใช้วัสดุที่ตามสมัยนิยม และมีเงื่อนไขในการก่อสร้างอาคารใหม่ โดยมีกฎหมายกำหนดระยะร่นจากถนน ทำให้จากเดิมตึกแถวจะอยู่ชิดติดกับถนน เมื่อมีการสร้างใหม่อาคารจะถอยตามระยะร่น ทำให้ไม่ได้อยู่ตามแถวแนวเดิม

ภาพที่ 22 ตัวอย่างรูปแบบ 3 มิติ ภาพถ่าย และตำแหน่งของตึกแถวสมัยใหม่

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม

นอกจากการศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าแล้ว การศึกษาองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม 7 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) เทคนิคการก่อสร้าง 2) วัสดุผนังหลังคา 3) ช่องลมและช่องแสง 4) ประตูและหน้าต่าง 5) ระเบียงค้ำยัน 6) บ่อน้ำ และ 7) ทางเท้าใต้หลังคา

1) เทคนิคการก่อสร้าง

สามารถแบ่งเทคนิคการก่อสร้างออกเป็น 2 แบบ ตามลักษณะของโครงสร้างรับน้ำหนัก ได้แก่ โครงสร้างผนังรับน้ำหนัก แบบก่ออิฐ และโครงสร้างแบบเสา คาน และผนังปูนหล่อ รวมถึงเรือนพื้นถิ่นที่มีการผสมผสานกันระหว่างผนังไม้และผนังปูนหล่อ

ภาพที่ 23 แสดงภาพถ่ายโครงสร้าง ผนังรับน้ำหนัก และผนังปูนหล่อ
(ที่มาภาพถ่ายโดย : ผู้วิจัย)

2) วัสดุผนังหลังคา

วัสดุผนังหลังคา ถือเป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่สะท้อนยุคสมัยของอาคารนั้นๆ ได้ โดยวัสดุผนังหลังคา ทั้งนี้ในการปลูกสร้างเรือนไม้ในระยะแรกจะใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นเป็นวัสดุผนังหลังคา ต่อมาเมื่อมีความมั่งคั่งมากขึ้นก็เปลี่ยนวัสดุผนังหลังคาเป็นวัสดุที่มีความคงทนถาวร ซึ่งในระยะแรกนั้นได้นำเข้าสังกะสีมาเป็นวัสดุผนังหลังคา ทว่าต่อมาชั้นหลังได้เปลี่ยนมาเป็นกระเบื้อง เนื่องจากอาคารที่มุงหลังคาด้วยสังกะสีจะทำให้พื้นที่ตอนในมีความระอุร้อน อีกทั้ง เมืองห้วยยอดเป็นพื้นที่ที่มีฝนตกชุกและฝนตกหนัก วัสดุผนังสังกะสีเมื่อโดนน้ำฝนก็มีเสียงดัง อีกทั้ง ต่อมาวัสดุผนังหลังคาประเภทสังกะสีนั้นถูกให้ความหมายว่าเป็นวัสดุก่อสร้างราคาถูก ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นกระเบื้องมุงหลังคาทั้งหมด

ภาพที่ 24 แสดงภาพถ่ายวัสดุผนังหลังคา
(ที่มาภาพถ่ายโดย : ผู้วิจัย)

3) ช่องลมและช่องแสง

ในการระบายความร้อนภายในอาคาร ที่ขาดไม่ได้คือ ช่องลม และช่องแสง การมีช่องลมจะช่วยให้การระบายอากาศและช่วยในการถ่ายเทอากาศภายในอาคาร ส่วนช่องแสงจะช่วยให้แสงสว่างเข้ามาในอาคาร สามารถสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวจีนโพ้นทะเล ที่หบเอาสัมภาระทางวัฒนธรรมเข้ามาใช้ ในการอยู่ร่วมกับบริบทแวดล้อม และยังส่งต่อมาถึงคนรุ่นหลังที่เป็นกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนในหลายยุคด้วย

ภาพที่ 25 แสดงภาพช่องลมและช่องแสง
(ที่มาภาพถ่ายโดย : ผู้วิจัย)

4) ประตู และหน้าต่าง

ลักษณะที่โดดเด่นอีกประการของรูปแบบสถาปัตยกรรม คือ ลวดลายปูนปั้นที่ประดับอยู่เหนือบริเวณวงกบประตูหน้าต่างบานปิดเดี่ยว หรือบานเปิดคู่ที่มีทั้งแบบบานเกล็ดธรรมดาไปจนถึงบานเกล็ดปิดตายก็ส่งผลให้เกิดความกลมกลืนระหว่างผนัง และประตูหน้าต่างที่ใช้ประดับอาคารได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 26 แสดงภาพถ่ายประตูและหน้าต่าง
(ที่มาภาพถ่ายโดย : ผู้วิจัย)

5) ระเบียง-ค้ำยัน

ราวระเบียงและค้ำยันเป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่สะท้อนถึงความหลากหลายด้านสถาปัตยกรรม ถึงการรับเอาอิทธิพลทางด้านสถาปัตยกรรมจากชาติอื่นๆเข้ามาเป็นอย่างดี ราวระเบียงส่วนใหญ่ที่พบจะมีลักษณะเป็นราวระเบียงคอนกรีตเสริมเหล็กประดับลวดลายแบบเงินอย่างง่าย โดยมักมีตัวอักษรภาษาจีนประดับอยู่ตรงกลางของราวระเบียงเพื่อบอกชื่ออาคารหรือร้านค้านั้นๆ ส่วนค้ำยันจะใช้ประดับระหว่างเสากับส่วนที่ยื่นออกมาของหลังคาสำหรับอาคารที่มีโครงสร้างไม้ค้ำยันจะประดับด้วยไม้ฉลุลายแบบอังกฤษ ส่วนอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ค้ำยันจึงเป็นปูนปั้นเสริมลวดลายแบบเงินและยุโรปผสมผสานกัน

ภาพที่ 27 แสดงภาพถ่ายระเบียง-ค้ำยัน
(ที่มาภาพถ่ายโดย : ผู้วิจัย)

6) ลานกลางบ้าน และบ่อน้ำ

การที่อาคารวางตัวแนวลึก ทำให้พื้นที่ตอนในอาคารจะประสบปัญหาเรื่องการระบายอากาศ และความชื้นภายในอาคาร จึงออกแบบให้มีพื้นที่เปิดโล่งไม่มีหลังคาคลุม เรียกว่า “ฉิมแฉ่ หรือ ทิมแจ้ (Chim Chae)” ซึ่งแปลว่า “บ่ออากาศที่เชื่อมขึ้นไปยังท้องฟ้า (Sky-Air Well)” ซึ่งมีประโยชน์ใช้สอยเพื่อการแลกเปลี่ยนสภาพแวดล้อมภายในอาคารกับภายนอกอาคารเพื่อความสมดุล ระบายอากาศจากพื้นที่ตอนในที่อับชื้น ซึ่งการออกแบบพื้นที่ส่วนดังกล่าวนี้ พบในบ้านร้านค้าที่ต่างๆ อาทิ มะละกา ปีนัง สิงคโปร์ ภูเก็ต ตะกั่วป่า ด้วยเช่นกัน

ทั้งนี้ ตรงกลางลานกลางบ้านจะมีบ่อน้ำ เนื่องจากห้วยยอดมีลักษณะเด่นทางภูมิศาสตร์ โดยมีน้ำใต้ดินที่อุดมสมบูรณ์ ดังนั้นจึงทำให้อาคารบ้านเรือนแต่ละหลังประกอบไปด้วยบ่อน้ำกินน้ำใช้ อุบะโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน อีกทั้งประกอบกับเรื่องฮวงจุ้ย โดยทางคนจีนมีความเชื่อว่าจะต้องมีการเปิดช่องแสงตรงหลังคาให้ตรงกับบ่อน้ำภายในบ้านเพื่อรองรับเอาสิ่งดีๆ จากสวรรค์ที่ประทานมาให้ แม้ในปัจจุบันบ่อน้ำกินน้ำใช้จะมีบทบาทลดลงจากสมัยก่อนก็ตามแต่ชาวไทยเชื้อสายจีนก็ยังคงเก็บบ่อน้ำเอาไว้ เพื่อใช้น้ำจากบ่อในช่วงฤดูแล้ง และช่วยสร้างความร่มเย็นให้กับบ้านบนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า บ่อน้ำจะเป็นเสมือนภาชนะที่รองรับความสุขที่สวรรค์ประทานลงมาให้

ภาพที่ 28 แสดงภาพถ่ายบ่อน้ำภายในบ้าน
(ที่มาภาพถ่ายโดย : ผู้วิจัย)

7) ทางเท้าใต้หลังคา

สำหรับพื้นที่ด้านหน้าอาคารของอาคารบางหลังถูกออกแบบให้เป็นระเบียงโถง ซึ่งอาจมี การเจาะช่องทางเดินเชื่อมต่อกันทำให้พื้นที่ส่วนดังกล่าวเป็น “ระเบียงทางเดิน (Verandah Path)” หรือ

“บาทวิถี (Foot Path)” ทว่ามีลักษณะเป็น “ทางเดินมีหลังคาคลุม (Covered Walkway)” ขนาบคู่กับอาคารเพื่อใช้เป็นทางสัญจรของคน que เดินทางไปมาทั้งนี้ ความกว้างของทางเดินในร่มนี้ส่วนใหญ่มีความกว้าง 5 ฟุต จึงเรียกทางเดินนี้ว่า “ทางเดินกว้างห้าฟุต (Five Foot Way)” เรียกในภาษามลายูว่า “กาเกิ้ลิมะ (Kaki Lema)” และเรียกในภาษาจีนฮกเกี้ยนว่า “หง่อ คากี้ (Goh Kaki)” ทั้งนี้ในบริบทของเมืองในนิคมช่องแคบ (Strait Settlement) ได้ถูกบังคับให้มีการปฏิบัติตาม “การวางผังเมืองฉบับราฟเฟิล (Raffle Town Plan)” มีซึ่งการกำหนดให้ดำเนินการ “ก่อสร้างอาคารด้วยอิฐ มุงหลังคาด้วยกระเบื้อง และต้องมีระเบียบทางเดินที่มีความลึกตามที่กำหนดตายตัว (Certain Depth) ในทุกด้านของอาคารที่ติดกับถนน โดยออกแบบให้เป็นระเบียบทางเดินที่มีความต่อเนื่องกันตลอดแนวถนน”¹ ซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่า แม้ว่าเมืองห้วยยอดไม่ได้เป็นเมืองในนิคมช่องแคบที่มีการบังคับให้ต้องออกแบบและก่อสร้างพื้นที่เพื่อเป็นระเบียบทางเดินกว้างห้าฟุต ด้วยเหตุนี้จึงแสดงให้เห็นอิทธิพลในการออกแบบสถาปัตยกรรมจากเมืองในนิคมช่องแคบที่ส่งผลมาຍังการสร้างบ้านร้านค้าในเมืองห้วยยอด ซึ่งอาจมีเหตุสืบเนื่องมาจากคุณสมบัติของพื้นที่ที่แสดงถึงความเกื้อกูลระหว่างเจ้าของบ้านกับผู้ใช้สอยสาธารณะ หรืออาจจะมีการใช้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมบ้านร้านค้าจากนิคมช่องแคบมาก่อสร้างในพื้นที่เมืองห้วยยอดด้วยก็เป็นได้

ภาพที่ 29 แสดงภาพถ่ายทางเท้าใต้หลังคา
(ที่มาภาพถ่ายโดย : ผู้วิจัย)

บทที่ 4

รูปแบบของสถาปัตยกรรมที่ก่อตัวจากบริบทการทำเหมือง เมืองห้วยยอด

จากการสำรวจจริงวัด สถาปัตยกรรมบ้านร้านค้าในพื้นที่เมืองห้วยยอด ได้ทำการศึกษาสถาปัตยกรรมในพื้นที่จำนวน 27 กรณีศึกษา ซึ่งสามารถจำแนกออกได้เป็น 6 แบบ ดังนี้

1. เรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style)
2. ตึกแถวแบบสรรค์ผสมสานนิยมจีนตอนใต้ (Southern Chinese Eclectic Style)
3. ตึกแถวแบบ สรรค์ผสมสานนิยมในคาบสมุทรมมาเลย์และคาบสมุทรมภาคใต้ของไทย (Southern Thai and Malay Eclectic Style)
4. ตึกแถวแบบก่อนสมัยใหม่ (Pre-Modern Style)
5. ตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น (Early Modern Style)

โดยรูปแบบของสถาปัตยกรรมทั้งหมด ได้ถูกจำแนกผ่านองค์ประกอบรูปด้านหน้าอาคาร ดังที่ได้ทำการกำหนดไว้ในบทที่ 3 ซึ่งสามารถนำมาจัดหมวดหมู่ของกลุ่มรูปแบบทางสถาปัตยกรรมบ้านร้านค้าในพื้นที่เมืองห้วยยอด โดยมีรายละเอียดของการศึกษา ดังนี้

1. เรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style)

ตารางที่ 2 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) กรณีศึกษาที่ 1

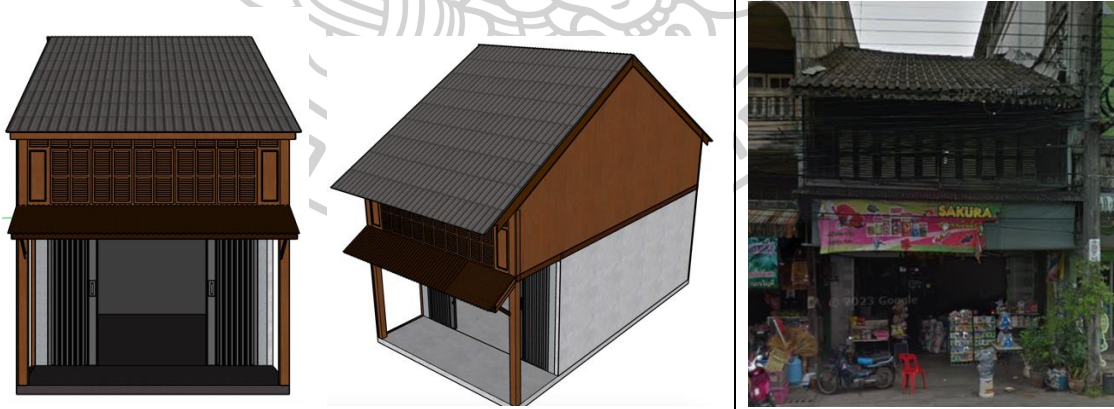
ตารางที่ 3 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) วิทยาลัยศึกษาที่ 2

เรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) : วิทยาลัยศึกษาที่ 2	
	
แบบจำลอง	รูปถ่ายปัจจุบัน
	

เรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) : วิทยาลัยศึกษาที่ 2

รูปแบบตึกแถว พบเพียง 1 ชุดในพื้นที่ศึกษา มี 4 คูหา อายุของตึกมากกว่า 60 ปี วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างตึกแถว โครงสร้างหลักก่ออิฐฉาบปูน ชั้นบนเป็นโครงสร้างไม้ หลังคาทรงจั่ว มุงกระเบื้องลอน และมี 1 คูหาที่ยังใช้หลังคาสังกะสี การใช้สอยปัจจุบัน ชั้น 1 ค้าขาย ชั้น 2 อยู่อาศัย

ตารางที่ 4 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) กรณีศึกษาที่ 3

เรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) : กรณีศึกษาที่ 3	
	
แบบจำลอง	รูปถ่ายปัจจุบัน
	

ตารางที่ 5 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) กรณีศึกษาที่ 4

ตารางที่ 6 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) วิทยาลัยที่ 5

เรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) : วิทยาลัยที่ 5	
	
แบบจำลอง	รูปถ่ายปัจจุบัน
	

ตารางที่ 7 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) กรณีศึกษาที่ 6

เรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) : กรณีศึกษาที่ 6	
	
แบบจำลอง	รูปถ่ายปัจจุบัน
	

ตารางที่ 8 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) วรรณศึกษาที่ 7

เรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) : วรรณศึกษาที่ 7	
	
แบบจำลอง	รูปถ่ายปัจจุบัน
	

ตารางที่ 9 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) กรณีศึกษาที่ 8

เรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) : กรณีศึกษาที่ 8	
 <p>Map showing the location of the Local Style row houses (Local Style) in orange on a street grid. A legend in the bottom right corner identifies the orange dots as 'เรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style)' and includes a north arrow.</p>	
แบบจำลอง	รูปถ่ายปัจจุบัน
 <p>Architectural drawings of the row houses. On the left is a front elevation showing a two-story structure with a dark brown roof, a wooden upper level with a lattice facade, and a lower level with a dark metal gate. On the right is a perspective view of the same structure, showing its depth and the side wall.</p>	 <p>Photograph of the existing row houses. The image shows a two-story building with a dark brown roof, a wooden upper level, and a lower level with a dark metal gate. A red awning is visible on the right side of the building. A motorcycle is parked in front of the building.</p>

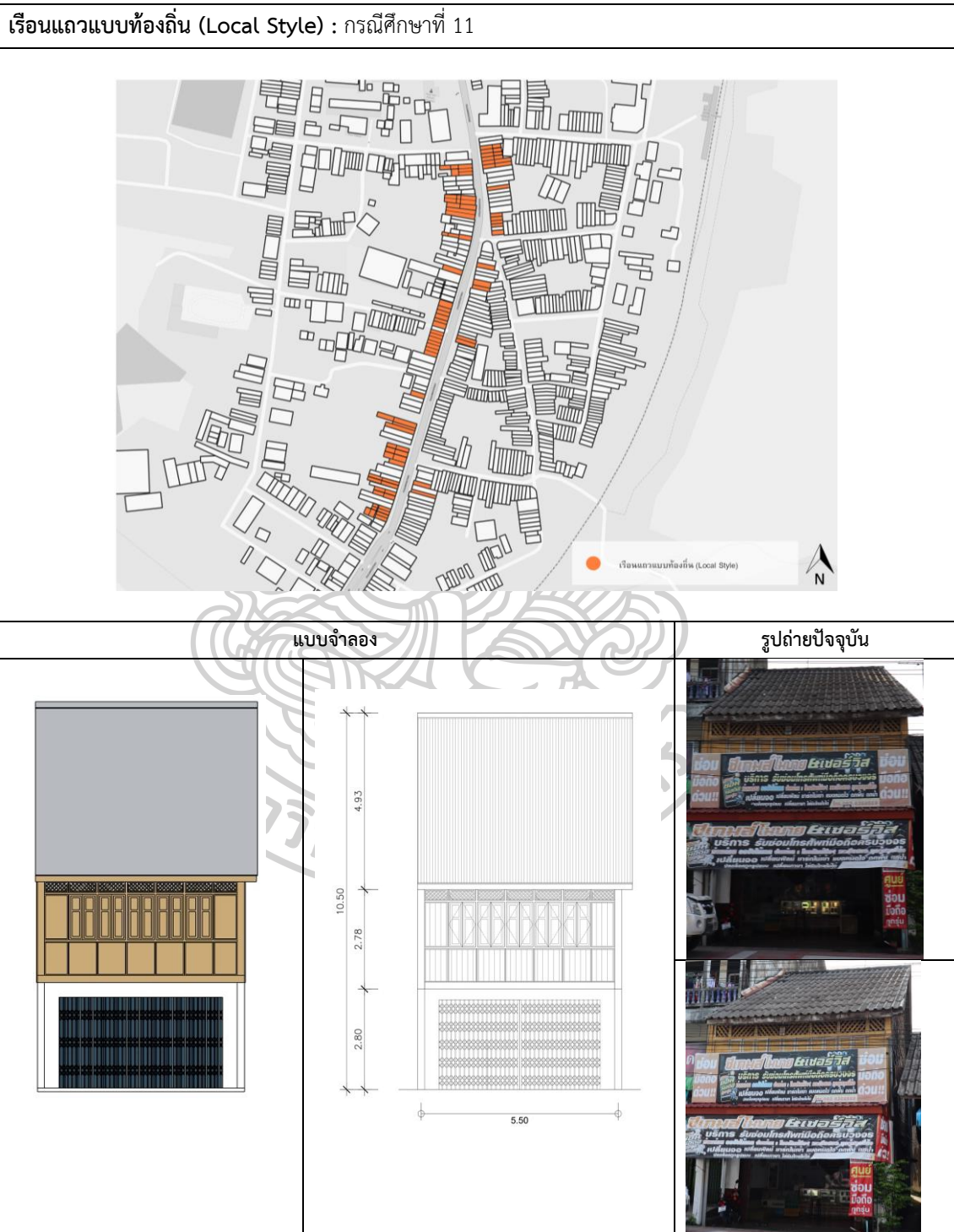
ตารางที่ 10 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) กรณีศึกษาที่ 9

ตารางที่ 11 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) กรณีศึกษาที่ 10

ตารางที่ 12 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) กรณีศึกษาที่ 11

ตารางที่ 13 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของเรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) กรณีศึกษาที่ 12

เรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style) : กรณีศึกษาที่ 12

แบบจำลอง

รูปถ่ายปัจจุบัน

2. ตึกแถวแบบสรรค์ผสมสานนิยมจีนตอนใต้ (Southern Chinese Eclectic Style)

ตารางที่ 14 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบสรรค์ผสมสานนิยมจีนตอนใต้ กรณีศึกษาที่ 1

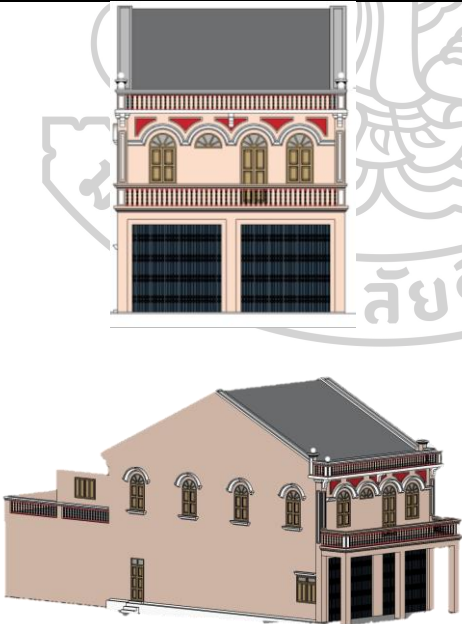

ตารางที่ 15 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบสรรค์ผสมจีนตอนใต้
ใต้ กรณีศึกษาที่ 2

กรณีศึกษา ตึกแถวแบบสรรค์ผสมจีนตอนใต้ : กรณีศึกษาที่ 2	
	
แบบจำลอง	รูปถ่ายปัจจุบัน
	

3. ตึกแถวแบบสรรค์ผสมผสานนิยมในคาบสมุทรมาเลย์และคาบสมุทรภาคใต้ของไทย (Southern Thai and Malay Eclectic Style)

ตารางที่ 16 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวสรรค์ผสมผสานนิยมในคาบสมุทรมาเลย์และคาบสมุทรภาคใต้ของไทย กรณีศึกษาที่ 1

กรณีศึกษาตึกแถวแบบสรรค์ผสมผสานนิยมในคาบสมุทรมาเลย์และคาบสมุทรภาคใต้ของไทย : กรณีศึกษาที่ 1	
	
แบบจำลอง	รูปถ่ายปัจจุบัน
	
	

ตารางที่ 17 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวสรรค์ผสมานิยมใน
คาบสมุทรมาเลย์และคาบสมุทรภาคใต้ของไทย กรณีศึกษาที่ 2

กรณีศึกษาตึกแถวแบบสรรค์ผสมานิยมในคาบสมุทรมาเลย์และคาบสมุทรภาคใต้ของไทย : กรณีศึกษาที่ 2	
	
แบบจำลอง	รูปถ่ายปัจจุบัน
 	

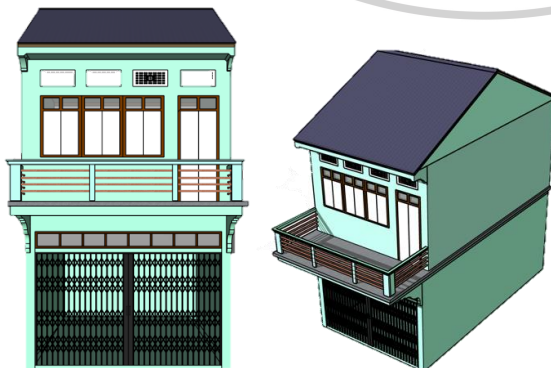
4. ตึกแถวแบบก่อนสมัยใหม่ (Pre-Modern Style)

ตารางที่ 18 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบก่อนสมัยใหม่ กรณีศึกษาที่ 1

กรณีศึกษา ตึกแถวแบบก่อนสมัยใหม่ : กรณีศึกษาที่ 1

แบบจำลอง

รูปถ่ายปัจจุบัน

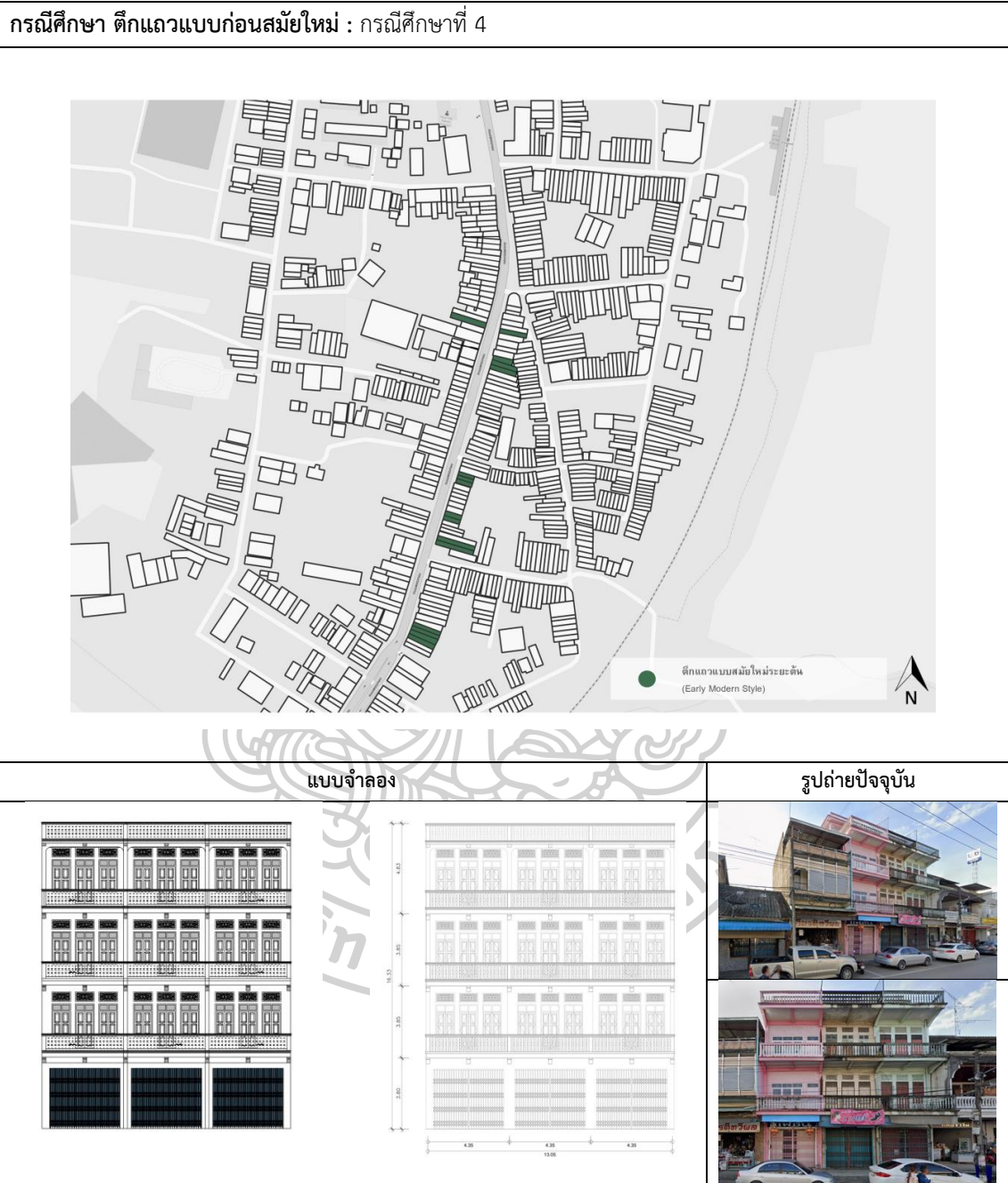
ตารางที่ 19 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบก่อนสมัยใหม่ กรณีศึกษา
ที่ 2

ตารางที่ 20 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบก่อนสมัยใหม่ กรณีศึกษาที่ 3

ตารางที่ 21 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบก่อนสมัยใหม่ กรณีศึกษาที่ 4

ตารางที่ 22 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบก่อนสมัยใหม่ กรณีศึกษาที่ 5

กรณีศึกษา ตึกแถวแบบก่อนสมัยใหม่ : กรณีศึกษาที่ 5	
	
แบบจำลอง	รูปถ่ายปัจจุบัน
	

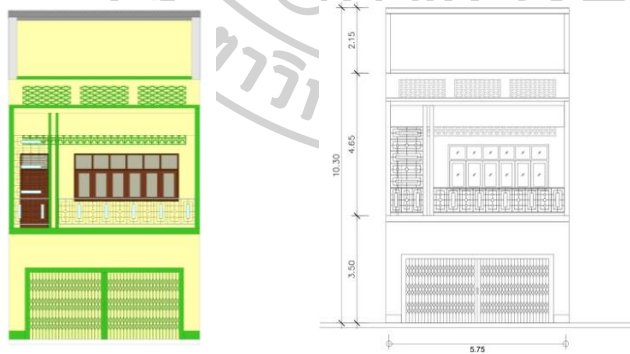
5. ตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น (Early Modern Style)

ตารางที่ 23 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น
กรณีศึกษาที่ 1

กรณีศึกษา ตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น (Early Modern Style) : กรณีศึกษาที่ 1

แบบจำลอง

รูปถ่ายปัจจุบัน

ตารางที่ 24 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น
กรณีศึกษาที่ 2

กรณีศึกษา ตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น (Early Modern Style) : กรณีศึกษาที่ 2

แบบจำลอง

รูปถ่ายปัจจุบัน

ตารางที่ 25 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น
กรณีศึกษาที่ 3

กรณีศึกษา ตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น (Early Modern Style) : กรณีศึกษาที่ 3

แบบจำลอง

รูปถ่ายปัจจุบัน

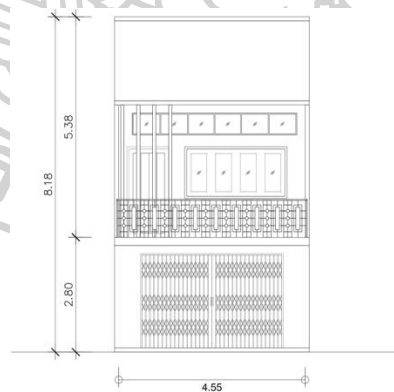
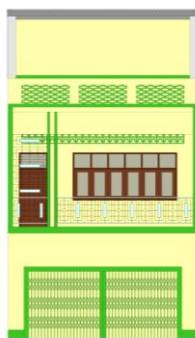
ตารางที่ 26 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น
กรณีศึกษาที่ 4

กรณีศึกษา ตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น (Early Modern Style) : กรณีศึกษาที่ 4

แบบจำลอง

รูปถ่ายปัจจุบัน

ตารางที่ 27 แสดงตำแหน่ง แบบจำลองและภาพถ่ายปัจจุบันของตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น
กรณีศึกษาที่ 5

กรณีศึกษา ตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น (Early Modern Style) : กรณีศึกษาที่ 5

แบบจำลอง

รูปถ่ายปัจจุบัน

การวิเคราะห์สถาปัตยกรรม

จากตึกแถวกรณีศึกษาทั้ง 26 ตัวอย่างกรณีศึกษา สามารถสรุปได้ว่า

1. เรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style)

เรือนแถวแบบท้องถิ่นที่ได้จำแนกนี้มีบริบทแวดล้อมในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมเช่นเดียวกับ “แบบป็นัระยะตน (Early Penang Style)” ทั้งนี้ การก่อรูปขึ้นของเรือนแถวแบบท้องถิ่นนั้น มีประวัติศาสตร์การก่อสร้างขึ้นในราวกลางศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมาซึ่งเป็นช่วงเวลาในเมืองห้วยยอดได้เริ่มเป็นที่สนใจของผู้คนใ้เข้ามาแสวงหาโอกาสในเชิงธุรกิจกิจการเหมืองธุรกิจเกี่ยวเนื่องตลอดจนโอกาสจากการพัฒนาความเป็น ส่งผลต่อการสร้างกลางทางเศรษฐกิจของเมืองเช่น สถานที่ราชการ ตลาด จึงเป็นปัจจัยดึงดูดการลงทุนสร้างอาคารสำหรับการทำธุรกิจ กิจการค้าขายและการอยู่อาศัยภายใต้อาคารหลังเดียวกันตามแนวคิดของบ้านร้านค้า “บ้านร้านค้า ”

ทั้งนี้ ช่วงการตั้งถิ่นฐานและการสร้างบ้านแปงเมืองห้วยยอดในระยะแรกเริ่มผู้คนยังไม่ได้เริ่มสั่งสมความ มั่งคั่ง การออกแบบก่อสร้างบ้านร้านค้าจึงมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ระบบโครงสร้างตลอดจนวิธีการก่อสร้าง ที่เรียบง่ายเพื่อให้สอดคล้องกับข้อจำกัดด้านต่าง ๆ โดยการออกแบบนั้นกำหนดเพียงให้สอดคล้องกับภูมิประเทศ และความสอดคล้องกับภูมิอากาศที่มีความชื้นสัมพัทธ์ในอากาศสูง และวัสดุก่อสร้างที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้าในช่วงนี้บ้านเรือนจึงมีขนาดเล็กและความสูงไม่มากนัก มีทั้งแบบเป็น อาคารชั้นเดียว และสองชั้น รูปแบบทางสถาปัตยกรรมได้รับอิทธิพลจากจีน แต่ลดทอนรายละเอียดให้เรียบง่าย รูปทรงโดยรวมไม่สูงมากนักพบมีการปลูกสร้างทั้งแบบที่เื้อโครงสร้างไม้ทั้งหลัง และโครงสร้างไม้ในสวนชั้นสอง และชั้นล่างเป็นผนังก่ออิฐรับน้ำหนัก

2. ตึกแถวแบบสรรค์ผสมนิยมจีนตอนใต้ (Southern Chinese Eclectic Style)

คำว่า “สรรค์ผสมนิยม (Eclecticism)” ซึ่งคำนี้มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกโบราณว่า “Ektektikos” หมายความว่า “เลือกสรรสิ่งที่ดีที่สุด ” ซึ่งในแนวคิดของการสร้างสรรค์นั้นคือ “แนวทางการสร้างสรรค์ผลงานที่ไม่ได้ยึดมั่นในปรัชญาแบบใดแบบหนึ่งหรือรูปแบบ หรือแนวทางอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการสร้างสรรค์งานแต่ละชิ้น หากแต่จะหยิบยกเอาบางสิ่งบางอย่างมาจากทฤษฎีลักษณะ หรือความคิดต่าง ๆ รวมทั้งองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ที่มีลักษณะจำเพาะ หรือว่า

บ่งชี้ได้ว่าเป็นของยุคสมัยใดมาเพื่อสร้างสรรค์เป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมใหม่” (Kirdsiri K., Wongpradit P., Buranaut I., and Janyam K., 2021: 148-149)

บ้านร้านค้ารูปแบบที่นิยมสร้างกันในเมืองห้วยยอด มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่สร้างอย่างแพร่หลายในเมืองจอร์จทาวน์ เกาะป็นัง, เมืองกันตัง อ.กันตัง จ.ตรัง เป็นต้น ทั้งนี้ ที่เมืองจอร์จทาวน์ เกาะป็นัง มีความนิยม ในการก่อสร้างบ้านร้านค้า ในรูปแบบนี้ในราว ค.ศ. 1840s-1910s | พ.ศ. 2383-2453 ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นอาจมีข้อพิพาทด้านการค้ากับบังคับในอังกฤษ จนในที่สุดต้องจำยอมยกเลิกการค้าแบบผูกขาดและต้องเปิดประตูการค้ากับต่างประเทศ ทำให้ช่วงเวลาดังกล่าวชาวจีนที่ตั้งถิ่นฐานแถบกวางตุ้ง และผู้เจียนได้อพยพออกมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นจำนวนมาก รูปแบบทางสถาปัตยกรรมนั้นจะเห็นว่าเป็นอาคารสองชั้น มีทางเดินที่กันแดดกันฝนกว้าง 5 ฟุต ด้านหน้าอาคารฝั่งที่อยู่ติดกับถนนด้วย ซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่า การเกิดขึ้นของทางเดินกันแดดฝน กว้าง 5 ฟุต ในบริบทของเมือง

3. ตึกแถวแบบ สรรคผสมสามนิยมในคาบสมุทรมมาเลย์และคาบสมุทรมลายูของไทย (Southern Thai and Malay Eclectic Style)

รูปแบบบ้านร้านค้าแบบนี้ ในเมืองจอร์จทาวน์ เกาะป็นัง เรียกรูปแบบว่า “บ้านร้านค้าแบบ สรรคผสมสามนิยมของแคบระยะตัน” ซึ่งมีความนิยมก่อสร้างกันในราว ค.ศ. 1890s-1920s | พ.ศ. 2433-2463 ซึ่งคำว่า “นิคม ของแคบ (Straits Settlements)” มีขอบเขตพื้นที่ทางการเมืองที่ครอบคลุมเกาะป็นัง มะละกา และสิงคโปร์ ซึ่งในระยะแรกดูแลโดยบริษัท บริติชอินเดียนตะวันออก ต่อมาภายหลังพื้นที่เหล่านี้เข้ามาเป็นพื้นที่มาเป็นที่ตั้งอาณานิคมของจักรวรรดิอังกฤษ (Kirdsiri K., Wongpradit P., Buranaut I., and Janyam K., 2021: 156-158) นอกจากนี้ ความมั่งคั่งจากการค้าตึกและยางพาราได้ทำให้เมืองจอร์จทาวน์ เกาะป็นังนั้นส่งผลโดยตรงกับการออกแบบก่อสร้างอาคาร ตลอดจนมีกลุ่มสถาปนิก และวิศวกรจากตะวันตกได้เดินทางเข้ามาทำงานในพื้นที่มากขึ้น และพวกเขาได้นำพาวัสดุ ก่อสร้าง รูปแบบทางสถาปัตยกรรม และองค์ประกอบตกแต่งแบบใหม่ ๆ เขามาใช้ในการ ปลูกสร้างอาคารในเกาะป็นังมากขึ้นดังแสดงให้เห็นผ่านบ้านร้านค้าที่เริ่มมีการหยิบยืมองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม แบบต่าง ๆ มาใช้ในการออกแบบอาคาร ทำให้อาคารแต่ละหลังมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่หลากหลายอยู่ในอาคารหลังเดียวกัน ที่เรียกว่า “แบบสรรคผสมสามนิยม (Eclectic Style)” ซึ่งความแตกต่างอย่างสำคัญที่มองเห็นได้ชัดเจนจากรูปลักษณะภายนอกที่แตกต่างไปจากรูปแบบตึกแถวแบบสรรคผสมสามนิยมจีนตอนใต้ (Southern Chinese Eclectic Style) คือ

องค์ประกอบตกแต่งอาคารแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก เช่น บัวหัวเสา และการใช้ซุ้มวงโค้งเหนือของหน้าต่างเป็นต้น (Kirdsiri K., Wongpradit P., Buranaut I., and Janyam K., 2021: 156-158) และสิ่งตกแต่งที่มาจากองค์ประกอบสถาปัตยกรรมหลากหลายยุคหลายสมัยแล้ว มาปรากฏที่อาคารหลังเดียวกัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวก็ได้ปรากฏในบ้านร้านค้าในเมืองห้วยยอดด้วยเช่นกัน

4. ตึกแถวแบบก่อนสมัยใหม่ (Pre-Modern Style)

รูปแบบตึกแถว ก่อสร้างสูง 2-3 ชั้น มีลักษณะที่มีรายละเอียดในการประดับตกแต่งที่น้อยลงคงเหลือ การตกแต่งเฉพาะองค์ประกอบที่จำเป็น เช่น ช่องลมและช่องแสงชนิดถอดพิมพ์เน้น การเพิ่มพื้นที่ใช้สอยโดยยื่นระเบียงด้านหน้าอาคาร และตกแต่งด้วยค้ำยัน หลังคาทรงจั่ว สวนประตูชั้นล่างยังคงเป็นประตูไม้บานเฟี้ยมเปิดตลอดความกว้างคูหา โครงสร้างอาคารเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก หรือที่เรียกว่า “ฝาหล่อ” ซึ่งเป็นภูมิปัญญาในการก่อสร้างที่พบใช้กันอย่างแพร่หลายในเขตจังหวัดตรัง โดยเฉพาะในเมืองเก่าทับเที่ยง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง

ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของภูมิปัญญาในการก่อสร้างที่มีพัฒนาโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กที่ก้าวหน้า ซึ่งการนำเขาปูนซีเมนต์พอร์ตแลนด์มาใช้ในการก่อสร้าง ดังจะเห็นว่าเริ่มมีการก่อสร้างอาคารที่เพิ่มระยะยื่นของ ระเบียงด้านหน้าออกมาทดแทนการก่อสร้างทางเดินมีหลังคาคลุมที่เคยปฏิบัติกันมาก่อนหน้า

ความน่าสนใจของพัฒนาการของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเมื่อเปรียบเทียบกับบริบทของการก่อรูปบ้านร้านค้าในเกาะปิ้ง ที่อยู่ร่วมเวลากัน จะมีความนิยมในการก่อสร้างบ้านร้านค้าที่เต็มไปด้วยการประดับตกแต่งอย่างรุ่มรวยในรูปแบบที่เรียกว่า “แบบสรรคผสมนิยมนิยมของแคบระยะปลาย (Late Straits Eclectic Style)” ที่ สร่งขึ้นในราว ค.ศ. 1910-1930 | พ.ศ. 2453-2473 (Kirdsiri K., Wongpradit P., Buranaut I., and Janyam K., 2021: 159) ที่ก่อสร้างในช่วงเวลาที่ปิ้งมีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างสูงจากธุรกิจต่างๆ โดยเฉพาะการเป็น พ่อค้าคนกลางในธุรกิจส่งออกยางพารา และการเป็นเจ้าของที่ดินผืนใหญ่บนแผ่นดินที่ไซทำสวนยางพารา ทั้งนี้ ยังมีการนำเขาปูนซีเมนต์พอร์ตแลนด์มาใช้ในการก่อสร้าง จึงพัฒนาระบบโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก เข้ามาแทนโครงสร้างไม้ เช่น คานที่รองรับพื้นที่ใช้สอยด้านบนเหนือทางเดินในร่ม ซึ่งเดิมเป็นเสากออิฐกึ่งเสา คอนกรีตเสริมเหล็กแทน (Kirdsiri K., Wongpradit P., Buranaut I., and Janyam K., 2021: 159)

ความแตกต่างของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นที่นิยมกันทั้งเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง และเมืองห้วยยอด คงมีที่มาจากฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ตลอดจนการก่อสร้างบ้านที่พยายามแสดงออกฐานะอันมั่งคั่งภายใต้รูปแบบที่สัมพันธ์กับ “แบบสรรค์ผสมสถานนิยมนิคมชองแคบระยะปลาย (Late Straits Eclectic Style)” นั้นมีการก่อสร้างอยู่จำนวนหนึ่งที่เมืองภูเก็ตซึ่งมีฐานะเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจหลัก ด้วยมักจะเป็นที่ตั้งของสำนักงานใหญ่ของธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับเหมืองแร่ดีบุก

5 ตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น (Early Modern Style)

ตึกแถวรูปแบบนี้เป็นสถาปัตยกรรมแบบสมัยใหม่ระยะต้นหรือโมเดิร์นนิยมสร้างมาตั้งแต่ช่วงมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ค.ศ. 1932 | พ.ศ. 2475 ตึกรูปแบบนี้มีองค์ประกอบและรูปแบบ ทางสถาปัตยกรรมที่เน้นความเรียบง่ายมีหน้ากว้าง 4-6 เมตร โครงสร้างหลักก่ออิฐฉาบปูน และแบบคอนกรีตเสริมเหล็กมีเสาเล็กและใหญ่รูปทรงหลังคาทรงจั่ว, ทรงเพิงหมาแหงน, หลังคาราบ (Slab) คอนกรีตเสริมเหล็กกระเบื้องลอนคู่ กระเบื้องหลังคาซีเมนต์และหลังคาสังกะสี มีการตกแต่งด้วยบล็อกแก้วหรือบล็อกของลวดลายต่างๆ หน้าต่างมีทั้งบานเกล็ด มีช่องแสงบนหน้าต่าง มีระเบียง 2 ชั้น เป็นที่นาสนใจวาสำหรับบริบทของเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง ในราวค.ศ. 1930s-1960s | พ.ศ. 2473-2503 มีความนิยมในการก่อสร้างบ้านร้านค้าแบบอาร์ตเดโค (Kirdsiri K., Wongpradit P., Buranaut I., and Janyam K., 2021: 164) ซึ่งจากการศึกษาของปทุม และคณะ ได้เสนอว่าไม่พบการก่อสร้างบ้านร้านค้าแบบอาร์ตเดโคที่เมืองภูเก็ต เมืองกันตัง และเมืองตะกั่วป่า (Wongpradit P., Kirdsiri K. and Chapman W., 2022: 452-465) ซึ่งในการศึกษาเมืองห้วยยอดก็ได้ช่วยยืนยันให้เห็นว่าในเมืองบริเวณคาบสมุทรภาคใต้ฝั่งตะวันตกไม่นิยมก่อสร้างบ้านร้านค้าแบบอาร์ตเดโค

6. ดึกแถวแบบสมัยใหม่

ดึกแถวสมัยใหม่ที่มีทั้งการต่อเติมปรับเปลี่ยนอาคารหรือสร้างขึ้นใหม่แทนที่อาคารเก่าใน พื้นที่เมือง ห้วยยอด มีการหยิบยืมรูปแบบหรือองค์ประกอบต่างๆของดึกแถวในพื้นที่ที่กล่าวมาข้างต้น นำมาปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยได้ความต้องการ โดยการใช้วัสดุที่ตามสมัยนิยม และมีเงื่อนไขในการก่อสร้างอาคารใหม่ โดยมีกฎหมายกำหนดระยะร่นจากถนน ทำให้จากเดิมดึกแถวจะอยู่ชิดติดกับถนน เมื่อมีการสร้างใหม่อาคารจะถอยตามระยะร่น ทำให้ไม่ได้อยู่ตามแถวแนวเดิมเป็นรูปแบบบ้านรานคาที่พบเห็นการก่อสร้างอย่างแพร่หลายจนกระทั่งปัจจุบัน

บทที่ 5 สรุปผลการศึกษา

1. บริบทแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองห้วยยอด จังหวัดตรัง

เมืองห้วยยอดเป็นเมืองที่อยู่ตอนในแผ่นดินคาบสมุทรมหาไต้ฝั่งตะวันตกถัดมาจากแนวเทือกเขาบรรทัดที่ทอดตัวลงในแนวเหนือ-ใต้ ท้องที่แห่งนี้มีทรัพยากรสินแร่ที่สำคัญคือ ดีบุก ซึ่งการทำแร่หรือการใช้ประโยชน์จากแร่ดินนั้นคงมีมาอย่างช้านานแล้วดังปรากฏกล่าวถึงในบทนิพนธ์ของพระยาตรังคภูมิบาลได้ประพันธ์เพลงยาวนมัสการพระบรมธาตุนิราศไปตรังว่ามีการทำแร่ดีบุกที่ทำมาประมา เนื่องจากพระยาตรังคภูมิบาลผู้เป็นเจ้าของเมืองตรัง ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 จึงกำหนดได้ว่า การทำเหมืองแร่แบบดั้งเดิมคงมีมาอย่างช้านานตั้งแต่ปลายกรุงศรีอยุธยาแล้ว

ทั้งนี้ ในช่วงครึ่งแรกของศตวรรษที่ 19 ได้สำรวจพบสายแร่ดีบุกในรัฐเปอร์ค และเซอลาโงร์ ชายฝั่งตะวันตกของคาบสมุทรมะนิการและการตั้งเหมืองแร่แบบอุตสาหกรรมที่เขากินตาในเปอร์ค ในราวปลายคริสต์ศตวรรษ ที่ 19 คือ ราว ค.ศ. 1880 | พ.ศ. 2423 ซึ่งมีจำนวนแร่ปริมาณมากเพียงพอแก่การลงทุนทำเหมืองอุตสาหกรรม ประกอบกับช่วงเวลาดังกล่าวอังกฤษได้มีข้อพิพาทกับจีน อันเป็นเหตุให้จีนจำต้องเปิดประเทศให้เกิดการค้าเสรี ตลอดจนเป็นช่วงเวลาที่ชาวจีน ได้ออกเดินทางไปแสวงโชคยังดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และได้กลายเป็นกำลังสำคัญในอุตสาหกรรมเหมืองดีบุก

เมื่อเมืองดีบุกในมาลายาเติบโตมากขึ้น ก็ได้ส่งผลมาอย่างสยามซึ่งอยู่ไม่ไกลนัก และผู้คนต่างก็มีสายสัมพันธ์เชิงเครือญาติและธุรกิจมาอย่างยาวนาน ดังจะเห็นได้ว่าวิถีคิดในการออกแบบทางสถาปัตยกรรมที่ฉายผ่านบ้านร้านค้าที่ก่อสร้างกันอย่างแผ่หลายในเมืองจอร์จทาวน์เกาะปีนังได้ถ่ายทอดมายังเมืองอื่นๆ อาทิ ภูเก็ต ตะกั่วป่า กันตัง รวมทั้งห้วยยอดด้วย

2. รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนแถวและตึกแถวที่ประกอบกันเป็นภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ เมืองห้วยยอด จังหวัดตรัง

การศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้าในเมืองห้วยยอดได้ใช้กรอบแนวทางจากเอกสารสำคัญ 2 เรื่อง คือ “Penang Shophouses: A handbook of Features and Materials” (Tan Yeow Wooi., 2015) ซึ่งได้จำแนกรูปแบบบ้านร้านค้าในเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง ไว้อย่าง

เป็นระบบรวมทั้งห้วงเวลาที่รูปแบบแต่ละแบบได้ก่อกำเนิด และเอกสารชิ้นที่ 2 “Shophouse façade designs in the port towns of the Andaman Sea and Malay Peninsula” (Wongpradit P., Kirdsiri K. and Chapman W., 2022: 452-465) ซึ่งได้นำกรอบแนวทางการจำแนกรูปแบบจากข้อเสนอของ Tan Yeow Wooi มาใช้เป็นกรอบแนวทางการจำแนกรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้าในเมืองภูเก็ต เมืองกันตัง และเมืองตะกั่วป่า และการวิจัยนี้ได้นำมาใช้ในการพิจารณาหารูปแบบของบ้านร้านค้าในเมืองห้วยยอด และมีข้อค้นพบโดยจำแนกรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้าที่พบในเมืองห้วยยอด คือ 1) “เรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style)” 2) “ตึกแถวแบบสรรค์ผสมสานนิยมจีนตอนใต้ (Southern Chinese Eclectic Style)” 3) “ตึกแถวแบบ สรรค์ผสมสานนิยมในคาบสมุทรมาเลย์และคาบสมุทรภาคใต้ของไทย (Southern Thai and Malay Eclectic Style)” 4) “ตึกแถวแบบก่อนสมัยใหม่ (Pre-Modern Style)” 5) “ตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น (Early Modern Style)”

ข้อจำกัดและข้อเสนอแนะ

ข้อจำกัดในงานวิจัย

การค้นหาเอกสารทาง

การลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูลพื้นที่ศึกษาในระหว่างสถานการณ์โควิด-19 กำลังแพร่ระบาดทั้งประเทศและในพื้นที่ห้วยยอดเอง หลายพื้นที่ปิดและคัดกรองคนเข้าพื้นที่ เป็นอุปสรรคการลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูลพื้นที่ศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลหรือสัมภาษณ์เป็นไปอย่างยากลำบากและทำให้เกิดความล่าช้า เนื่องด้วยต้องรอให้สถานการณ์โควิด-19 บางเบาและลดการคัดกรองที่เข้มข้น หากบางหลังมีผู้สูงอายุอยู่ ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มที่เปราะบางต่อโรค มักจะไม่ได้ขอสัมภาษณ์และเข้าไปสำรวจภายในบ้าน ทำให้การสัมภาษณ์หรือการขออนุญาตสำรวจจริงวัดไม่ครบถ้วน และอีกอุปสรรคของการเก็บข้อมูลอีกอย่างคือ บางหลังเจ้าของบ้านไม่ได้อยู่ในพื้นที่แล้วหรือย้ายครอบครัวไปทำงานที่อื่นไม่สามารถติดต่อขอเก็บข้อมูลได้ หรือในบางหลังเจ้าของบ้านเสียชีวิต ซึ่งลูกหลานไม่สืบทอดและย้ายภูมิลำเนาไปอยู่ที่อื่น โดยปล่อยบ้านให้เช่า หรือประกาศขายไป ในกรณีที่ประกาศขายบ้านจะปิดไม่สะดวกในการขอเข้าเก็บข้อมูล หรือกรณีที่ปล่อยเช่า ผู้เช่ารายใหม่ไม่รู้ข้อมูลเท่าที่ควร จึงทำให้เก็บข้อมูลได้ไม่ครบถ้วนเท่าที่ต้องการ

รายการอ้างอิง

- Kantham muang dibuk nai prathet Thai. (in Thai) [Tin mining in Thailand].
<http://library.dmr.go.th/elib/cgibin/opacexe.exe?op=mmvw&db=Main&sid=&skin=u&usid=&mmid=2048&bid=32800>
- Akram Zwain & Azizi Bahauddin. (2027). “The Traditional Courtyard Architectural Components of Eclectic Style Shophouses, George Town, Penang” in 7th. International Transaction Journal of Engineering, Management, & Applied Sciences & Technologies. Document Processing and Archives Committee. (1996). watthanatham phatthana kan thang prawattisat ekkalak læ phumpanya čhangwat Trang. (in Thai) [Culture, Historical Development, Identities and Local Wisdom in Trang Province]. .
- Fels, P. T. (1994). Penang, Palaysia--Penang's Shophouse Culture. Places, 9(1).
- Francis Loj Kok Wah. (1988). Beyond the Tin Mines: Coolies, Squatters and New Villagers in the Kinta Valley, Malaysia, c.1880-1980. Singapore: Oxford University Press. p.9. Singapore: Oxford University Press. p.9.
- Hassan, A. S., & Yahaya, S. R. C. (2012). Architecture and Heritage Buildings in George Town, Penang (Penerbit USM). Penerbit USM.
- Khoo, S. N. (2007). Streets of George Town, Penang. Areca Books.
- Khoo, S. N. (2012). Exploring Shared History, Preserving Shared Heritage: Penang's Links to a Siamese Past. Journal of the Siam Society, 100, 300.
- Kirdsiri K., W. P., Buranaut I., and Janyam K.,. (2021). čhot tha ko pinang čhak muangtha prawattisat su muang moradok lok. (in Thai) [George Town, Penang Island: from historic port town to world heritage town]. BKK: Faculty of Architecture, Silpakorn University.
- Lim Chong Yah. (1968). Economic Development of Modern Malaya. Kuala Lumpur: Oxford University Press: International Tin Council.
- Loh, F. K.-W. (1989). Beyond the Tin Mines: Coolies, Squatters and New Villagers in the Kinta

- Valley, Malaysia, c.1880-1980. . Melbourne: Oxford University Press Australia, 1989.
- Montesano III, M. J. (1998). The commerce of Trang, 1930s-1990s: Thailand's national integration in social-historical perspective. Cornell University.
- Montesano, M. J. (1994). Thap Thieng and the Wider World: Six Decades of Entrepreneurship and Economic Change in Trang Town. *anaSoutlieast Jlsia*, 307.
- Montesano, M. J. (1994). Thap Thieng and the Wider World: Six Decades of Entrepreneurship and Economic Change in Trang Town. *anaSoutlieast Jlsia*, 307.
- N.A.M. Omar, S. F. S.-F. (2011). "Assessment of Passive Thermal Performance for a Penang Heritage Shop house" in The 2nd International Building Control Conference 2011.
- Nasution, K. S. (2012). Exploring Shared History, Preserving Shared Heritage: Penang's Links to a Siamese Past. *Journal of the Siam Society*, 100.
- Nutalaya, P., Campbell, K., Macdonald, A., Aranyakanon, P., & Suthakorn, P. (1979). Review of the geology of Thai tin fields.
- Nutalaya, P., Campbell, K., Macdonald, A., Aranyakanon, P., & Suthakorn, P. (1979). Review of the geology of Thai tin fields.
- Oliver, P. (1998). *Encyclopedia of Vernacular Architecture Volume 1*. Cambridge: Cambridge University.
- Pinang Gazette and Straits Chronicle, R. i. W. Y. T. (2015). Chinese Commerce in the 19th Century: The Rise and fall of the Big Five. Singapore: ISEAS National University of Singapore. p.4.
- Sabah, O. A., & Hanim, M. (2016). Penang/Georgetown's Shophouse Facade and Visual Problems, Analytic Study. *Proceeding ICOLASS'16*,
- Steve Blunden, T. W. (2003). "Tin in canned food: a review and understanding of occurrence and effect". in *Food and Chemical Toxicology*. Volume 41, Issue 12, December 2003, Pages 1651-1662.
- Swettenham, F. A. (1893). "VI Mining". About Perak. Singapore: Straits Times Press. pp.31-36.

- Laokaewnu T. (2007). *næothang kananurak læ funfu muang huai yot čhangwat Trang*. (in Thai). [Guideline for conservation and rehabilitation of Huay Yod Town, Trang]. . BKK: Chulalongkorn University.
- Promket T. (2017). “Penang-Phuket-Trang Trading Network, Mining and Overseas Chinese (1910s to 1980s)”. in *History Journal – SWU*. 2560 (August 2017 - July 2018), pp. 67-87.
- Tan Yeow Wooi. (2015). *Penang Shophouses: A handbook of Features and Materials*. Penang: Tan Yeow Culture and Heritage Research Studio.
- Tjoa-Bonatz, M. L. (1998). Ordering of housing and the urbanisation process: Shophouses in colonial Penang. *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society*, 71(275), 123-136.
- Wong Yee Tuan. (2015). *Penang Chinese Commerce in the 19th Century: The Rise and Fall of the Big Five*. Singapore: ISEAS National University of Singapore. p.4.
- Wongpradit, P., & Kerdsiri, K. (2018). ปัญญา สรรค์ สร้าง ห้องแถว การ ค้า จังหวัด ตรัง. *Journal of Architectural/Planning Research and Studies (JARS)*, 15(2), 71-90.
- กองสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและกองธรณีวิทยา. (2536). รายงานประกอบผลงาน โครงการสำรวจข้อมูลพื้นที่ที่มีการทำเหมืองแร่ด้วยภาพถ่ายทางอากาศ ประจำปี 2536 ในเขตพื้นที่จังหวัดตรัง. จังหวัดตรัง. (2482). งานฉลองรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2482 ตรังสาร.
- ไชยยุทธ ปิ่นประดับ. (2552). การทำพิพิธภัณฑน์เหมืองแร่. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต. ตรีชาติ เล่าแก้วหนู. (2550). แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองห้วยยอด จังหวัดตรัง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดวงทิพย์ พรหมเขต. (2017). เครือข่ายการค้าปิ่น-ภูเก็ต-ตรัง เหมืองแร่และชาว จีนโพ้นทะเล (ทศวรรษ 1910 ถึง ทศวรรษ 1980).
- ปณัฐริยา ปรางจันทร์. การศึกษาการออกแบบเหมืองแร่ ในอำเภอ ตะกั่วป่า: แลเหมือง เมืองตะกั่วป่า อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา มหาวิทยาลัย ศรีปทุม.
- ปัทม์ วงศ์ประดิษฐ์. (2014). การศึกษาพัฒนาการรูปแบบของตึกแถว จังหวัด ตรัง มหาวิทยาลัย ศิลปากร.

- ปิยดา ชลวร. (2019). ประวัติศาสตร์ที่ไม่ได้ถูกบันทึก: เหมืองดีบุกและชุมชนจีนในคาบสมุทรมลายูในศตวรรษที่ 19. วารสาร ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม, 6(2), 81-127.
- พวงทิพย์ เกียรติสกุ. (1991). บทบาทของชาวจีนและชาวตะวันตกต่อกิจการเหมืองแร่ดีบุกของมณฑลภูเก็ต ตั้งแต่ต้นพุทธ ศตวรรษที่ 25 พ. ศ. 2474.
- ภรณ์ ยี่ถั่น. โกปี่: วิถีชีวิตคนตรัง มหาวิทยาลัย สงขลา นครินทร์.
- ภูวดล ทรงประเสริฐ. (2535). ทุนสิงคโปร์ : การผูกขาดตลาดยางพาราและดีบุกไทย สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รังสิมา กุลพัฒน์. (2567). เหมืองสร้างเมืองแร่สีดำที่เปลี่ยนป่าให้เป็นทองคำ. Retrieved 30 มกราคม 2567 from https://www.matichon.co.th/prachachuen/news_4398082
- ลลิตา เกิดเรือง. (2006). บทบาทของชาวจีนต่อพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมของเมืองตรัง พ. ศ. 2458-ทศวรรษที่ 2520 มหาวิทยาลัย ศิลปากร].
- สนิท พลเดช. (ไม่ปรากฏ). ทำเนียบห้วยยอด.
- สุภาวดี นาคบรรพ์. (2019). “หมุย่างเมืองตรัง” เส้นทางภูมิปัญญาอาหารจีนสู่เมนูไทยท้องถิ่น. *Journal of Thai Food Culture*, 1(1), 50-62.
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติจังหวัดตรัง. เอกสารสำนักงานทรัพยากรธรณีจังหวัดตรัง ตง 1.23/32 เรื่องแจ้งรายชื่อเจ้าของเหมือง ผู้จัดการ สถานที่ตั้งของเหมือง และจำนวนกรรมกรของแต่ละเหมืองแก่ตำรวจสันติบาล (9 สิงหาคม - 10 สิงหาคม 2509). In.
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติจังหวัดตรัง. เอกสารสำนักงานทรัพยากรธรณีจังหวัดตรัง ตง 1.23/35 ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการทำเหมืองแร่และแต่งแร่ของจังหวัดต่างๆ รวบรวมในปี 2510 (13 กรกฎาคม - 18 ธันวาคม 2510). In.
- อรศิริ ปาณินท์ และปัทม์ วงศ์ประดิษฐ์. (2015). บริบทแวดล้อมที่ส่งผลต่อการก่อตัวและการพัฒนาของตึกแถวในภูมิทัศน์ย่านประวัติศาสตร์ ทับเที่ยง จังหวัดตรัง. *NAJUA: Architecture, Design and Built Environment*, 29, 205-205.
- อัปสร ณ ระนอง. (2550). การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจากกิจการเหมืองแร่ดีบุกสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดภูเก็ต พ.ศ. 2484-2530 มหาวิทยาลัยศิลปากร. บัณฑิตวิทยาลัย.
- อาณัติ อนันตภาค. (2557). ประวัติศาสตร์ มาเลเซีย บรูไนและสิงคโปร์. ยิปซี กรุ๊ป.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นางสาวปภาวดี สະนัย
วุฒิการศึกษา	ปริญญาตรี ครุศาสตร์อุตสาหกรรมบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
ผลงานตีพิมพ์	(2023). Development of Shophouse's Architectural Style in Huai Yot Tin Mine Town. NAJUA: Architecture, Design and Built Environment, 37(2), C1-C23.

